

2549

84

S-54

Հրատարակուիլն ՏԵՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆ գրատան

ԲՕՆՍՕՆ ՏԻԻ ԹԵՐԱՅԼ

ՌՕՔԱՆՊՈԼ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԿԷՊ

Դ. ՀԱՏՈՐ

Ե. ԳՈՒԽՍ
Ցպագր. Ծ. ՏԵՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ
1924

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երեք օրէ ի վեր, Սըր Ուիլիերմս կանոնաւորապէս
ամէն իրիկուն ժէնէ կը ներկայանար Հէրմինը դար-
պասելու համար: Մանկամարդ ազջիկը, առաջունէ ի
վեր հասկցած էր թէ ինք սիրուած էր, գոնէ այս-
պէս կարծեց, որովհետեւ Սըր Ուիլիերմս ձիւք մը
չզգացած ժամանակ զգալ ձեւացնելու մէջ հիանալի
արուեստագէտ մըն էր:

Օրիորդ տը Պօլլէօ այս սէրին դէժ երբեք չէր զայ-
րանար:

Սըր Ուիլիերմս երիտասարդ և գեղեցիկ էր. ան ու-
նէր տառապողներու նման մեղեգիական ձայն մը. օ-
րիորդը հանդիպած էր անոր ինչպէս որ վէպի հե-
րոս մը:

Բաւական պատճառներ կային որպէս զի մանկա-
մարդ ազջիկը չվիրաւորուի այս պաշտումէն որ ան կը
ներշնչէր: Բայց Հէրմին միշտ ֆէրմանը կը սիրէր: Ֆէր-
ման ապերախտ և ցած էր իր աչքերուն, ֆէրման ա-
նարժան էր իր սէրին:

Ան կը սիրէր ինչպէս մեռելները կը սիրեն, յիշա-
տակով և ոչ թէ յոյսով, որովհետեւ կեանքի ճակատա-
գիւրն է որայս զգացումները զմեզ կը կապէ անոնց հետ,
որոնք բնաւ չեն սիրեր մեզ:

Ռօֆամպօլ

Այն օրը որ Հէրմին կարծեց Ֆէրնանի մատնութեան վրայօք փաստ ունենալ, Սըր Ուիլիերմսի կողմէ Պաքաբայի գրուած նամակին մէջ, իր սիրտը յաւիտեան փակուեցաւ:

Հէրմին նուիրած էր ինքզինքը, իր սիրտի հանդարտութեանը մէջ, յաւիտենական ամուրիութեան, նման այն խօսեցեալներուն որոնց խօսեցեալը կը մեռնի ամուսնանալու առտուն և որոնք մայրապետ կ'ըլլան, Եղեղով միմիայն Աստուած սիրել:

Ան ընաւ չպիտի սիրէր: Աոոր համար կը մեղքնար ան Սըր Ուիլիերմսը և ինքզինքը դժբախտ կը գտնէր: Ինչու որ կրնար ինք համբերել:

Սակայն բոլորովին մէկդի չէր ընել ան. ան անսահման հմայք մը կը զգար միշտ իր քովը նստած տեսնել զայն, իմանալ իր տխուր և թեթեւօրէն անզլիական շեշտով նրբերանգուած ձայնը: Նոյն իսկ թերեւս ան կը հնազանդէր թաքուն գաղափարի մը:

Հէրմին նշմարած էր թէ իր մայրը՝ Սըր Ուիլիերմսը իր բարեկամը նկատած էր, որ անհամբեր կը թուէր գրեթէ անոր ամէն օր հասնելուն, ան ըմբռնած էր թէ ինչ զգացում կը ծնցնէր այս գործով:

Ան գուշակած էր թէ իր մայրը կ'ուզէր ազատել զինքը իր ճակատագրային սէրէն ուրիշի մը միջոցով, կ'ուզէր որ տեսնէր իրեն ասպետը սիրելը. Ֆէրնանը մօռնալը կ'ուզէր, որ երազէր իր երջանկութիւնը և այս ապագայի երազը Սըր Ուիլիերմսի վրայ դնէր: Եւ մանկամարդ աղջիկը կ'ախորժէր իր մօրը պատրանքներէն և յոյսերէն, և ան ուզեց հաւատացնել տալ թէ ինք կը սիրէր արդէն և կամ անմիջապէս պիտի սիրէր: Ասոր համար էր որ ան երբեք չէր յայտնէր, աւս բառերուն մէկով, իր գողտնիքներէն մէկը, որոնք մայրդս յաւիտեան կը հեռացնեն և կը կասեցնեն լեզուին ծայրը եզրը երդումը, որ պատրաստ է խոյս տալու, ասոր

համար է որ նաև շատ անգամներ, անոր թեւը ընդունած էր զրկայթի մէջ պտույտ մը կատարելու համար, մինչդեռ Պ. տը Պօրթօ և մայրը քանի մը քայլ հեռաւորութեամբ իրենց ետեւէն կը քալէին:

Սակայն և այնպէս ասպետը ընաւ երբեք իր սիրտը չէր քացած տակաւին, ան երբեք սիրային ու է մէկ խօսք չէր արտասանած. բայց իր ակնարկները, իր ձայնին յուզուած և խռովեալ շեշտը, Հէրմինի մօտեցած ժամանակ իր շփոթութիւնը, իր յանկարծական դունատութիւնը, երբոր ան իր աչքերը կը վերցնէր իր վրան, միթէ այս բոլորը աւելի պերճախօս յամբ վկաներ չէ՞ն քան ձեւակերպ խոստովանութիւնը: Հէրմին սիրուած կը կարծէր: Արդ, կնոջ մէջ միշտ գոյութիւն ունի բոլոր ճշգրիտ գաղափարներէն եսականութիւնը, իբր թագուն յաղեցում մը ներշնչելու դժբաղդ սէր մը զոր երբեք չպիտի վարձատրեն:

Հէրմին լաւ գիտէր թէ երբեք չպիտի պատասխանէր Սըր Ուիլիերմսի սէրին, բայց ատիճան մը հպարտ էր ներշնչելու զայն. Սըր Ուիլիերմս ամէն իրիկուն, եօթնին կամ օւթնին մօտերը կուգար, և միայն տասնըմէկին կ'երթար: Եւ իւրաքանչիւր անգամ որ կը մեկնէր, կը թուէր ան Հէրմինի թէ ուզած էր իր սէրը խօստովանիլ և չէր համարձակած: Իրիկուն մը սակայն՝ ասպետը աւելի համարձակ եղաւ:

— Օրիորդ, ըսաւ Հէրմինի, ձայնով մը որ իրեն թուեցաւ յուզմունքէն դողդալ, պիտի ուզէի՞ք վայրկեան մը համաձայնիլ տեսակցելու:

Հէրմին և Սըր Ուիլիերմս էր գտնուէին այն ատեն փէնէի մէջ սրահին մէջ, Պ. տը Պօրթօ, իր կինը, տիկին տը Քէրմատէք թղթաղաղ կը խաղային: Սըր Ուիլիերմս Հէրմինը պարտէզ տարաւ:

— Պէտք է որ քեզի խօսիմ, ըսաւ:

— Խօսեցէք պարոն, պատասխանեց Հէրմին, որ յանկարծական յուզմունք մը զգաց:

— Պիտի մեկնիմ, օրիորդ:

— Մեկնի՛ր, ըսաւ, և ինչո՞ւ:

— Իրլանտա կը վերադառնամ, շարունակեց ասպետը և յաւիտեան կը թողում Պրըդաններ, ուրիշ տեղ պիտի տանիմ ինծի սահմանուած ճակատագիրը:

Սըր Ուիլիերմսի ձայնը կը դողդղար իր կոկորդին մէջ և օրիորդ տը Պօրթօ զայն անսահման վիշտի մը տակ կարծեց:

— Այո, ըսաւ ցած ձայնով, հոս եկած եմ քիչ մը խռովեալ միտքիս համար զբօսանք փնտռելու, քիչ մը իմ սիրտս մոռնալու համար, և ես պիտի մեկնիմ աւելի ջգախոտ, աւելի վշտացած քան երբեք:

Հէրմին կը գուշակէր. Հէրմին շատ լաւ գիտեր թէ ինչ ըսել կ'ուզէր Նըր Ուիլիերմս իր այս խորհրդաւոր խօսքերով, ասոր համար ան լռութիւն պահեց:

— Օրիորդ, վերսկսաւ ասպետը, հաւանաբար չեմ ուզեր յաւիտենական «մն»ք բարովքը ըսել, առանց քեզ պատմելու էջ մը իմ տխուր կեանքէս:

Հէրմին սարսուռաց և հասկեցաւ թէ վայրկեանը կը մօտենար, երբ Սըր Ուիլիերմսի շրթունքներուն վրայէն խոստովանութիւն մը պիտի սահէր. ան զգաց անտանելի և մտառանջ յուզմունք մը, և ցաւեցաւ զայն խօսելու արածներուն համար:

— Որք իմ օրօրօցէն, շարունակեց Սըր Ուիլիերմս, մեծցած օտար ձեռքերու մէջ, ես ապրեցայ երկար տեն զուրկ բոլոր գորովներէ, և իր ճակատագիրին յանձնուած մարդուն պէս, իմ ձանձրոյթի և վիշտի օրերս կը պտըտցնէի աշխարհի մէջ, առանց երբեք բարեկամի մը: Այն մարդիկը որ ինձ հանդիպած են, չար կ'երեւէին ինձ և ես երբեք կնոջ մը վրայ չէի վերցուցած իմ աչքերս, երբեք չէի...

«Օր մը, ճակատագրական օր, իմ ճամբուս վրայ գտնուեցաւ մանկամարդ աղջիկ մը: Գեղեցիկ էր ան,

չուշանի մը պէս անբիծ. ան ունէր այն երազկոտ ժպիտը, քիչ մը տխուր, որ կը յայտնէ ազնիւ հոգիները. ան ունէր զարգացած և իմացական արարածներ յատկանշող ձախտը... Զայն հազիւ վայրկեան մը տեսայ: Իմ մէջս զբօսանք մը եղաւ, վայրկեանական և անաւոր սիրտի և հոգիի խռովութիւններու նման: Ես, ապրելէ առաջ տքնած մարդ, համակերպած յաւիտենապէս վաղելու աշխարհի մէջ, առանց հաստատելու, յանկարծ բռնեցի ինքզինքս, մաղթելու, եռանդագին փափաքելու երջանիկ և հանդարտ կեանք մը, գորով մը, ընտանիք մը. ինծի թուեցաւ սիրել այս աղջիկը, իրատանիք մը. ինծի թուեցաւ իմ կեանքս իր ծունկերուն վրայ. հարցափորձելով իր աչքերը նայուածքով, հոն կարդալու համար իր թաքուն փափաքներ և իրականացնել զանոնք փութով գերիի մը պէս. դրախտը այս աշխարհիս վրայ պիտի ըլլար:

Սըր Ուիլիերմս յուզուած կեցաւ, և Հէրմինի ձեւացուց թէ դժուարաւ կրնար արտասուքը զսպել:

— Այն ատեն, վերսկսաւ, խենդութիւնը ունեցայ յղանալու յոյս մը... Երիտասարդ էի, ազատ, հարուստ, ազնիւ անուն մը կը կրէի, զերծ ներկայ և անցեալ բոլոր աղտեղութիւններէ, կարծեցի թէ պիտի կրնայի սիրուած ըլլալ... Դառն խաբկա՛նք. այս մանկամարդ աղջիկը որ յանկարծ սիրած էի և որուն կը պատկանէր այսուհետեւ իմ կեանքս... ան կը սիրէր ուրիշը...

Հէրմին զգաց սարսուռացում մը որ շրջեցաւ ամբողջ մարմինին մէջ: Ան երազեց Ֆէրնանը:

— Այն ատեն, օրիորդ, աւելցուց ասպետը, կարծեցի թէ իրօք սահմանուածը դրոշմուած էր յաւիտեան ճակատագիրի կնիքէ մը, և համակերպեցայ շարունանակել այս թափառական գոյութիւնը առանց նախօրուան յիշատակի և առանց վաղուան յոյսի...

— Պիտի մեկնիմ, օրիորդ:

— Մեկնի՛ւ, ըսաւ, և ինչո՛ւ:

— Իրլանտա կը վերադառնամ, շարունակեց ասպետը և յաւիտեան կը թողում Պրըդաներ, ուրիշ տեղ պիտի տանիմ ինծի սահմանուած ճակատագիրը:

Սըր Ուիլիերմսի ձայնը կը դողդղար իր կեկոդէին մէջ և օրիորդ տը Պօրթօ զայն անսահման վիշտի մը տակ կարծեց:

— Այո, ըսաւ ցած ձայնով, հոս եկած եմ քիչ մը խռովեալ միտքիս համար զբօսանք փնտռելու, քիչ մը իմ օիրտս մոռնալու համար, և ես պիտի մեկնիմ աւելի ջղայնօտ, աւելի վշտացած քան երբեք:

Հէրմին կը գուշակէր. Հէրմին շատ լաւ գիտեր թէ ինչ ըսել կ'ուզէր Նըր Ուիլիերմս իր այս խորհրդաւոր խօսքերով. ասոր համար ան լռութիւն պահեց:

— Օրիորդ, վերսկսաւ ասպետը, հաւանաբար չեմ ուզեր յաւիտեանական «մնաք բարով» ըսել, առանց քեզ պատմելու էջ մը իմ տխուր կեանքէս:

Հէրմին սարսուռաց և հասկցաւ թէ վայրկեանը կը մօտենար, երբ Սըր Ուիլիերմսի շրթունքներուն վրայէն խոստովանութիւն մը պիտի սահէր. ան զգաց անտանելի և ժտատանջ յուզմունք մը, և ցաւեցաւ զայն խօսելու արածներուն համար:

— Որք իմ օրօրօցէն, շարունակեց Սըր Ուիլիերմս, մեծցած օտար ձեռքերու մէջ, ես ապրեցայ երկար տեն զուրկ բոլոր գորովներէ, և իր ճակատագիրին յանձնուած մարդուն պէս, իմ ձանձրոյթի և վիշտի օրերս կը պտըտցնէի աշխարհի մէջ, առանց երբեք բարեկամի մը: Այն մարդիկը որ ինձ հանդիպած են, չար կ'երեւէին ինձ և ես երբեք կնոջ մը վրայ չէի վերցուցած իմ աչքերս, երբեք չէի...

«Օր մը, ճակատագրական օր, իմ ճամբուս վրայ գտնուեցաւ մանկամարդ աղջիկ մը: Գեղեցիկ էր ան,

չուշանի մը պէս անբիծ. ան ունէր այն երազկոտ ժպիտը, քիչ մը տխուր, որ կը յայտնէ ազնիւ հոգիները. ան ունէր զարգացած և իմացական արարածներ յատկանշող ճաշատը... Ջայն հազիւ վայրկեան մը տեսայ: Իմ մէջս զբօսանք մը եղաւ, վայրկեանական և անաւոր սիրտի և հոգիի խռովութիւններու նման: Ես, ապրելէ առաջ տքնած մարդ, համակերպած յաւիտեանայէս վաղելու աշխարհի մէջ, առանց հաստատելու, յանկարծ բռնեցի ինքզինքս, մաղթելու, եռանդագին փափաքելու երջանիկ և հանդարտ կեանք մը, գորով մը, ընտանիք մը. ինծի թուեցաւ սիրել այս աղջիկը, իրաւունք ունենալ անցընելու իմ կեանքս իր ծունկերուն վրայ. հարցափորձելով իր աչքերը նայուածքով, հոն կարդալու համար իր թաքուն փափաքներ և իրականացնել զանոնք փութով գերիի մը պէս. դրախտը այս աշխարհիս վրայ պիտի ըլլար:

Սըր Ուիլիերմս յուզուած կեցաւ, և Հէրմինի ձեւացուց թէ դժուարաւ կրնար արտասուքը զսպել:

— Այն ատեն, վերսկսաւ, խենդութիւնը ունեցայ յղանալու յոյս մը... Երիտասարդ էի, ազատ, հարուստ, ազնիւ անուն մը կը կրէի, զերծ ներկայ և անցեալ բոլոր ազտեղութիւններէ, կարծեցի թէ պիտի կրնայի սիրուած ըլլալ... Դառն խաբկանք. այս մանկամարդ աղջիկը որ յանկարծ սիրած էի և որուն կը պատկանէր այսուհետեւ իմ կեանքս... ան կը սիրէր ուրիշը...

Հէրմին զգաց սարսուռացում մը որ շրջեցաւ ամբողջ մարմինին մէջ: Ան երազեց փէրնանը:

— Այն ատեն, օրիորդ, աւելցուց ասպետը, կարծեցի թէ իրօք սահմանուածը դրոշմուած էր յաւիտեան ճակատագիրի կնիքէ մը, և համակերպեցայ շարունանակել այս թափառական գոյութիւնը առանց նախօրուան յիշատակի և առանց վաղուան յոյսի...

Ասպետը լռեց, և Հէրմինն ձեւացուց թէ չէր կրնար իր յուզմունքին իշխել: Սակայն և այնպէս ան վերսկսաւ:

— Երեք օրու ընէ ի վեր, իմ փշրուած սիրտս կարծած էր գտնել քիչ մը հանդարտութիւն, իմ միտքս կօրսուած էր երազանքի սահմաններուն մէջ, և օրերը ու ժամերը ն'անցնէին ինձ համար առանց նշմարելու գանձի և համարձակիլ խորհելու ապագայ օրերու և ժամերու վրայ... Աւա՛ղ, զարթնումը եկած էր... Հասկըցայ թէ եթէ երկար ատեն հոս կենամ, թերեւս քու կեանքիդ խորը պիտի ձգեմ այս խոռովքը զոր վեհանձն ու բարի սիրտերու մէջ կը ծնցնեն ուրիշներու դժբաղդութիւնները և որոշած եմ մեկնիլ:

— Պարոն, թոթովեց Հէրմին, ոչ նուազ զգացուած որքան կը-թուէր Սըր Ուիլերմս:

— Ձեզ ուզեցի ըսել մնաք բարով, օրիորդ, յաւիտենական մնաք բարով, և ձեզ ազաչելու պահել ինձ յիշատակ մը: Ձեր ուրախ և երջանիկ ժամերուն, երբոր դուք սիրեցիք զայն:

Սըր Ուիլերմս լռեց այս բառին վրայ և դիտեց Հէրմինը: Մանկամարդ աղջիկը գունատած էր մարմարէ անձի մը նման, ան գլուխը թօթուեց և ծրմռաց:

— Մարդ չեմ սիրեր:

Ասպետը սարսուաց և կարծեց թէ ան իրապէս դարձանուած էր Ֆէրնանի սէրէն:

— Կամ, առնուազն, վերսկսաւ, եթէ կը սիրեմ մեռեալ մը... այն պիտի սիրով մը, որ ոչ յոյս կայ, ոչ երջանկութիւն և ոչ ուրախութիւն:

— Մեռած մը... մրմնջեց Սըր Ուիլերմս, որ չի հասկնալ թուեցաւ:

— Կամ թէ ինչպէս բոլորն է, պատասխանեց Հէրմին, Ան մեռած է ինձ համար:

Եւ յետոյ, մինչդեռ ան կը նայէր, Սըր Ուիլերմս

գլուխը ծռած, տխրադէմ, իր վիշտէն աւելի անոր վիշտէն յուսահատած մարդու մը դիրքին մէջ:

— Կը տեսնէք, ըսաւ ան, ձեզմէ աւելի երջանիկ չեմ:

— Էհ, լաւ, ըսաւ բոլորովին ցած, չպիտի կրնայիք մեր վիշտերը զուգորդել և ուրախութիւն մը կակմել անոնցմով: Եւ եթէ ձեզմէ ծնրադրած խնդրեմ իմ կեանքս զոհել ձեզի մոռնալու համար թշուառ մը... — Երեցեք ինձ այս բառիս, ձեր հայրը ինձ բոլորը ըսաւ — եթէ ձեզ երդնում որ իմ բոլոր էութեանս մէջ չպիտի ըլլան վայրկեան մը, խորհուրդ մը որ ձեզի չնուիրուին... եթէ, երկրպագած քու առջեւ, ինչպէս հրեշտակի մը առջեւ:

Ան իր ձեռքը կարկառեց անոր:

— Ո՛չ, ըսաւ գլուխը թօթուելով, ո՛չ, Սըր Ուիլերմս, դուք ազնիւ սիրտ մըն էք, դուք այս վայրկեանս աւելի արժանի էք ձեր կեանքը անցընել խեղճ խօրտակուած կնոջ մը մօտ որ յիշատակով մը կ'ապրի: Մնաք բարով, մեկնեցէք... մօռցէք զիս... ձեր երջանկութեան համար չատ պիտի մաղթեմ, զոր Աստուած պիտի ընդունի, ուրիշ մեռկամարդ աղջիկ մը, ուրիշ մը որուն սիրաբ ազատ պիտի ըլլայ և ձեզ համար պիտի բարախէ:

— Մնաք բարով, ըսաւ Սըր Ուիլերմս:

Ելաւ տոգունած, տխրադէմ, յուսահատած արձանի մը նման, բայց արժանաւոր և համեստ յուսահատութիւն մը որ երբեք չմտնուեցաւ արտասուքներով: Մէկ քանի քայլ յառաջացաւ, վերադարձաւ, անոր ձեռքը համբուրեց:

— Մնաք բարով, մնաք բարով, ըսաւ:

Եւ մօտեցաւ թղթախաղի սեղանին, ուր խեղճ թէրէզ նստած էր, ուրկէ իր մայրական տկանջը և սիրտը ամէն բան իմացած էր:

— Մնաք բարով, տիկին, ըսաւ անոր ցած ձայնով, վաղը պիտի գամ ձեզմէ արձակուրդ ստանալու: Եւ դուրս ելաւ ծեր ասպետուհիին ձեռքը համբուրելէ վերջ և պարոն տը Պօրբէօ առաջնորդեց զանիկա:

— Էհ, լաւ, ըսաւ գրասենեակին գլխաւորը բակին մէջ մտած ժամանակնին:

— Կը կարծեմ թէ դուք իմ աներս պիտի ըլլաք, պատասխանեց Սըր Ուիլերմս:

Ասպետը յանկարծ փոխակերպուած էր: Տօգոյն, տխուր, յուստհատական մարդը չէր այլեւս: Այլ ան էր պաղ, ծաղրող, ժպտող մարդը, Տօն Ժուանը, խնդալով իր խաղաղած խաղին վրայ, ծաղրելով իր դիւրայաղթութիւնը: Ան այլեւս Սըր Ուիլերմսը, ան կանանչ էրթինին, մարտիրոսներու հողին սահմանուած, այնպիսիներու հայրենիքի մէջ էր, գրական և երազկոտ տղան էր, որոնց հայրերնին տառապիլ սովորեցուցին... Անտրէան էր: Դերակոմս Անտրէան, սիրտը մարմարէ, հողին ստորին, Մարթի դահիճը, Ժաննի առեւանգիչը, Պասթիէնի մարդասպանը:

Պարոն տը Պօրբէօ քայլ մը ետ գնաց:

— Սակայն ինձ կը թուի, ըսաւ ան, թէ դուք... խանդավառած չէք: Մտիկ կ'ընէի ուրախանալով... և պզտիկը պնդած էր:

— Սիրելի աներ, պատասխանեց ասպետը ցրտօրէն, դուք բնաւ չպիտի ըմբռնէք կիներու սիրտը:

— Էհ, էհ, բազադանչեց Պ. տը Պօրբէօ ինքնահաճ դէմքով մը, և իբր թէ ուզեց կարծեցնել տալ իր երիտասարդութեանը մէջ ըրած շատ մը յաղթութիւնները:

— Եթէ քու աղջիկդ տառներկու միլիոն օթիտ

չունենար, ըսաւ ասպետը անհամբերութեամբ, հեռի թէ ձեզ պիտի ուզէի իբր աներ, բան մը չէք հասկընար:

— Ծնորհակա՛լ եմ:

— Ի՞նչպէս, գոհեց ասպետը, չէ՞ք պիտի թէ սիրոյ յառաջատուութեան մը մէջ կը գտնուի:

— Ո՛չ, պատասխանեց միամտաբար Պօրբէօ:

— Էհ, լաւ, մտիկ ըրէք, ահաւասիկ:

Եւ Սըր Ուիլերմս բռնեց գրասենեակի գլխաւորին թեւէն և հեռուն տարաւ:

— Զգացումի խնդրին մէջ, ըսաւ ան, միջոցը կը հաշուուի ամիսներով, տարիով կամ օրով:

— Ա՛հ, ըսաւ Պօրբէօ, տեսնենք, ի՞նչպէս:

— Բաժանումը հանճարե՛ղ է:

«Կնոջ քով, շարունակեց ասպետը, անտարբերութեան բաղդատութիւնը կրնայ ունենալ ամիսներ, տարիներ, յաւիտեան... բայց սիրոյ բաղդատութեանը մէջ քանի մը ժամեր: Կ'ըմբռնէ՞ք:

— Ոչ տակաւին, Սըր Ուիլերմս:

— Հէրմին տակաւին զիտ չի սիրեր, շարունակեց, իր խորհուրդը ամբողջացնելով, բայց ան կը մեղքնայ զիս:

— Շատ լաւ, կը հասկնամ:

— Միայն թէ, ինչպէս որ ժամանակ չունինք սպասելու, պէտք է շտապով կատարել խնդիրը:

— Ի՞նչ կ'ուզէք ըսել:

— Պէտք է, ոչ թէ պասել որ ձեր աղջիկը զիտ սիրէ, այլ պէտք է զայն ստիպել խոստանալու որ զիտ սիրէ:

— Կարելի՞ է այս:

— Շատ դիւրին է: Մտիկ ըրէք:

Այս առան իր ձին ասպետին կը բերէին: Ան սանձը իր թելը անցուց, և ըսաւ Պ. տը Պօրբէօի:

— Ընկերացէք ինձ քանի մը վայրկեան, պիտի խօսակցինք:

— Լաւ, ըսաւ Պօրբէօ, խօսակցինք:

— Կ'ըսէի ուրեմն ձեզի թէ, վերսկսաւ առպետը, պէտք էր Հէրմինը խոստումի մը բերել:

— Այո՛, և դուք կը կարծէիք թէ այդ շատ դիւրին էր:

— Շատ դիւրին: Դուք պիտի դատէք զայն: Ասոր համար միայն մէկ բան պէտք է. այն է թէ ան ինձ երախտապարտ պէտք է ըլլայ:

— Ձեզի՛. ի՞նչպէս:

— Պօրբէօ, ըսաւ ասպետը ժպտելով, ասիկա լաւ մտիկ ըրէք, և յայտարարեցէք զիս հանձարեղ մարդ մը:

— Աւելի լաւ:

— Ֆէրնանը ամբաստանեցիք գող, զայն բանաւորակեցիք, և ան պիտի դատուի ութը օրուան մէջ, յաջորդ նիստերուն, չէ՞:

— Կը վախնամ, ըսաւ Պօրբէօ:

— Ե՛հ լաւ, ինչպէս որ Զպէտքը ունեցանք զայն կորսնցնել տալու, նոյնպէս պէտքը կրնանք ունենալ զայն ազատելու:

— Չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ:

— Սպասեցէք. ենթադրեցէք բան մը. Հէրմին միշտ Ֆէրնանը կը սիրէ, անվիճելի է այս. Ֆէրնան սիրոյ մէջ նենգաւոր մըն է, թշուառ մըն է որ միայն իր օժիտին համար կ'ուզէր և կը օիրէր Պաքարան:

Պօրբէօ սկսաւ խնդալ:

— Պէտք է համաձայնիլ, ըսաւ, որ բաւական լաւ խաղացինք մենք այս պզտիկ կատակերգութիւնը:

— Լաւ, կարելի է, բայց սպասեցէք տակաւին՝ Ֆէրնան կորսուած է Հէրմինի սիրտին մէջ, բայց երբեք իր միտքին մէջ չէ. ան կ'անգիտանայ կարծուած ոճիւրին վրայ:

— Ի՛հ, լաւ, ըսաւ Պօրբէօ:

— Ի՛հ, լաւ, պէտք է որ անգիտանայ:

— Ա՛հ, կը կարծեմ հասկնալ:

— Երբ ան գիտնայ զայն, երկուքէն մին. կամ պիտի արհամարհէ և պիտի ազատի և յետոյ ինծի հետ պիտի ամուսնանայ. կամ, հնազանդելով այս վեհանձն պաշտպանութեան որ ընականէն կնոջ սիրտին մէջ կը գտնուի անոնց համար որոնք սիրած են, ան պիտի ուզէ ազատել զայն:

— Բայց այն ատեն...

— Սպասեցէ՛ք ուրեմն... Հոն պիտի ըլլամ. պիտի յայտնեմ խոյս տալու Ֆէրնանի ոճրագատ ատեանէն և գաղափարանի ամօթէն:

— Բայց ի՞նչպէս պիտի ընենք առիկա:

— Ասիկա ինծի կը պատկանի: Այն ատեն Հէրմին երախտապարտ, զիս պիտի սիրէ: Նոյն իսկ գեղեցիկ տեսարան մը կը գուշակեմ:

— Այս բոլորը ինձ նուազ դիւրին կ'երեւի, ինչ որ դուք ինձ կ'ըսէք, սիրելիս:

— Շատ պարզ է, ընդհակառակը. բայց պէտք է գործել: Արգ, դուք թեւերն էք, իսկ ես զլուխը: Գործադրեցէք ինչ որ կը հրամայեմ. ահա ինչ որ ձեզ մէ կը խնդրեմ:

— Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել:

— Շատ պարզ բան մը. վաղը Հէրմին գիտնայ Ֆէրնանի ոճիրը:

— Ես ինքս իրեն պիտի յայտնեմ:

Սըր Ուիլիեմս ուսերը թօթուեց:

— Այսպէս չէ, ըսաւ ան, պէտք է որ ան դիպուածով գիտնայ: Լաւ մտիկ ըրէք: Դուք հոգ տարած էք թէ, ինչ որ անհրաժեշտ էր նախապէս. Բարիզի օրոթէն, ինչ որ անհրաժեշտ էր աղջկանը ձեռքը չէին հասներ. հիմա պէտք է հակառակը ընել:

— Բայց երբեք ժենէ լրագիր չի հասնիր:
— Ներեցէք, Տիկին ար Բէրմատէք բաժանորդ է
մօտակայ տեղական թերթի մը՝ «Լա Ֆուա Պրէթօն»:
— Զիշդ է, կը մոռնայի զայն:
— Ժօնաս ուսուցիչը իր տիրուհիին ամէն օր ատկէ
չի կարգար:

— Զիշդ է, բայց «Լա Ֆուա Պրէթօն» ֆէրմանի
վերաբերեալ բան մը չպիտի պարունակէ:

— Այս է որ ձեզ կը սխալեցնէ, իր այսօրուան թիւը,
այն որ գիւղային ցրուիչը վաղը պիտի բերէ, կը պա-
րունակէ ընդհանրապէս այս նիւթին վրայ երկար յօդ-
ուած մը: Ես եմ որ զայն ղրկեցի տպելու:

— Ահ, ըսաւ Պօրթօ: Է՛հ լաւ:

— Սովորաբար ցերեկէ վերջը կուգայ ցրուիչը,
այնպէս չէ՞:

— Հաղիւ թէ:

— Այդ ատեռ ժենէի մէջ սեղա՞ն նստած են:

— Այո՛, պատասխանեց Պօրթօ:

— Է՛հ, լաւ. դուք կ'ազատէք ուսուցիչ Ժօնասի,
եթէ պարոնուհին ինքնիրեն չաղաչէ, ինչ որ կ'ընէ
կարծեմ, թերթը աչքէ անցընել: Եստ դժբախտ պիտի
ըլլանք, եթէ առաջին անարկով, մատը հռչակաւոր
յօդուածի մը վրայ չի դնէ:

— Է՛հ, լաւ, այդ պարագային, հարցափորձեց
Պօրթօ անձկալից:

— Մնացորդը ինծի կը պատկա՞ր, ըսաւ ցրտօրէն
ասպետը, մի մօտատանջուիք: Գիշեր բարի, աներ:

Եւ Սըր Ուիլիերմս, որ թակարդը լարած էր ար
դէն, բաժնուեցաւ Պօրթօէն և ձին հեծաւ: Սովորա-
բար, ան խարակներու նրբուղին բռնեց: Երբորջան հա-
սաւ նոյն տեղը, ուր Պատթիէնը և խենթը նստած էր
անդունդին մէջ, պաղ և անգութ ժպիտ մը երեւցաւ
իր շրթներուն վրայ:

— Պարոն տր Բօրկազ կոմս, մրմոաց ան, հառ-
տատապէս ուժով չէք, և տղայ մը քեզի չափ պիտի
ընէր: Պէտք չէր զրկել Պատթիէնը Բէրլօվէն, պէտք էր
որ դուք իսկ գայիք: Իր գործերը մարդ միշտ լաւ կը
կատարէ: Զեզ համար կորսուած է իսպը: Հէրմինի
հետ պիտի ամուսնանամ, և դուք շատ լաւ պիտի վե-
րադարձնէք ինձ տասներկու միլիոնները:

Սըր Ուիլիերմս սրաբշաւ սկսաւ վազցնել ձին, և կէս
գիշերին Մանուառ հասաւ: Նամակ մը կը սպասէր ի-
րեն: Ասպետը բացաւ զայն և ուրախութեան ձիւ մը
արձակեց: Այս նամակը Ժաննին գրածն էր, և որ Բօլար
իրեն ղրկած էր նոյնիսկ այն առաւօտուն ուր ինք կոմս
ար Բէրկազին գնդակին տակ պիտի իյնար: Այս նա-
մակը կը կենար Բօլարի սեղանին վրայ, որ ժամանակ
չունեցաւ զայն թղթատարին յանձնելու, Պաքարայի
փախուստի լուրը, որքա՞ն զայն չփոթած էր: Ռօքան-
պօլ զայն բոլորովին բանտարկուած գտած էր, և ու-
նենալով Սըր Ուիլիերմսի ճշմարիտ հասցէն, գրուած
Բօլարի ձեռքով

Դիպուածով նախկին զինո՞ր մը զայն յանձնեց
թղթատարին:

— Ահ, մրմոաց Սըր Ուիլիերմս, կը կարծեմ թէ
իմ խաղս աւելի գեղեցիկ է քան երբեք: Պիտի ա-
մուսնանամ Հէրմինի հետ և Ժանն պիտի ըլլայ սի-
րուհիս:

Խեղճ Արման:

ԼՐԱԳԻՐԸ

Պարոնը նախատեսած էր այն բանը՝ որ պիտի պատահէր :

Գիշերը անցած էր Հէրմինի համար, առանց մանկամարդ աղջիկը աչքը գոցելու :

Մշտայորդօր յուզման մը ենթարկուա, դէպի անցեալը ակնարկ մը նետած, և հոն մէկ ակնարկով ընդզրոյց կ'ընէր իր կորսուած երջանկութիւնը, իր խորտակուած երազը :

Յետոյ ապագան միտքը բերած էր :

Եւ ապագային մէջ տեսած էր Սըր Ուիլերմսը, որ կը գրէր իր անդոյն կենցաղավարութեան թիւը, զայն սիրելով և անհիշելով ըստ կարգին :

Պարոնը՝ այնչափ լաւ կերպով խաղացած ու կեղծած էր այս անհուն և ճակատագրային տնօրէնութեամբ հնազանդելու հարկադրուած վիշտը, որ մանկամարդ աղջիկը ինքզինքը կը յանդիմանէր իր դժբախտութեան համար՝ և անկէ խիղճի խայթեր ու տազնապներ կը զգար :

Եւ խիղճի տազնապներէ՝ կարեկցութենէ՝ սէր, հեռաւորութիւնը որչափ պզտիկ բան մըն էր, ինչպէս որ ըսած էր Սըր Ուիլերմս :

Առտուան բոլոր ժամանակամիջոցը, Հէրմին ինք-

զինքը իր սենեակին մէջ փակած անցուց, այս երկու զգացումներուն մէջ բաժնուած, այն սէրը զոր ունէր, ունէ՛ր տակաւին ապերտիտ Ծէնան Ռօշէի նկատմամբ, այն գթութիւնը՝ զոր կը ներշնչէր իրեն այս երիտասարդ և գեղեցիկ մարդը, վեհանձն սիրտով, բարձրաթիշ միտքով, ակնածանքի ազնուական ձեւերով, այն մարդը կ'ըսենք, զոր Ուիլերմս կը կոչէին և զոր այնքան կ'իրենէր հպարտ պիտի ըլլային եթէ սիրէին :

Ճաշին ժամը եկաւ հասաւ :

Հէրմին ճաշասրահը իջաւ, տխուր և սիրտը կտրած, բայց մարդը ապահովելու համար խնդալ փորձելով, որուն անհանգիստ աչքերը կը լրտեսէին անոր դէմքին վրայ վիշտերու այն հետքը և շուտափոյթ ընթացքը կամաց կամաց կը հիւժէին զինքը : Սեղան նըստեցան :

— Նոնոյիկս, ըսաւ Քէրմատէքի պարոնուհին իր քրոջ թոռը ճակատէն համբուրելով, աչքերդ տխուր կը գտնեմ :

— Այդպէս կը կարծէ՞ք, հօրաքոյրս :

— Բնացած չէք :

Հէրմին չփոթեցաւ ու խոնարհեցուց աչքերը :

— Գրաւ կը դնեմ որ նոնոյիկս, շարունակեց պարոնուհին որ ձեր անքնութիւնը մեծ պատճառ մը ունէր... :

— Մօրաքոյր, թօթովեց մանկաժարդ աղջիկը, որ խիստ տգիտնեցաւ :

— Աղէկ միտքս ինկաւ, ըսաւ պարոնուհին՝ որ բոլոր ասոնք առանց մասնաւոր զիտումով ըսած էր : Սըր Ուիլերմս կը մեկնի՞ ուրեմն :

Հէրմին սարսուաց, իսկ իր մայրը կարծեց թէ աղջիկը հիւանդ պիտի ըլլար :

— Ինչ սիրուն մարդ, շարունակեց պարոնուհին,

այն կինը զոր պիտի սիրէ, կիներուն երջանկադոյնը պիտի ըլլայ:

Հէրմին կը զգար թէ կը մեռնէր, ան ուզեց կարենալ սիրել Սըր Ուիլիըմը:

Բակին մուտքին առջև կախուած զանգակը՝ որ այցելուններու ժամանումը կը ծանուցանէ՝ լսելի եղաւ այս վարկեանին:

— Գրաքերն է, ըսաւ Պ. տը Պօքրէօ որ վազեց պատահանին առջև գնաց:

— Ահ, ըսաւ պարոնուհին, այսօր հինգշաբթի է, այնպէս չէ:

— Այո, մօրաքոյր:

— Այն օրն է այսօր ուր կը հրատարակուի լրագիրս:

Արդարեւ երեւցաւ վաղեմի սպասաւորը, բերելով «Լա Ֆուա Պըրթօն» այն միակ լրագիրը՝ զոր Քէրմատէք պարոնուհին կը կարդար և կ'ուզէր կարդալ:

— Ժօնաս, ըսաւ պարոնուհին, որ ծերունիի երբեք տասարդութեանը մէջ մոռցաւ զինք շրջապատողները և ինքզինքը ընթերցանութեան սէրին տուաւ, Ժօնաս, եկէք:

Տղան սեղանին վրայ կը ծռուայէր: Աթոռի մը վըրայ նետեց օեղանի զենջակը զոր 'ունէր դարակին ներքև, և ելաւ լրագիրը Քէրմատէք պարոնուհին ձեռքերէն առնելու:

— Կարդացէք ստ լրագիրը Ժօնաս, ըսաւ:

Տղան նստաւ աթոռակի մը վըրայ, և պատռեց լրագիրին կապոցը:

Պ. տը Պօքրէօն սիրտը ուժգին կը բաբախէր, շատ լաւ գիտէր թէ ինչ տեղի պիտի ունենար թէպէտև Սըր Ուիլիըմն ըսած էր հանդարտութեամբ:

— Մտենեւին ձայն մի հանէք, մնացածը իմ գիտնալիք բանն է:

Թէրէզա և իր աղջիկը նստած էին և ցած ձայնով կը խօսակցէին:

Պ. տը Պօքրէօ ակռայի մաքրիչը կը տալէր զմեծիով մը:

Պարոնուհին ականջները լաւ մը կը բանար:

Նախ և տուալ Ժօնաս կարգաց առաջին յօդուածը որ մեծ լրագիրներու մէջ «Առաջին Բարիք» կ'անուանուի, յետոյ անցաւ տեղական լուրերուն, վերջապէս «Քառասորաններու սուրհանդակին», և կարգաց հետեւեալը՝ հաւասար և միօրինակ ձայնով մը՝ ինչպէս որ վարժ էր կատարելու իր ընթերցողի պարտականութիւնը և պաշտօնը:

«Յառաջիկայ շաբթուն է, կ'ըսէր լրագիրը. որ պիտի պարզուի «Դատաւորաց ատեանին» առջև ամենախորհրդաւոր խնդիր մը որ արդէն մեծ յուզում մը առաջ բերած է պաշտօնէութեան շրջանակներու մէջ:

— Կեցի՛ր, ըսաւ Պ. տը Պօքրէօ, խնդիրը պաշտօնէութեան վրայ է. ասիկա քիչ մը ինձ կը վերաբերի:

Տիկին տը Պօքրէօ և աղջիկը իրենց խօսակցութիւնը կը շարունակէին:

«Խնդիրը, շարունակեց Ժօնաս, արտաքին գործերու պաշտօնէութեան մէկ պաշտօնեային վրայ է:»

Այս բառերը արատաւանելուն պէս՝ Հէրմին սարսռաց և ուժգին մը գլուխը վեր վերցուց:

«Ամբաստանուած գողցած ըլլալուն համար դամարկէ մը, որուն բանալիները իրեն յանձնուած էին, գրասենեակին պետէն 30,000 ֆրանք պարունակող թղթապանակ մը:»

Պ. տը Պօքրէօ յարմար և կարեւոր դատեց այս վարկեանին տղաղտկ մը արձակել և լրագիրը Ժօնասի ձեռքէն քաշել առնել:

Բայց Ժօնաս հետեւեալ տողը կարդացած էր միտքէն և ըսաւ.

«Այն պաշտօնեան Ֆէրնան Ռօշէ կ'անուանուի»
Տիկին Տը Պօրթէօ ամենասոսկալի աղաղակ մը
արձակեց և աղջկէն իր բազուկներուն մէջ պաշտպանեց:
Մարած էր Հէրմին ...

Այս վայրկեանին իսկ դուռը բացուեցաւ, և ծանուց-
ուեցաւ.

— Սըր Ուիլիերմս պարոնը:

Պարոնը մեկ ակնարկով ընդգրկեց ամբողջ այս տե-
սարանը:

Ան տեսաւ Հէրմինը որ մարած ինկած էր, Պ. Տը
Պօրթէօն որ լրագիրը կը ճմրդկէր, պարոնուհին՝ որ ա-
պուշ կրթած՝ տակաւին բան մը հասկցած չէր բոլոր այս
տեսարանէն. վերջապէս խեղճ Թէրէզան որ սարսափէն
խենթ կտրած էր, և կը կածէր որ զաւակը պիտի
մեռնի:

Ան ներս մտաւ, Թէրէզա զայն տեսաւ ու աղաղակ
մը արձակեց:

— Ա՛հ, ըսաւ, որպէս թէ նախախնամութեան մէկ
գործակալին պէս այն վայրկեանին հասնող այս մարդը
գերբնական զօրութիւն մը ունեցած ըլլար, ա՛հ, աղա-
տեցէ՛ք զաւակս, ազատեցէ՛ք...:

Սըր Ուիլիերմս առաւ մանկաճարդ մարած աղջկէն
սարսափէն խենթ կտրած մօրը ձեռքերէն, օղեսգիթի
սրուակ մը քաշեց հանեց գրպանէն ու զայն Հէրմինին
դէմքին մօտեցուց, որ յանկարծ նորէն բացաւ աչքերը
խելքը գլուխը եկաւ:

Տիկին տը Պօրթէօ ծունր եղած և փղձկած էր:

Պ. տը Պօրթէօ միշտ լրագիրը որ ճմրդկէր:

Քէրմատէք պարոնուհին շարունակ բացատրութիւն-
ներ կ'ուզէր եղելութեանց վրայ:

Սըր Ուիլիերմս առաւ լրագիրը Պ. տը Պօրթէօի ձեռ-
քէն, կարդաց զայն և կարծես թէ հասկցաւ:

Եւ Հէրմին տեսաւ զայն՝ որ ուժգին և ծայրագոյն
վիշտի մը բոլոր արտայայտութեամբը, ձեռքը ճակտին
կը տանէր:

— Ես գիտէի մըմնջեց:

Ժամ մը վերջը, Սըր Ուիլիերմս ինքզինքը ամե-
նամեծ յուսահատութեան տուած, աղջկան հետ մինակ
մնացած, զայն Ժէնէի պարտէզին մէջ կ'առաջնորդէր
ձեռքէն բռնելով ու ըսելով.

— Եթէ ես ազատեմ զայն... եթէ խլեմ զայն ա-
մօթէ, անպատուութենէ, և միանգամայն ամենասոս-
կալի թիապարտութենէ, եթէ յաջողի՜ ապացուցանելու
թէ անմեղ է, քիչ պիտի ընէք ինձ համար:

— Պիտի սիրեմ ձեզ, ըսաւ:

Եւ ծռեց ճակատը, երկար ատեն զսպուած արտա-
սուքներ եկան ողորցցին իր սքանչելի այտերը, և
խորաակուած ձայնով մը ըսաւ.

— Գէթ, չսիրէի իսկ. կ'ամուսնանայի ձեզի հետ:
Պարոնը աղաղակ մը արձակեց:

— Ո՛հ, ապա ուրեմն, ըսաւ, ապա ուրեմն պիտի
ազատեմ զինքը:

Հէրմին այս խօսքերէն ուրախութեան և միանգա-
մայն թաթանձանքի անբացատրելի արտայայտութեամբ
մը նայեցաւ իրեն:

— Ազատեցէ՛ք զայն, ըսաւ, ազատեցէ՛ք զայն պա-
րոն, և ես զձեզ ծունր դրած պիտի օրհնեմ, և պիտի
պահեմ այն խոստումը՝ զոր ըրի... ձեռքս ձերինը պի-
տի ըլլայ:

— Անմիջապէս կը մեկնիմ, պատասխանեց, Բա

բիզ կը թռչիմ... և պիտի վերադառնամ միայն քեզի ըսելու համար. «Հաւատացինանոր անմեղութեանը, ազատ է ան»:

— Գացէք, ըսաւ, Հէրմին և վերադարձէք... և ես ձեր կ'ընը պիտի ըլլամ:

— Աններ, կ'ըսէր Սըր Ուիլիեմս, ժամ մը վերջը, թղթատարի կառք մը ցուցնելով, դուք կրնաք իմ հարսանիքիս հրաւիրադիրները հրատարակել տալ: Ու թը օրէն պիտի վերադառնամ:

Եւ Սըր Ուիլիեմս մեկնեցաւ:

Դ Ի Ա Կ Ը

Սըր Ուիլիեմս ճամբու համար և ոչ մէկ վայրկեան կորսնցուց. ճամբան կառքով յիսուն ժամուան մէջ ըրտու. իր մեկնումին միւս օրը, ժամը առտուտն ութին հասաւ: Բարիզը քսան վայրկեանի մէջ անցաւ և միայն Պօփօն փողոցին փոքրիկ օթեւանին առջև կեցաւ:

Թղթատարի կառքին աղմուկէն սպասաւորները վազեցին և եկան բանալու բակին դրան երկու փեղկերը: Պարոնը արագապէս վար ցառկեց, որպէս թէ յիսուն ժամ կառքով չէր անցուցած:

Ճամբուն շարունակութեանը միջոցին Ֆէրնանը բանտէն հանել տալու յարմարագոյն միջոցին վրայ խորհած էր. բայց և ոչ մէկուն վրայ որոշում մը տուած էր, զանոնք ամենէն ալ աւելի կամ նուազ դէշ գըտնելով:

Սակայն այդ միջոցներէն կար մէկը՝ որ զինքը բաւական կը ժպտեցնէր, և զոր գործադրելու մասին գիւրին կը կարծէր, որովհետեւ չէր գիտէր որ Քօլար մեռած էր:

Մինչդեռ կառքը գլորդումով դէպի Բարիզ կ'արշաւէր, Սեպուհը ըսած էր ինքնիրեն թէ՝ Քօլար վաղեմի դատապարտեալ մըն է, հինգ տարի է ի վեր Պրէսթի թիարանէն փախած: Գողութեան և մարդասպանութեան համար քսան տարուան շղթայակիր աշխատութեանց դատապարտուած էր. պահապանը սպաննելով փախած ազատած էր. և եթէ բռնուէր ստուգել պիտի դատապարտուէր, եթէ ոչ մահուան գէթ ցկեանս գիտապարտութեան... բայց նորէն բռնուելու համար պէտք է որ ստիկանութիւն ըսուած բանը արթուն ըլլայ... կարծած են թէ ազատելու համար լողացած առեկը խեղդուած է. և այս հաշիւով ստիկանութիւնը չէր փնտռած զանի նորէն:

Ճարտար միջոց մը գտնել պէտք է ստիկանութիւնը անոր հետքերուն վրայ դնելու համար:

Ուրեմն եթէ Քօլար բռնուէր, շատ ստուգ պիտի ըլլար նորէն թիարան երթալը: Լէյն ատեն անոր երկու հարիւր հազար Ֆրանք և փախստեան ամէն կարելի եղած միջոցները խոստանալով դժուարին չպիտի ըլլար զայն համոզել, որ դողութեան հեղինակը յայտարարէ ինքզինքը. ճշմարտանմանութեամբ մը առակ մը պիտի չինէին...: Պաշտօնէութեան սենեակի ծառաները պիտի վերաճանչնային, սակայն, յանձին անոր այն յանձնարարաւորաբար որ Հէրմինին նամակը Ֆէրնան Ռօշէի բերաւ:

Ամբողջը, ըսած էր Սրբ Ուիլիամս այս գեղեցիկ
մենախօսութիւնը վերջացուցած պահուն, ամբողջը և
դժուարինը սա է որ Քօլար ձերբակալութիւն և վայրկեան
մը իսկ միտքէն չանցնէ թէ ես եղած եմ իր ձերբա-
կալութեան պատճառը:

Գտնելու հնարք մըն ալ:

Այս խորհրդածութիւնները ընելով էր որ Սեպուհը
թշած կառքէն Պօքսն փողոցի փոքրիկ օթեւանին բա-
կին մէջ:

— Քօլարը հո՞ս է, հարցուց սենեակի ծառային:

— Ոչ պարոն, պատասխանեց ծառան:

— Ո՛ւր է ուրեմն:

— Մի քանի օրէ ի վեր ընաւ տեսած չունինք տ-
նիկա:

— Ինչպէ՞ս, պոռաց Սրբ Ուիլիամս, աւաւառիկ գէ-
շը: Եւ նամակները զորս ես զրկեցի իրեն:

— Ռօքանպօլ եկաւ զանոնք առնելու, կ'երեւար
թէ Քօլար Պուժիվալի մէջ է:

Սրբ Ուիլիամս արդէն յօնքերը կը պոտէր և ինք-
նիրեն կը հարցնէր թէ ի՞նչ կը նշանակէր իր տեղակա-
լին այս երկար բացակայութիւնը երբ Ռօքանպօլ ճիշտ
այն պահուն երեւցաւ բակին սեմին վրայ:

Չարաճճին սուլելով ներս կը մտնէր, գլխարկը ա-
կանջին վրայ ծռած, դէմքը լպիրշ ու նենգամիտ: Բայց
երբ Սրբ Ուիլիամսը տեսաւ, սուլելը դադարեցուց և ա-
ւելի խոնարհ կերպարանք մը առաւ և գլուխը իսկոյն
բացաւ:

— Հարիւրապետը, ըսաւ ղոյրորովին ցած ձայ-
նով մը:

— Ահաւասիկ, կը մօտենում կոր, ձեր հրամանին
համեմատ:

Վայրկեանի մը ընդմիջումէն վերջ, Ռօքանպօլ նո-
րէն առաւ իր սովորական համարձակութիւնը:

— Պիտի ըսե՞ս ինձ թէ ուրկէ կուգաս, և ո՛ւր է
Քօլարը, հարցուց պարոնը:

— Այո՛, դիւրին է աա:

Ռօքանպօլ խորհրդաւոր դէմք մը առաւ:

— Բայց ատիկա կարելի չէ ըսել արձակ կերպով,
ըսաւ:

Սրբ Ուիլիամս հասկցաւ որ իր բացակայութեան ա-
տեն ծանր դէպքեր անցած են, և գրեթէ ոչ մէկ ա-
ռարկութիւն ըրաւ:

Ռօքանպօլ օթեւանին գետնայարի սրահը մտցուց,
խնամքով մը ղուռը գոցեց և ըսաւ:

— Տեսնենք, խօսէ հիմա, ի՞նչ կայ:

— Նոր բան մը կայ, և ուրկէ դուք մաղապուր
պրծած էք, հարիւրապետին թռչունները քիչ մնաց որ
պիտի փախչէին:

— Ժա՞նն և Սըրի՞զ:

— Այո՛, հարիւրապետ:

— Բայց Քօլար, ո՛ւր է Քօլար, հարցուց Սրբ
Ուիլիամս:

— Պուժիվալին մէջ է, մայրիկսին գինետան մէջ,
հինգ օրէ ի վեր, մառանը գինիի տակառին մէջ պառ-
կած է...:

— Ի՞նչ կ'ըսես:

— Իրաւ որ, հարիւրապետ, տակառը դադաղ կըր-
նայ ըլլալ ուրիշի մը պէս:

— Ի՞նչ կը խօսիս դադաղի վրայ:

— Քօլար մեռա՛ւ, հարիւրապետ, ուրեմն պէտք ե-
ղաւ թագել զայն:

— Մեռա՞ւ, պոռաց Սրբ Ուիլիամս, կ'ըսես որ
մեռա՞ւ:

— Այո՛, մեռաւ:

— Բայց ո՛ւր, ե՞րբ:

— Ինչպէ՞ս, հարցուց Սրբ Ուիլիամս յուզեալ:

Մեռաւ Պուժիվալի մէջ... հինգ օր է... ատրճա-
նակի հարուածով... կը կրկնէր Սըր Ուիլիսմս դանդաղու-
թեամբ և ապշութեամբ:

— Այո, հարիւրապետ կոմսը սպաննեց զայն:

— Կոմսը, բացազանչեց Սըր Ուիլիսմս սարուալով:

— Արման տը Քէրկազ կոմսը:

Պարոնը ահարկու աղաղակ մը արձակեց:

— Բայց ըստօ, որեմն Արման վերստին գտած է
Ժաննը:

Հպարտութեամբ լի ժպիտ մը սահեցաւ Ռօքանպօլի
չրթունքին վրայ:

— Առանց ինծի, ըսաւ խիստ կարելի է, բայց
Ռօքանպօլ կը հսկէր շտեմարանին մէջ: Ռօքանպօլ
աղայ չէ՛հ, հէ՛յ, հէ՛յ...:

Եւ սրիկան համառօտակի պատմեց Սըր Ուիլիսմսի,
ինչ որ Պուժիվալի մէջ անցած էր, ինչպէս Քօլար սպան-
նուած էր այն վայրկեանին երբոր կը խեղդէր Լէօն Ռօ-
լանը, և ինչպէս ինք Ռօքանպօլ փախած էր Պ. Քէր
կազէ և անոր խուզարկութիւնները դերև հանած էր:

Պարոնը, ցնորած մտիկ ըրաւ այս պատմութիւնը:

— Քօլար դործունեայ և խելացի մարդ մըն էր,
մրմնջեց, երբ Ռօքանպօլ խօսքը լմնցուց, բայց վեր-
ջապէս անոր մէկը յաջորդ դնելու պիտի նայիմ, մինչև
հիմակ մեծ չարիք մը չկայ:

— Ամէ՛ն, ըսաւ Ռօքանպօլ:

Այսպէս եղաւ Քօլարի դամբանականը:

Սըր Ուիլիսմս սկսաւ խորրդածել այն առին:

— Քանի որ կ'ուզէի ձերբակալել տալ Քօլարը և
ստիպել ինքզինքը խոստովանելու 30,000 ֆրանքի դէ-
ղութեան իբր հեղինակը. ո՞վ գիտէ որ միջոց մը չպիտի
ըլլայ զայն մեռած ամբաստանելու, այնպէս՝ օսպէս
պիտի ամբաստանուէր ու ինքզինքը իբր գող ամբաս-
տանէր երբ ողջ եղած ըլլար:

Սըր Ուիլիսմսի ոգին, արդէն իր տեղակալին այս
մահուան մէջ, որոշակի կը նշմարէրէր Թէրնանը բան-
տէն ազատելու և հետեւապէս Հէրմինին հետ ամուս-
նանալու միջոցը:

— Այսպէ՛ս, հարցուց Ռօքանպօլի, պանդոկը ան-
բնակ է սպաննոթենէն ի վեր:

— Այո՛, հարիւրապետ:

— Կը կարծե՞ս որ Քօլար տակաւին հանաչելի ըլ-
լայ:

— Մտանքները լաւ կը պահեն հանգուցեալ Քօ-
լարը, ըսելով հեգնեց Ռօքանպօլ, վարդի մը պէս թարմ
ըլլալու է:

— Ուրեմն, ըսաւ հարիւրապետը, այս իրօկուն
պիտի տեսնենք զայն:

Եւ պարոնը յարեց:

— Նիքօլօ սպաննութեան ներկայ էր, այնպէս չէ՛:

— Այո, ազատած է ինքզինքը:

— Մայրդ, Ֆիլար, արդէն շատ յարած էր անոր:

— Ասիկա առկալ կը մնայ. բայց եթէ հարցուելու
ըլլայ. եթէ գետնին տակն ալ անցնի հոգը չպիտի ըլ-
լայ:

— Եւ դուն, կը ոիրե՞ս զայն:

— Ե՛ս. ըսաւ Ռօքանպօլ, ես չեմ կրնար դիմանալ
անոր: Պիտի երթայի անոր կախաղանէն քաշուիլը տես-
նել ամենամեծ ուրախութեամբ:

Սըր Ուիլիսմս չպատասխանեց, բայց գրակալ մը
բացաւ և հոնկէ առաւ պզտիկ տետրակ մը նշանագի-
րերով ծածկուած: Այս տետրակը ուրիշ բան չէր, բայց
եթէ «տօսիէ» մը բոլոր երկրորդական գործակալնե-
րուն, զորս հրապուրած էր Քօլարի միջոցաւ:

Իր յուշագիրին տեղ կը ծառայէր աս, որ իր տե-
սակ մը խորհրդատուն էր:

Թղթատեց այս տետրակը և կեցաւ արձանագրու-
թեան մը առջեւ որ այսպէս գրուած էր:

«Նիքոլո, քսան տարուան թիապարտութեան դատապարտուած՝ գիշերտոյին գողութեան համար, սանդուխտով յարձակած և սպաննութիւն փորձած, փախած Ռօլֆօրէ 184...ին: Փութով նորէն փնտռուած՝ յաջողած է աներեւութացնել հետքերը և կատարելապէս կերպարանափոխ ըլլալ:

«Բայց կը ճանչցուի ապիւ է մը, որ աջ ծոցին տակը կը կրէ, և կը նմանի դանակով փորուած ու կտրուած քանդակի մը»:

Սըր Ուիլիերմս նորէն գոցեց տետրակը:

— Յայտնի է թէ, ըսաւ, ոստիկանութեան աչքին՝ մարդ մը որ նմանօրինակ անցեալներ ունի, սպաննութեան մը կատարելապէս կարող է:

Ռօքանայօլ, հետաքրքրութեամբ պարոնին նայեցաւ:

— Եւ, շարունակեց ասիկա, պիտի ամբաստանուի Բօլարը սպաննած ըլլալուն:

— Բայց անիկա սպաննած չէ:

— Հոգ չէ, հերիք է որ անիկա ըլլայ հարուածը տուողը:

— Բայց պիտի ուրանայ:

— Վկաներ պիտի ունենանք:

— Որո՞նք, հարցուց Ռօքանայօլ:

— Նախ առաջ դուն, իմ փոքրիկ չարածճիս: Դուն երդումով պիտի հաստատես որ Նիքոլօն Բօլարը սպաննած ըլլալը տեսած ես:

— Եւ միւս վկան:

— Պիտի ըլլայ այրի Գիրար: Դուն ըսիր որ ան իրեն...:

— Ահ անիկա, ըսաւ Ռօքանայօլ, բայց անոր վիզը պիտի կտրեն:

— Բնականաբար: Ետքը:

— Բայց անմեղ է:

— Սիրելի որդեակս, ըսաւ պաղարիւնութեամբ պարոնը, դուն երիտասարդ ես, և պէտք է որ կրթեմ գրեզ: Լաւ յիշէ ասիկա, այս աշխարհիս մէջ անմեղ մարդեր միայն բազմ ունեցողներն են. Նիքոլօ չունի՝ ահաւասիկ ամէնը:

— Ուրեմն, ըսաւ Ռօքանայօլ, այս խեղճ Կինեօնը մեծ յանցաւոր է:

Եւ աւելցուց մեկուսի.

— Ի՞նչ խորամանկ գաղափար ունի սա հարիւրապետը. Նիքոլօն կախաղան հանել ուղելովը, ճշմարիտը ըսելով, չեմ վշտանար. չափ կը ձանձրացնէր «մայրիկ»ը և մեզ կը սնանկացնէր:

Դառնանք ժամանի՝ զոր թողուցինք արձակելով աղաղակը, այն վայրկեանին երբ դուռը կը բացուէր, մինչդեռ կ'ազդարարուէր «Արման տը Բէրկազ կոմսը»:

Ժամն Արմանի երեւնալը կարծեց տեսնել, և սիրտը լեցաւ, սկսաւ դռնալ աննուաճելի յուզման մը կապանքներուն տակ:

Բայց յանկարծ ետ ընկրկեցաւ:

Ետ ընկրկեցաւ տեղունած, ապշած, աչքերը մոլոր մոլոր բացած, «ոյնպէս՝ որպէս թէ իր առջեւ անդունդի մը բացուիլը տեսած ըլլար:

Այն մարդը որ ներս կը մտնէր, իր սպասած մարդը չէր:

Արմանը չէր:

Սըր Ուիլիերմս պարոն էր:

Պարոնը ճանապարհորդի ընտիր հագուստ հագած էր, գլուխը բաց՝ և իր դէմքը ծանր՝ և քաղցր մեղամաղձոտութեամբ տպաւորուած էր:

Դանդաղ քայլերով քալեց դէպի ժամն, որ անշարժ և կայծակէ դարձուածի պէս միացած էր, լուսութեամբ մը առաւ անոր ձեռքը և համբուրեց:

— Օրիորդ, մըմնջեց, քանի մը երկվայրկեան լը-

առաջինն էր, հաճեցէք ներել ինձ... Արման տը
Քէրկազ կոմսն եմ ես:

Այս խօսքերը ժաննի քով՝ խօսքի պայթումն մը ա-
ռաջ բերին, և թոյլ տուին անոր վերջապէս յայտնել իր
ապշուրիւնը:

— Դո՛ւք, ըսաւ ան, դո՛ւք, Արմանը:

— Ես, պատասխանեց, ես կոմս տը Քէրկազ:

— Ա՛ն, պոռաց մանկամարդ աղջիկը զայրացած,
կը ստէք:

Սըր Ուիլիամ այս խօսքին կը սպասէր: Դարձաւ
դէպի սեղանը, յետոյ Սըր Ուիլիամ զոնգակի մը մե-
տաքսեայ կոճակը բռնեց և զայն երերցուց ուժգին
կերպով:

Մարիէթ երեւցաւ:

— Քանի՜ տարիէ ի վեր իմ ծառայութեանս մէջն
ես, հարցուց պարոնը:

— Հինգ տարի պարոն կոմսին մօտը: Տիկին Քէր-
կազ կոմսուհիին քովը ծառայած եմ, և պարոն կոմսին
քով մնացած եմ՝ աիկին կոմսուհիին մահուընէ յետոյ,
պատասխանեց Մարիէթ, որ առաջուց իր դասը լաւ
սերտած էր:

Ժանն մոլորուած կ'երեւար, և կը նայէր այս մար-
դուն, զոր երբեք տեսած չէր, և կը ճանչնար զինքը
անուան մը տակ, զոր կարծած էր միշտ ուրիշինը, զոր
պաշտելու չափ կը սիրէր:

Նայուածքով մը Ուիլիամ հրաժեշտ առաւ Սըրիզէ
և Մարիէթէ:

Յետոյ ծնրադրեց ժաննի առջիւ:

— Պիտի հաճի՞ք ինձ սպասել, օրիորդ, հարցուց
յարգական յուզմամբ ի ձայնով մը:

Ժանն անշարժ քար կտրած էր, և միշտ այս ան-
ձանօթին կը նայէր:

Նստեցուց զայն և ինքը՝ հոն ոտքի վրայ մնաց ա-
նոր առջեւ:

— Մտիկ ըրէք ինձի, կրկնեց, ինչ որ ձեզի անօ-
րինակ կը թուի, պիտի բացատրուի:

Եւ որովհետեւ կը լռէր ան, շարունակեց:

— Ես ճիշդ Արման տը Քէրկազն եմ: Անհուն բազ-
մի տէր, երիտասարդութենէ ի վեր, ընտրելիք ունէի
կամ խենդութեամբ վառուիլ, ինչպէս կ'ընեն ընտա-
նիքի շատ մը տղաքներ, կամ ազնուաբար մսխել ստաց-
ուածքս, զանոնք գործածելով քիչ մը բարութիւն ընե-
լու համար: Իմ բարեյիշատակ մօրս և Աստուծոյ յիշա-
տակը ազդած են ինձ: Ես այս վերջին որոշումը տուի:
Ցասը տարիէ ի վեր, այս ճամբուն մէջ կը քալեմ, և
դժբաղդութիւնը մխիթարելու համար ունեցած երջան-
կութիւնս՝ գրեթէ ինձի չէր բաւեր տակաւին: Օր մը
ձեզի տեսայ...:

Ժանն՝ զարմացման և ուրացման շարժում մը ը-
րաւ:

— Ո՛հ, ես աղէկ գիտեմ ինչ որ պիտի ըսէք, յա-
րեց: Աղէկ գիտեմ որ պիտի հարցնէք ինձ թէ՛ զձեզ
ո՛ւր տեսած եմ, որովհետեւ դուք զիս երբեք տեսած
չէք:

«Ուրեմն մտիկ ըրէք, օր մը իմացայ որ լարուած
ծուզակի մը մէջ պիտի իյնայիք: Ես զձեզ չէի ճանչ-
նար, բայց ինձ զեկուցուած ծանուցադիր մը կ'իմացու-
նէր ձեր դժբաղդութիւնները, առանձնութիւնը, գե-
ղեցկութիւնն ու առաքինութիւնը: Չեզի տեսել ու-
զեցի, գաղափի կերպով տեսայ ձեզ և սիրեցի»:

Սըր Ուիլիամ այս վերջին բառը բոլորովին ցած
արտասանեց, տղայութեան քաղցր տատամբութեամբով
ի երկչոտ երիտասարդի մը պէս կարմրելով:

Ժանն կը սկսէր իր ապշութենէն պիտիելու, ներ-

կայութեան այս գեղեցիկ և պատուաւոր երիտասարդին որ խորին յարգանքով կը խօսէր իրեն, և ան նորէն սկսաւ խօսելու:

— Բայց պարօն, ըսաւ դողդոջուն ձայնով մը, ի՞նչ վտանգ է ան, որուն ենթարկուեցայ, ո՞րն է ուրեմն ան արագ որոգայթը որուն ժասին կը խօսիք:

— Դուք կիբակի օր մը Պէլվիյլ գացիք այնպէս չէ՞, ընկերակցութեամբ Սըրիզի, իր նշանածին, և այս վերջինին մօրը հետ:

Այո, պատասխանեց օրիորդ տը Պալտէր:

— Հոն երկու մարդեր եկան և լէօն Ռօլանի հետ կոուրի բռնուեցան:

— Այո, յարեց վերստին ժանն:

— Յետոյ երրորդ մը եկաւ: Անհկա ազատարար եղաւ ան երկուքին ալ:

— Ծշմարիտ է... պարօն:

— Այս մարդը մինչեւ ձեր դուռը տարած է ձեզի: Ժանն հաստառական նշանով մը գլուխը ծռեց:

— Հետեւեալ օրը ուրիշ մարդ մը, զինուորի հագուստ հագած, պատուանշանով զարդարուած ծերունի մը ձեր տանը մէջ, ձեր յարկին վրայ ընակելու եկաւ, հարիւրապետի ձեւ տուած էր իրեն, ձեր հօրը բարեկամը կարծել տուած է զինքը... յետոյ այս միւսը որ առջի օրը առաջնորդած էր ձեզի՝ իրեն քովը եկած է, իմ անունս առած է, իմ տիտղոսս դողցած է... և դուք հաւատացած էք անոր:

Սըր Ուիլիերմս իւրաքանչիւր բառին վրայ կը ծանրանար:

— Էյ ուրեմն, ըսելով խօսքը լմնցուց, այս մարդը անպատիւ մէկն էր, այս մարդը կը սաէր և անարգ կատակերգութիւն մը կը խաղար Պէլվիյլ, Բարիզ կարծուած հարիւրապետին քով:

— Ա՛հ, պոռաց ժանն, անկարելի է այդ:

— Եւ գիտէ՞ք, շարունակեց Սըր Ուիլիերմս խորին համոզման շեշտով մը, գիտէ՞ք ով էր այս մարդը:

Եւ կանգ առաւ:

— Ոչ, ըսաւ, տակաւին չեմ կրնար ըսել եո զայն. միշտ մտիկ բրէք:

«Դիպուածը կամ լաւ է ըսել, անխոնջ ոստիկանութիւնը, զոր բարերարութիւն ընելու բարձր պաշտօնին մէջ կը գործածեմ, ինձ հասկցուց թէ ինչ սարսափելի դաւաճանութեամբ պիտի չըջապատուէիք, ուղեցի զքեզ ազատել, ձեզ տեսայ, սիրեցի զձեզ: Իրիկուն մը մութին մէջ, ձեր դրան առջեւ տեսայ զձեզ, ես որ իմ կառքիս մթազոյն մէկ անկիւնին մէջն էի ծածկուած:

«Աւա՛ղ, սաւ Սըր Ուիլիերմս հառաչելով, լաւ գիտեմ ինչ որ ինձ պիտի ըսէք. պատրաստ էի երթալ ծանուցանել ձեզ վտանգը որուն ենթարկուած էիք... բայց չարիք մըն էր արդէն. — այս մարդը սիրելու վրայ էիք:

«Եւ պէտք կ'ըլլայ, ձեզ ազատելով, ձեր առաջին սխալման մէջ թողուլ զձեզ. և պէտք չէր սպաննել զձեզ յանկարծական յայտնութեամբ մը»:

Ժանն մտիկ կ'ընէր չնչասպառ, և Սըր Ուիլիերմսի աչքերուն, յարգելի կերպարանքին և ձայնին մէջ կը թուէր իրեն կաշդալ, անհուն սէր մը:

Շարունակեց:

— Սրտակցութեան մէջ դրի ժէրթիւտը, ան ընդունեց իմ յատակագիրս: Ձեր քնացած ատենը զձեզ վերցնել և փոխադրել տուի հոս: Այն ատեն չհամարձակելով ինքզինքս ցոյց տալ, գրեցի ձեզ: Ո՛հ, որչափ կը փափախէր սիրտս ամէն անգամուն որ գրիչը ձեռք կ'առնէի... և որչափ վախցայ որ ուրախութեան պիտի մեռնէի երբ ստացայ ձեզմէ այս նամակը:

Սըր Ուիլիերմս ծնրադրեց և ժաննի ձեռքը համբուրեց, և ժանն որ երագել կը կարծէր, ըսաւ իրեն.

Ռօֆանպօլ

— Բայց վերջապէս պարոն, քանի որ դուք էք կոմս տը Բէրկազը, ուրեմն այն մարդը ո՞վ է:

— Թշուառական մը, այս մարդը մանկուհիկ է: Ժանն աղաղակ մը արձակեց, դէպի ետ գլտորեցաւ և աչքը գոցեց:

Ծառայ մը սիրած էր ան:

Երբոր մանկամարդ աղջիկը երկար թալկութենէն թափեցաւ, Սըր Ուիլերմս աներեւոյթ եղած էր. իսկ Սըրիզ անոր քովն էր որ կը խնամէր զայն:

Սըրիզ պարոնէն դբուած նամակ մը յանձնեց:

Այս նամակը հետեւեալ կերպով գրուած էր.

«Օրիորդ,

Շիտուորին յայտնութենէն ետք, որ պէտք եղաւ, ինձ կը թուի թէ՛ կիներու երջանկագոյնը պիտի կացուցանեմ զքեզ, Ժանն, ամենասիրեցեալդ իմ Ժանն, ութը օր ևս ձեզմէ հեռու պիտի մնամ, բայց ամէն օր պիտի գրեմ ձեզի, և դուցէ գամ ձեզի պաղատելու որ ընդունիք անունս և ձեռքս, ձեր աղնիւ սիրտը և միտքը ճշմարիտ և կեղծ Բէրկազները տարբերած պիտի ըլլան իրարմէ:

«Մնաք բարով. կը սիրեմ զձեզ:

«Կոմս Ուիլմս օր Բէրկազ»

Ժանն կարգաց այս նամակը և փղձկեցաւ: Իր երակներուն մէջ ունեցած աղնուականի արիւնը կը գրբգրուէր, մտածելով որ սիրած էր այն մարդը, զոր Սըր Ուիլերմս համարձակած էր իր «մանկուհիկ»ը անուանելու:

Սըր Ուիլերմս Ժաննը նուազած թողած ատեն՝ մէկ քանի խորհրդաւոր հրամաններ տուած էր Մարիէթին, յետոյ գիւղային տունը թողած ու Բոու-Մորլի եկած էր, ուր Ռօքանպօլ իրեն կը սպասէր:

— Հարիւրապետ, ըսաւ իրեն Ռօքանպօլ, գրեթէ գիշեր է:

— Ուրեմն շատ ոչ է, հարցուց Սըր Ուիլերմս:

— Ընդհակառակը, իմ կարծիքս այն է թէ սպասելու է որ բոլորովին մթննայ:

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց պարոնը:

— Որովհետեւ, քեզ ճշմարիտը ըսելու համար, համոզուած եմ որ՝ կոմսը գինետան չրջակայքը լրտեսութիւն ընել կուտայ. կը յուսայ զիս նորէն ձեռք ձգել և գիտնալ թէ ո՞ւր են սիրունիկները:

— Ո՛հ, ո՛հ, ըսաւ Սըր Ուիլերմս, զգուշանանք ուրեմն:

Անոնք սպասեցին դիշերուան:

Գիշերը եկաւ, անթափանձ. անցրեւոտ, ցուրտ, ինչպէս որ կ'ըլլան ձեռուան գիշերները:

Այն ատեն դաշտերուն մէջէն ճամբայ ելան. գետին եզերքէն և նաւերուն ճամբէն խոյս տալով, ետեւեւրէն գինետունը մտան:

Ռօքանպօլ, կատուի պէս գիշեր ատեն կը տեսներ. կամ սանկ ըսենք, տան մասերը այնքան աղէկ կը ճանչնար որ՝ Սըր Ուիլերմսը առաջնորդեց մթութեան մէջէն, առաւ աշտանակ մը, որ վարի սրահին չըմինէին մէջ գրուած էր, և երբեք զայն չվառեց:

Պարոնը վար իջեցուց ձեռքէն բռնելով:

Յետոյ՝ երբոր մառանը հասան, հրահանը զարկաւ և վառեց մօմը:

Այն ատեն Սըր Ուիլերմս կրցաւ բոլորտիքը նայուածք մը նետել:

Մառանը ընդարձակ էր. պատերուն առջեւ լեցուած էր տակառներով, որոնցմէ ոմանք լեցուն էին, ոմանք պարապ:

Սըր Ուիլերմսի օգնութեամբ, ասկառ մը վերցուց տարաւ, դարձուց ծածկուած կողմը դրան կողմին և պարոնը նշմարեց Քօլարի դիակը՝ որ ճանաչելի էր տալաւ:

Հարիւրապետը, ինչպէս կը կոչէր զայն Ռօքանայօլ, յիշեց որ՝ Քօլար սովորաբար վրան կը պահէր թղթապանակ մը և մտածեց որ այս թղթապանակը կրնայ պարտնակել իրեն համար վտանգալից նամակներ և թուղթեր:

Իր ճերմակ ձեռքը առանց վարանման երկնցուց, առանց խղճի խայթի դիպկին մօտեցուց, բռնեց և փոփ գրպանէն առաւ թղթապանակը:

Յետոյ ձրագին ազօտ լոյսովը, պարօնը քննազնուութեան սկսեց, առաւ նամակ մը զոր Քօլար իրեն կ'ուզէր և զոր ժամանակ չէր ունեցած թղթատարատուն յանձնելու, հոն ձգեց անցագիր մը՝ որով նախկին թիապարտը ինքզինքը ազատած էր Լուիզ Տիդօք անուամբ և աւելցուց նամակ մը զոր Սըր Ուիլերմս, ինքը գըրպանէն հանեց:

— Գործը եղած է, մրմնջեց:

Պարօնէն գրուած ու կնքուած այս նամակը՝ որ այնչափ կատարեալ նմանութիւն ունէր իր նախկին տեղակալին գրութեանը, զոր այս վերջինը եթէ կենդանութիւն առնէր, ինքը գրած պիտի կարծէր, կը կրէր հետեւեալ վերնագիրը.

«Առ օրիորդ Էմիլի թուղթօք, ձեւագէտ»

«Պէլ-Կրէյվ-Սքուէյր, թիւ 2, Լոնտոն.

«Քօլար» ստորագրուած էր՝ և այսպէս գրուած.

«Չքնաղ պաշտեցեալ»

«Դեռ երեք օր է որ յողթող Բարիզեան ճաշարին ճիրաններէն ազատ է: Միտք ունիմ վաղուքնէ ետքը Պուլօնէր ժամանել, և հոնկէ նաւ նստիլ: Կ'այրիմ, կը մըկիմ որ զքեզ անգամ մըն ալ տեսնեմ և պարկեշտ ու ակնածելի ըլլամ: Մեր խնայողութիւններովը կամ Միալսէքս պիտի երթանք ու քաջութիւնք, կամ թէ ուրիշ տեղ, հոն պիտի գտնենք տնակ մը և ինք-

զինքնիս իբր առսական իշխաններ ծախել տանք: Հարիւր յիսուն հազար Ֆրանք ունիմ, և Լոնտոնի մէջ մէկուն ալ բան մը չեմ ըներ: Եթէ Բարիզի մէջ բռնուէի, զիս թիապարտութեան կը մատնէին:

«Ձեզի ազուորիկ բան մը պիտի պատմեմ, զոր իմ կարգիս, խաղացած եմ արտաքին գործերու պաշտօնէութեան մէկ պզտիկ պաշտօնէին՝ և որ զինք քիչ մը հեռուն պիտի տանի, եթէ բռնուի:

«Խնդալէ մարելու բան է աս»:

«Երեւակայէ որ, վեց ամիսէ ի վեր, չարածճին խորհած է «աչք» ընել խիստ սիրուն կնոջ մը, և որ ինձմէ ազէկութիւն կ'ուզէ: Անունը չեմ տար, վասն զի չեմ ուզեր որ նախանձիք, Տիկին Քօլար, և որ անցնիք նեղ կիրճը գալու, և անոր աչքերը հանելու համար: Բայց հոգ չէ:

«Երկար ատենէ ի վեր լաւ առիթի կը նայէի, ահաւասիկ բաղդը որ մեծ տէր մըն է, եկած մտած է իմ տրամադրութեանս և ծառայութեանս ներքեւ... Առաւօտ մը կը դեգերէի Սէն Լուի փողոցին մէջ, յանձնակատարի բաճկոնակ մը հագած էի դիտութեան համար, քանի որ գործ ունէի այն թաղին մէջ: Օրիորդ մը մօտեցաւ ինձ և ըսաւ, «Ինձ համար արշաւանք մը պիտի ընէք: Նամակ մը տուաւ ինձ, նայեցայ հասցէն և կարդացի:

«Առ Ֆէրնան Ռօչէ, պաշտօնատուն արտաքին գործերու»:

«Առի նամակը հոն տարի: Ծածրուն վրայ պատեցի նամակածածկոցը, և կարդացի այս սիրոյ գիրը: Օրիորդը որուն հետ պիտի առնանանար, իրեն իր հրամանաւ կը ծանուցանէր:

«— Լաւ, ըսաւ ինքնիրեն, ահաւասիկ լուր մը՝ որ պիտի զբօսցնէ զինքը:

«Եւ խնդալով ճամբաս շարունակեցի: Հասայ, ու-
ղած մարդս հարցուցի:

Մասնաբաժինի մը գրառենեակը ժողովին զիս:
Մինակ էի, դրամարկը մը կար, որուն քովը բանալի-
ները կապուած էին, և դրամարկը բաց էր:

«Դրամարկները լուս կը ճանչնամ ես, մէկ ակնար-
կով անոնց հաշիւը կ'ընեմ: Տեսայ ասոր մէջ թղթա-
պանակ մը նախ և առաջ ձեռք զարնելու գաղափարը
ունեցայ: Բայց պո'ւհ, այս տեսակ դրամարկի մէջ
պարապ բան մը չըլլար երբեք, և սկսայ մտածել թէ
քանի մը հազար ֆրանքի համար պէտք չէ նորէն բռն-
նուիլ, և իմ փոքրիկ խնայողութեանս պտուղը կորսն-
ցնելու վտանգին ենթարկուիլ:

«Ուրիշ գաղափար մը եկաւ միտքս. նշանաւոր գա-
ղափար մը. Երիտասարդ մարդը բացած էր նամակը,
և իր դէմքը այլափոխուած էր: Յանկարծ ոտքի ելաւ
և սկսաւ մեծաքայլ քալել խենդի մը պէս, առանց ինձ
ուշադրութիւն ընելու:

«Այն ատեն ձեռքս թղթապանակին տարի և զայն
անոր բալթօին գրպանին մէջ խօթեցի:

«Յետոյ գացի փողոցին մէջ սպասեցի:

«Երեք վայրկեան վերջը, անոր գլուխը բաց դուրս
եկնելը տեսայ որ վազելով Պուլլվարին ճամբան կը
բռնէր, թղթապանակը առանց կասկածելու հետը տա-
նելով, և այսպէս անգիտակցութեամբ կառավարու-
թիւնը կողոպտելով:

«Այս բանը իրեն չառ սուղի պիտի նստէր»:

Այս բացատրութիւնը ինչպէս որ կը տեսնուի, բա-
ւական հաւանական էր, մանաւանդ որ նամակով տրո-
ւած էր կնոջ մը որ Լոնտոն կը բնակէր, և այնպիսի
մարդու մը միջոցաւ որ, դատական ողբալի անցեալներ
ունէր:

Չայն ալ աւելի ճշմարտաման ընելու համար բո-

լորովին ներքին մանրամասնութիւններ աւելցուցած էր,
կարծեցեալ գողութեանց մասին և թղթապանակին գոր-
ծէն բոլորովին օտար:

— Օրիորդ էմիլի Ֆուլպէօֆ, բաժն էր ինքնիրեն,
արդարեւ Լոնտոնի մէջ է, և Քօլարի տիրուհին է: Ե-
ղելութիւնը պիտի կարենայ ճշդուիլ:

Երբոր մեռելին թղթապանակին մէջ դրաւ այս նա-
մակը և թղթապանակը դարձեալ գրպանը դրաւ և նո-
րէն կոճկեց բրտէնկօթը, պարոնը Ռօքանպօլի օգնա-
կանութեամբը, յատակը ելած տակաւին իր առջի դիր-
քը տուաւ, միանգամայն գիակին վրայ ոսկի ժամա-
ցոյցը, և քսան ֆրանքի չափ արծաթ դրամ պարու-
նակող քսակը վերցնելէն վերջ:

— Հիմակ, ըսաւ ստահակին, լաւ հասկցիր, ինչ որ
պիտի ըսեմ:

— Մտիկ կ'ընեմ ձեզ, հարիւրապետ:

— Քօլար սպաննուած է:

— Հարկա՛ւ: Ես աղէկ գիտեմ, Քէրկազ կոմսը
սպաննած է զայն:

— Ո՛չ, Նիքօլօն:

— Ահ, լա՛ւ, ըսաւ Ռօքանպօլ: Ճշմարիտը ըսե-
լով, այսպէս կը սիրեմ: Արդէն ըսի ձեզի, հայր Նիքօ-
լօն կը ձանձրացնէ զիս:

— Մայրդ գօմիսէրին պիտի երթայ:

— Հը՛մ, գէշ այցելութիւն, հարիւրապետ:

— Հոգ չէ՛, պիտի երթայ:

— Ի՞նչ պիտի ըսէ անոր:

— Ան պիտի ըսէ որ՝ խիղճը զինքը բնկած է, և
սպառնալիք դատաւարաւորելու վախը կը պարտաւորեցնէ
զինքը ամէն բան յայտնելու:

Ռօքանպօլ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր:

— Պիտի խօսի Նիքօլօնին հետ ունեցած գաղտնի
յարաբերութեանց մասին, չարունակեց Սըր Ուիլիեմս,

և այն յարաբերութեանց վրայով, որոնք իր և վաղեմի թիապարտ Քօլարի միջեւ կային: Պիտի ըսէ որ, ոճիրին գիշերը Նիքօլօ և Քօլար իրեն տունը եկան, հոն երկար ատին և բաւորովին ցած ձայնով խօսակցեցան, բայց կրցած է անոնց կէս-բառերէն հասկնալ թէ Քօլար կը մեկնէր, և կը թողուր Ֆրանսան, յետոյ մէկ քանի արժէքաւոր նիւթերու բաժանման մասին վէճ մը ծագելով անոր ժամացոյցը և քսակը գողցած է, և թէ յետոյ սպանալիքի օգնութեամբ ստիպեցուցած է այրի Ֆիբարը և Ռօքանպօլը լռութիւն պահելու: Այս կատաղիէն իրենք ալ սպաննուելու վախը հարկադրած է դանոնք լռելու, և օգնած են Նիքօլօի՝ Քօլարի դիակ: Կոս փոխադրելու և դայ, այս տակաւին մէջ պահելու գործին:

— Լա'ւ, ըսաւ Ռօքանպօլ, բայց «մայրիկ»ը այս պղտիկ ստախօսութեան համար ի՞նչ պիտի ունենայ:

— Երեք հատ հազարնոց ղրամատոմս:

— Քիչ է... ըսաւ Ռօքանպօլ: Հայր Նիքօլօի գլուխը, զոր պիտի կտրենք, անշուշտ հազար Ֆրանքէն խիստ շատ կ'արժէ անոր համար:

— Թող հազար Ֆրանք ևս աւելի ըլլայ, լմնցուց պաղարիւնութեամբ չարտճճին: Մհ, բան մը չէ այս, հարիւրապետ, պիտի տեսնէք ինչպէս վկայութիւն պիտի տամ... առանց պոռոտելու յօնքերս... ճշմարտութիւնը գրուցող մարդու մը պէս:

— Թո՛ղ այդպէս ըլլայ, ըսաւ դարձեալ հարիւրապետը:

Նորէն վեր ելան մարեցին ճրագը, ասն ետեւները գացին և զաղտնի կերպով փախան:

Սըր Ուիլիամսի կառքը Պուսթիվալի և Մէյօլի մէջտեղ կը սպասէր, և նորէն հասաւ Բարիզ:

Գալով Ռօքանպօլի, գնաց խրճիթը, ուր Ֆիբար պահուրած էր. և իր դասը տուաւ անոր:

Ֆիբար լալ կեղծեց, քիչ մը մտածելով որ իր ապօրէն ամուսինին վիզը կտրել պիտի տար, և զոր այնչափ սիրած էր (հետ դասական բացատրութեան), բայց Ռօքանպօլ ճարտասան և համազոր եղաւ, իրեն հաւատացուց ու հաստատեց որ Նիքօլօ անտանելի կ'ըլլար, և որ իր դիրքին մէջ գտնուող այրին՝ կրնար շատ աւելի լաւ ըլլալու ձգտիլ:

Եւ այրի Ֆիբար զիջաւ:

Լուսնայուն պէս ոստիկանութեան գովիսէրին գնաց, մինչդեռ Ռօքանպօլ Բարիզ կը վազէր, Նիքօլօի բնակարանին մէջ կը մտնէր, որ առջի իրիկուն տուն եկած չէր և «հանգուցեալ Պ. Քօլարի» ժամացոյցը ու քսակը կը պահէր հոն, ինչպէս որ կ'ըսէր ան:

Կը յիշուի որ կէտէն Պուառօի փողոցին մէջն էր որ Քօլար Լէօն Ռօլանի հետ մեկնելու պատրաստ ըլլալով դացած իմացուցած էր խեղկատակ Նիքօլօին:

Նիքօլօ այս փողոցին մէջ կը բնակէր ամենադէշ սենեակի մը մէջ, որուն վարձքը ամիսը միայն 12 Ֆր. էր, վեցերորդ լարկը. ուր սակայն խիստ քիչ կերելար, վասն զի Բարիզի չըջականերու ճարիէնները և դիւղերը կը պտակէր, քանի որ ամբարիշտներու գլուխը կը գտնուէր. կէտէն Պուառօի փողոցի բնակավայրը իրեն համար ապաստարան մըն էր քան թէ բնակարան: Երբոր չարիք մը գործած ըլլար հոն կը պահուրտէր՝ վախնալով ոստիկանութեան որոգայթներէն:

Արդարեւ, այս փողոցը, որ կառուցուած էր մարդաշատ և գրեթէ բոլորովին կօշկակարներէ և սենեակներու մէջ բանող գործաւորներէ բնակուած կեդրոնի մը մէջ, նուազ կասկածելի էր, և Նիքօլօ չորս-հինգ տարիներէ ի վեր հոն կ'ապրէր խիստ հանգաւոր և հանգիստ:

Իր վարձքը կանոնաւորապէս կը վճարէր, առանց աղմուկի կը մտնէր ու կ'ելլէր, միայն գրեթէ Ռօքան-

պօլը կ'ընդունէր՝ որ տանը մէջ իրեն քնորդին կը կարծուէր, և գիտէր իր դէմքին տալ զօւաթութեան և լաւ բնաւորութեան ախպիսի արտայայտութիւն մը՝ որ իրեն համար գրաւած էր այլ և այլ վարձակալներու կողմէ տեսակ մը համակրութիւն:

Քօլարի սպանման գիշերէն ի վեր, Նիքօլօ երբեք չէր երեւցած Կէոէն Պուառօ փողոցը: Յաջորդաբար գտնուած էր Պէլլիյի/Աէն Տընի և Վէնսան, գործադրելու համար իր բարիչի արուեստը: Բայց իրիկուն մը, ձիւղ ախպիսի տեսնելու երբ Սըր Ուիլիսմա և Ռօքանպօլ Պու-ժիվալի պանդոկին մէջ կը մտնէին, և Քօլարի գիակին կ'աշխատէին: Նիքօլօ զգաց իր արուեստին մէկ խաղը գործադրելու. վերարկուն մաշած ու հինցած էր, զգեստի վաճառականի մը առջեւէն բոլորովին նոր մը կորզեց և առաջ տարաւ: Դժբախտաբար ոստիկանութեան գործակալ մը տեսաւ, հալածեց զանիկա և վերջապէս կորսնցուց բազմութեան մէջէն:

Ատիկա Պէլլիյի մէջ տեղի կ'ունենայ:

Նիքօլօ փախաւ ու ազատեցաւ, շո՛ւտ քայլերով կրցածին չափ հետքը կորսնցնել տուաւ ոստիկանին, դէպի կէս գիշերին Կէրէն Պուառօ փողոցը մտաւ:

Պառաւ կին մը՝ որ դռնապանի ծանր պաշտօնը կը կատարէր, իրեն երկնցուց իր ճրագը և բանալին:

— Պարոն Նիքօլօ ըսաւ, ձեր քնորդին եկած է:

— Ռօքանպօլը, հարցուց խեղկատակը:

— Այո, պարոն Նիքօլօ:

— Ինձ համար բան մը ձգեց:

— Ձեր բանալին ուղեց:

— Եւ վեր ելա՞ւ:

— Եւ անմիջապէս վար իջաւ:

Նիքօլօ խորհեցաւ որ եկած էր այրի Ֆիբարէն լուրեր բերելու և վեր ելաւ սենեակը գնաց, յուսալով որ հոն բան մը կը գտնէր, որեւէ նշան մը՝ որ իրեն հա-

ժար նշանակութիւն ունենար: Բայց ամէն բան միեւնոյն վիճակին մէջն էր, և Նիքօլօ պարապ տեղը փնտրուեց:

Իր բնակարանը Ռօքանպօլի անցնելուն ոչ մէկ նշանը կը պահէր: Խեղկատակը վերջին աստիճանի յոգնած էր՝ այն ծածածու փողոցներու բաւիղին մէջէն ըրած այն անկանոն արշաւանքէն՝ զոր ըրած էր իր հետքը ոստիկաններուն կորսնցնել տալու համար: Բոլորովին հագուած անկողին ցատկած և խւր քունով մը քնացած էր:

Առաւօտուն չարթնցաւ երբեք, և դէպի ժամը տասնին իսկ կը քնանա՝ տաղաւին, երբ որ ուժգին կերպով դռնին զարկին:

— Ո՞վ է ան, հարցուց:

— Յանուն օրինաց, պատասխանեց դուրսէն ձայն մը:

— Բռնուած եմ, բանս բուսած է, մրմնջեց խեղկատակը:

Ուղեց գողցած վերարկուն անկողինին ներքեւ պահեց, բայց դուռը բռնաբարութեամբ բացուեցաւ, և ինքն ալ վերարկուն պահելու ժամանակ չունեցաւ:

Ոստիկանութեան երկու գործակալներ ներս մտան:

— Հըմ, ըսաւ միտքէն Նիքօլօ զանոնք տեսնելուն, վեց ամիս բանտարկելոց ենք, գուցէ տարի մըն ալ...

Նիքօլօ թիարան դացած մարդ էր, մինչև իսկ աք-սորէն փախած էր բայց այնչափ կերպարանափոխուած էր որ՝ սա համոզումը ունէր թէ նորէն չպիտի ճանչնային զինքը:

Ոստիկանները օձիքէն բռնեցին և զայն ձերբակալութեան վիճակի մէջ դրին՝ առանց ուշադրութիւն ընելու մահիճին ծածկոցին ներքեւ կէս մը պահուած վերարկուն:

— Քոմիտէրին քովը բացատրութիւն պիտի տաք, ըսին :

Նիքօլօ ոստիկանութեան գրասենեակը տարուեցաւ :

Ատենակալը անոր անունին, արհեստին և սովորութեանց վրայ համառօտակի հարցաքննութիւն մը ըրաւ, և իրեն վերաբերելին գողութեան վրայ բան մը չըսաւ :

Բայց ինքը, սկսաւ մտաւորաբար և անհանգիստ ըլլալ :

— Ի՞նչ բանով ամբաստանուած եմ, հարցուց :

— Մարդասպանութեամբ մը, պատասխանեցին :

Նիքօլօ անմիջապէս վեր ցատկեց ու աղաղակեց :

— Ճշմարիտ չէ ատիկա... ես մարդ սպաննած չեմ :

— Դուք ամբաստանուած էք, ըսաւ Քոմիտէրը, ութը օրէ ի վեր արուարձանիս մէկ գինետան մէջ զոր այրին Ֆիրար կը բանեցնէ, Քօլար անունով վազիմի թիապարտ մը սպաննած ըլլալուդ հաժար :

— Ե՛ս, ե՛ս, պոռաց Նիքօլօ, ե՛ս չեմ... :

— Քննութիւնը պիտի լուսաբանէ ատիկա, պատասխանեց քոմիտէրը և Նիքօլն առժամեայ բանտը զրկեց :

Երկու ժամ վերջը, խեղկատակը կ'երեւար նախնական հարցաքննութեան դատաւորին առջև, և աղդուապէս կ'ուրանար այն մասնակցութիւնը, զոր կուտային իրեն Քօլարի սպանման խնդրին մէջ :

Այլ սակայն պարկեշտ ըլլալով այնպէս, որպէս կ'ըլլան գողերը իրենք իրենց մէջ, մէկն ալ բերան չտուաւ և խօսեցաւ, ոչ այրի Ֆիրարին վրայ, ոչ Ռօքանպօլի և ոչ ալ Սըր Ուիլբերմի մասին :

Բայց այն ատեն երես երեսի բերուեցաւ այրին իր հոգեզաւակին հետ :

Այրի Ֆիրար, ապուշ կրթած Նիքօլի առջև առանց յօնքերը պռտտելու՝ վկայեց որ Նիքօլ և Քօլար կռիւի բռնուած էին, և այս վերջինը զարնուած էր ատրճանակի հարուածով մը, ան աւելցուց թէ այն վայրկեանին փախած էր, և թէ ալ բան մը չէր գիտէր այդ խնդիրին վրայ :

Մինչև այն ատեն, որովհետև Քէրկազ կոմսը պատուհանէն ներս մտած էր և թէ խիստ հաւանական էր որ այրին Ֆիրար, իր սարսափման մէջ մարդասպանութեան հեղինակը Նիքօլօն ճանչցած ըլլար, քանի որ խուճապով առած քալած ու փախած էր, մինչև այն ատեն, խեղկատակը միայն տխրութեամբ կը նշմարէր իր տիրուհիին մտայնութիւնը, բայց երբ Ռօքանպօլ ալ վկայեց իր կտրգին, ան հասկցաւ որ ծախուած և իր կորուստը դաւադրուած էր :

Ռօքանպօլ այն ամամօթ և լիրբ պաղարիւնութեամբ որ իր յատկանիշն էր՝ նախ և առաջ այրիին անմեղութիւնը հաստատեց, յետոյ ամենակրկիտ մանրամասնութեանց մտաւ, զոր կը ներշնչէր Նիքօլօ մահուան սպառնալիքի վրայ, որով ստիպեցուած էր իրեն օգնելու՝ աներկութեամբ անհաւար դիակը, և ոճրագործութեան հետքերը :

Այն ատեն Նիքօլօ, զայրացած, ինքնիրմէ դուրս ելաւ, ուզեց ճշմարտութիւնը ըսել, ամբաստանելով Արմանը : Կատաղութեամբ ներս մտաւ բայց բռն մըն ալ չկրցաւ արտաստնել, իր բոցավառ դէմքը տոգունեցաւ և քիչ մնաց որ արիւնի կաթուած մը պիտի ունենար :

Կէս մը մեռած կառքի մը մէջ դրուեցաւ և Պուփիվալ փողոցը տարուեցաւ ուր ոստիկանութեան քոմիտէրի մը ներկայութեանը, դիակը տակառէն հանուեցաւ և ճանչցուեցաւ իբր Քօլարի փախստական թիապարտի դիակ :

— Յաճողք, ըսաւ իրեն այն ատեն Ռօքանայօլ, կռուիովը, պիտի ուրանա՞ս իր ժամացոյցը և քսակը Նիքօլօ հասկցաւ որ կորսուած էր, իր կատաղութեան սաստկութիւնը նորէն սկսաւ, փորձեց ոստիկան, նութեան ձեռքէն խոյս տալ, բայց անմիջապէս կապեցին զինքը, և այդ վարկեանէն սկսեալ ուրիշ բան մը չեղաւ, բայց եթէ վայրի գաղանձորոն ժողովները և կատաղութեան աղաղակները վերջապէս կը վկայէին ու կը հաստատէին, իր յանցապարտութիւնը ու կը շփոթեցնէին արդարութիւնը: Խեղկատակին գլուխը կախողանին նուիրուած էր:

Ինչ որ Սըր Ուիլիամս կանխատեսած էր տեղի ունեցաւ:

Հակառակ ամէն ապացոյցներու՝ որոնք ընկճել կ'երևէին Ֆէրնան Ռօլէն, այս պաշտօնեան միշտ սա համոզումը ունէր թէ՛ յանցաւոր չէր ան:

Կը հասկցուի ուրեմն թէ՛ ինք յեղաշրջում առաջ բերաւ անոր միտքին մէջ այս նամակին ընթերցումը, և կարծեց թէ իր ձեռքերուն մէջ է Ֆէրնանի անմեղութեան ապացոյցը:

Հրամայեց որ դիակը Մօրկ փոխադրուի, յետոյ՝ մինչդեռ Նիքօլօ նորէն Բարիզ բերուած ու նորէն բանտ տարուած էր. խորհուրդին իմացուց իր գտածը և անոր յանձնեց նաժակը:

Մինչդեռ նորէն կառք կը հանէին Քօլարի ենթադրուած սպաննիչը, այրի Ֆիբար բռնուեցաւ զգացողութեան մերձեցումէ մը:

— Խեղճ ծերունի, մրմնջեց, սիրաս կտոր կտոր կ'ըլլայ, երբ կը մտածեմ թէ ես պիտի ըլլամ գլուխը կտրելուն պատճառը:

— Պա՛հ, մայրիկ, պատասխանեց Ռօքանայօլ, դուք ձեր ծերունի խեղկատակէն աղէկ կը դռնէք, վասն զի զձեզ վշտացնելու համար չեմ ըսեր, բայց անոր ճաշակով չարածճի մէկը ունէիք:

Մինչդեռ այս գէպերը կը կատարուէին, Ֆէրնան Ռօլի միշտ բանտին մէջն էր:

Իր գործին նախնական հարցաքննութիւնը վերջացած էր, ամբաստանութեան գիրը պատրաստուած և յանցաւորը ատենին առջեւ պիտի ներկայացուէր, որուն առաջին նիստը տասներհինգ օրէն պիտի բացուէր:

Խեղճ երիտասարդը սոսկալի թալկացման ենթարկուած, այլեւս քանի մը օրէ ի վեր, գիտակցութիւն չունէր ոչ իր գործերուն և ոչ իր գոյութեան:

Ապշած մնացած էր:

Արման, Լէօն, Պաքարա, երկու անգամ այցելութիւն տուած և զինքը ազատել խոստացած էին, ութը օր անցած էր իրենց վերջին այցելութենէն ի վեր, և անգամ մըն ալ տեսած չէր զանոնք:

Առաւօտ մը իրեն իմաց տուին... որ այլեւս միայն ութը օր ունէր սպասելու:

Այս վարկեանէն սկսեալ, Ֆէրնան իր բանտարկութեան մոլորիլը և յիմարութեան մեծաքայլ քայլերով հասնիլը զգած. պէտք կ'ըլլար բռնութիւն բանեցնել քիչ մը կերակուր կերցնելու համար. կ'ուզէր որ թող տան որ անօթութենէ մեռնի, նախնական հարցաքննութիւնը երբ վերջացած էր, այլեւս գաղտնի տեղ դըրուած չէր, ասով հանդերձ մասնաւոր տեղ տեղափոխուած էր. հոն ան կրնար պարապիլ ուրիշ բանտարկեալներու հետ և անոնց հետ խօսակցիլ, բայց մութին և կատաղի եղած ըլլալով, այլեւս խօսք մը չէր ելլեր բերնէն, և մէկուն հետ ալ չէր խօսեր, և բնաւ երբեք չէր իջներ բանտին վայրագաւիթին մէջ:

Իր գերութեան ընկերները զայն «Արիսթօ» մականուանած էին:

Առտու մը սակոյն ներկայացաւ Պաքարա:

Առանց խօսելու՝ Պաքարայի նայեցաւ խնուր նայուածքով մը, առանց ոգեւորութեան և կոշտ նայուածքով մը, ուր կը տեսնուէր ապշութիւնը:

Պաքարա ձեռքէն բռնեց և առջեւ ծնրադրեց:

— Խեղճ պարոն Ֆէրնան, մըմնջեց, որչափ ալ փոխուած է:

Եւ արդարեւ, բանտարկեալը տփզուռած, տկարացած ու ծերացած էր. այլեւս ուրիշ բան մը չէր, բայց եթէ իր շուքը:

Պաքարա՝ ինքն ալ փոխուած էր: Ասիկա չէր այն վայելուչ ու թեթեւաւորիկ մանկամարդ կինը, որուն կեանքը աղմուկներով ու խնդուքի քրքիջներով կ'անցնէր, որովհետեւ երկայն տօնախմբութիւն մըն էր, անհոգ հետեւեալ օրուան համար, և միմիայն հաճոյքի վերայ մտածող:

Ասիկա մեռած կին մըն էր, որուն տփզուռած ճակատը կը վկայէր խիղճի ամենասոսկալի խայթերու, փառնապնդու անընկճելի հակումները:

Ան պարզօրէն հազուած էր և կարծես կ'ուզէր իր անցեալին հպարտութիւնը՝ ներկայ խոնարհամտութեամբը նորէն ծախու առնել:

— Ահ, դժուար էք, ըսաւ իրեն Ֆէրնան խուլ ձայնով մը, որպէս թէ մեղաւորուհիին տեսքը իրեն յիշեցուցած ըլլար բոլոր իր չարչարանքները:

— Այո՛, պատասխանեց խիստ ցած ձայնով, ես եմ... ես եմ որ կուգամ, անդամ մը եւս ներողութիւն խնդրել և ըսել ձեզ որ յուսաք... պիտի աշխատինք զձեզ ազատելու:

Ֆէրնան գլուխը թոթվեց:

— Անկարելի՛ է, մըմնջեց:

— Ո՛չ, ո՛չ. ըսաւ Պաքարա ուժգնութեամբ, անկարելի չէ, բնաւ երբեք անկարելի չէ անմեղութիւնը ապացուցանելը: Յուսացէք, պարոն Ֆէրնան առաւել քան երբեք, այսօր յուսացէք:

Եւ որովհետեւ տխուր ժպիտ մը՝ ուր կը տեսնուէր իր անհաւատութիւնը կը սպրդէր անոր շրթունքին վերայէն, ան շարունակեց.

— Պ. կոմս տը Բէրկազ պիտի ազատէ զձեզ և ան կրնայ ինչ որ կ'ուզէ. բայց ասոր համար ժամանակ պէտք է, պարոն Ֆէրնան:

— Ժամանակ, ըսաւ յուսահատութեան թռչնով մը, բայց դուք չգիտէք որ ութը օրէն պիտի դատուիմ ու դատապարտուիմ:

— Ութը օր, կրկնեց, մանկամարդ կինը ապուրեւեամբ, բայց անկարելի է այս:

— Ասով հանգերձ պիտի ըլլայ...:

— Ասկէ մինչեւ ութը օր, պօռաց Պաթիէն վերադարձած պիտի ըլլայ Պրըթանիայէն, ուր ստիպեցուցած պիտի ըլլայ Սըր Ուիլիքսը խօսելու: Լէհ, մենք պիտի ազատենք ձեզ յանցաւորներու ատենին ամօթէն... կ'երգնում ձեզի:

Այն վայրկեանին ուր Պաքարա այս խօսքերը անասանելի յուզումով մը կ'արտասանէր, այս պահուն, բանտապահ մը և ոստիկան մը երեւցան:

— Աստուած իմ, մըմնջեց Ֆէրնան սարսափահար, ժամը հասած է ուրեմն:

Բայց բանտապահը պատասխանեց.

— Նախաքննիչ դատաւորը ձեզ տեսնել կ'ուզէ:

Պաքարա յոյսի սարսուռ մը ունեցաւ:

— Գուցէ, ըսաւ միտքէն, գտած են ճշմարիտ յանցաւորը:

Եւ մեկնեցաւ Ֆէրնանի քովէն, հետեւեալ օրը նորէն տեսնելու խօստումով:

Ֆէրնան հետեւեցաւ ոստիկանին, և տարուեցաւ այն ատենակալ-դատաւորին առջեւ. որ իր գործին նախնական հարցաքննութիւնը ըրած էր:

— Պարո՛ն, ըսաւ իրեն այս վերջինը, կը ձանձնա՞ք այն յանձնարարակատարը որ նամակ մը բերաւ ձեզի ձեր ձերբակալութեան առաջին օրը:

— Ո՛հ, պատասխանեց Ֆէրնան, բնաւ երբեք տեսած չունէի զայն:

— Բաւական այլանդակ բան է այս: Ինքը կը ճանչնայ զձեզ:

Եւ նախնական հարցաքննիչ դատաւորը կարգաց Ֆէրնանին Սըր Ուիլիերմէ գրուած ու Քօլարէ ստորագրուած նամակը:

— Արդ, շարունակեց ատենակալ-դատաւորը, այս նամակը, անսխալապէս պիտի ապացուցանէ ձեր անմեղութիւնը, առանց ամենաթեթեւ հակախօսութեան մը որ գոյանայ այն իրողութեանց մէջ, զորս կը յայտնէ, և ձեր հարցաքննութիւնը պատասխաններուն մէկուն մէջ, ըստ այս նամակին՝ դրամարկղին բանալիները կախուած էին կղպանքէն և դրամարկղը բաց էր...: Ըստ ձեր հարցաքննութեան ընդհակառակը, մինչեւ իսկ դրամարկղը բացած չէք:

— Ծշմարիտը այս է, մրմնջեց Ֆէրնան: Բայց պարո՛ն, այն շանթահարիչ լուրը զոր կը պարունակէր ինձ համար, այս նամակը՝ զոր կը բերէր յանձնակատարը՝ անշուշտ կրցած է իւրեքս գլխէս առնել... Կարելի էր Պ. տը Պօրթէօ դրամարկղը բաց ձգած էր... իմ գիտցածս ու է որ անմեղ եմ:

Ֆէրնանի չեշտը այնչափ համոզեալ էր որ ամէն պարագայի մէջ մարդ կրնար ենթադրել որ յիշողութեանէն ելած էր:

— Պարո՛ն, ըսաւ իրեն հարցաքննիչ դատաւորը, հակառակը այս հակախօսութեանց այս նամակը՝ զոր ձեռքերուն մէջ կը բռնեմ, այլեւս կասկած կամ տարակոյս չի ձգեք ձեր անմեղութեան վրայ, ազատ պիտի կացուցանէ ձեզ:

Ֆէրնան ուրախութեան աղաղակ մը արձակեց՝ ու մարած ինկաւ նստարանի մը վրայ:

Ազա՛տ էր, անմեղ կը հրատարակուէր...:

Ժամ մը վերջը, Ֆէրնան Ռօլէ կը ներկայանար Քէրկազի ապարանքը:

Արման, Պաքարա, Լէօն Ռօլան միացած՝ հոն կը գտնուէին, և իրենց զարմացումը ծանր աստիճանի հասաւ տեսնելով երիտասարդը որ կը ժամանէր:

Ի՛նչպէս ազատած էր, ի՛նչ միջոցներով ապացուցած էր իր անմեղութիւնը:

Այնպիսի բան մըն էր, ուրկէ ոչինչ կը հասկցուէր:

Բայց երբ Ֆէրնան համառօտակի պատմեց Քօլարէ գրուած կարծեցեալ նամակին գոյութիւնը, երբ Պ. տը Քէրկազ գիտցաւ որ այս վերջինին դիակը գտնուած է գինետունի մատանի մէջէն, և թէ խեղկատակ Նիքօլօն ամբաստանուած է այս մարդասպանութեամբ, այն ատեն մեծ լոյս մը սփռեցաւ իր միտքին մէջ:

— Դարձեալ Լէնտրէա՛, մրմնջեց:

Եւ կոմսին ժաղերը տնկուեցան սա մտածումով թէ՛ զուցէ, այս ժամուս, քանի որ Ֆէրնան ազատուած էր, Սըր Ուիլիերմս պարոնը Հէրմիսին ամուսինն էր: «Եւ Պասթիէ՛ն որ ինձ բան մը չգրեց, մրմնջեց Լէնտրէա: Երբք որեք՝ որ լուր կի սպասեմ իրմէ... և ոչ ի՛նչ»:

Կոմսը ծայրագոյն յուզման մը մէջ էր, այնպիսի յուզում մը՝ ուրկէ Պաքարա և Ֆէրնան բան մը չէին հասկնար:

Յանկարծ դուռը բացուեցաւ և մարդ մը երեւցաւ:

Ի տես այս մարդուն՝ որ Պրըտօնեան գեղջուկի մը պէս հազուած էր և արծաթեայ ժապաւէններով պարզապէս կանաչ քառքէթ մը կը կրէր, փոխանակ լայնեղբ գլխարկի, Արման ազաղակեց:

— Ա՛հ, ահաւասիկ Պրըտանիայէն լուր եկաւ: Ահաւասիկ իմ Քէրլօվէնի ուսի պահապանս:

Որսերու պահապանը տիղմով ծածկուած էր, ան ձիով եկած էր ամենամեծ արագընթացութեամբ:

— Պարոն կոմս ըսաւ, գուժ մը կը բերեմ ձեզի՝
 Պ. Պատթիէն մեռաւ:

— Մեռաւ, Պատթիէնը մեռաւ, բացազանչեց կոմսը ապշահար:

— Այո պարոն, հինգ օրէ ի վեր:

Եւ որսերու պահապանը պատմեց թէ մարդասպանութեան իրիկունը Պատթիէն դուրս ելած էր ոտքով ծերունի ապուշ ժէրօմին հետ. և թէ անգամ մըն ալ երեւցած չէր:

Երկւոյն ժամանակ սպասած էին անոնց, գիշերը, հետեւեալ օրը մինչեւ իրիկուն և հետեւեալ գիշեր:

Ամենեւին երեւցած չէին վերստին:

Բայց երկու օր վերջը ծովը եզերքի աւազներուն վրայ դիակը բերած, գլտորցուցած էր, այսինքն Պատթիէնին դիակը:

Եւ գուցէ, զարմանալի բան, իրեն հետ անդունդին մէջ գահավիժած ձիին մարմինը, անշուշտ հեղեղատէ մը քշուած տարուած էր, և գտած չէին զայն, այնպէս որ Սըր Ուիլիերմսի ոճրագործութեան միակ ապացոյցը աներեւոյթ եղած էր:

Բայց Արման չխաբուեցաւ ամենեւին և գուշակեց որ անպատիւ Անտրէա անգամ մը ևս կը յաղթանակէր, և «բօթա»ի ձիեր ուղեց:

— Պրըթանիա՛, պոռաց, խօսքը Ֆէրնանի ուղղելով, Պրըթանիա կ'երթանք, Աստուած տայ որ հասնինք ժամանակին:

ՖԵՐՆԱՆ ՌՕԺԷԻ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Քօլարի դիակին գտնուելէն և Ֆէրնանի անմեղութիւնը հաստատող նամակին երեւան զալէն հազիւ երեք չորս օր ետքը տեղի ունեցած էր Ֆէրնանի արձակուժը:

Այս բանը ուրեմն ժամանակ տուած էր Սըր Ուիլիերմսի անմիջապէս մեկնելու և Պրըթանիա վերադառնալու, Քէրկազ կոմսին Պատթիէնի մահը իմանալէն շատ առաջ:

Պարոնը գիշեր մը մութը կոխած պահուն Պ. տը Լասիի տունը հասաւ, այն վայրկեանին իսկ, երբ վաղեմի ազնուականը որսորդութենէ կը վերադառնար:

Պ. տը Լասի կէս մը մտերիմ դարձած էր Սըր Ուիլիերմսի հետ:

Ան գիտէր թէ Սըր Ուիլիերմս Բարիզ երթալու համար մեկնած էր, Ֆէրնանը ազատելու և այսպէսով Հէրմինի ձեռքը ստանալու նպատակով:

— Էյ ուրեմն, հարցուց ուժգնութեամբ վաղեմի Պրըթանիացին՝ Սըր Ուիլիերմսի ներս մտնելը տեսնելով:

— Արդ ուրեմն, պատասխանեց Սըր Ուիլիերմս, լմնցաւ:

— Ազատեցի՞ք:

— Կատարելապէս:

— Ուրեմն յանցաւոր չէ՞:

— Ընդհակառակը, սիրելի ասպետ:

— Ուրեմն ի՞նչպէս կրցաք, ի՞նչպէս ըրիք:

— Ահ, ըսաւ, այս բանը ինծի հարիւր հազար ֆըրանքի նոսր:

Ասպետը չորցաւ զսպել ինքզինքը, սքանչացումով նայելէ այս մարդուն՝ որ հարիւր հազար ֆրանք կը վառնէր իր սիրած կնոջ հաճելի թուելու համար:

— Բայս վերջապէ՞ս... գաղտնիք մըն է ուրեմն:

— Ոչ, անշուշտ, և ահաւասիկ ինչ որ ըրի:

— Տեսնե՞ք, ըսաւ ասպետը:

— Ֆէրնան Ռօշէ յանցաւոր էր կամ չէր:

— Ասիկա յայտնի է, ըսաւ ասպետը:

— Եթէ չէր, գողը գտնել պէտք էր, կարելի չէր զայն ազատել անոր անմեղութիւնը հաստատելով:

— Այդ ըսածէդ աւելի ճիշդ բան չկայ, և ե՞տքը:

— Բայց արդարութիւնը, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, այն բանն է, որ ամէնէն աւելի քիչ բանաստեղծական է աշխարհիս վրայ, մաթիմատիքական դրու-թեամբ կ'ընթանայ և միայն դրական ապացոյցներուն հաւատք կ'ընծայէ:

— Լա՛ւ, ըսաւ ասպետը, կը տեսնեմ թէ կը մօտենաք:

— Ֆէրնան յանցաւոր էր, ասիկա վիճելի է: Արդ՝ հակառակը ապացուցանելու համար պէտք գտնել այն-պիսի մարդ մը՝ որ հաւանէր ինքզինքը իբր գողութեան հեղինակը խոստովանելու:

— Եւ դուք գտա՞ք զայն:

— Այո՛, ըսաւ անխոհմօրէն պարոնը:

— Հարի՛ւր հազար ֆրանքով:

— Ինչպէս որ կ'ըսէք, բայց հարիւր հազար ֆըրանքները երջանկութիւն չեն բերած իրեն:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ ասիկա, ըսաւ ասպետը զարմացած:

— Ահ, պիտի տեսնէք... ասիկա պատմութիւն մըն է որ վիպասանութեան կը նմանի... այն մարդը զոր գտայ Քօլար կը կոչուէր... ասիկա փախստական թիա-պարտ մըն էր, որ սատանան պոչէն կը քաշէր և ինքզինքը ուղածին պէս կը պահէր: Եկաւ վայրկեան մը, երբ իր դիրքը այլեւս վտանգի չեղաւ, ոտիկանու-նութիւնը իր հետքերուն վրայ էր, անպատճառ որ մը զարձեալ պիտի բռնուէր: Այս պարագաներուն մէջն էր որ ես հանդիպեցայ իրեն: Ան հաւանեցաւ գրելու նամակ մը զոր պիտի ստորագրէր ալ և իր Լոնտոնի մէջ ունեցած մէկ կարծեցեալ սիրուհիին պիտի ղրկէր, յետոյ ինծի ընկեր մը բերաւ, գող մը՝ որ զինեպան ե-ղած էր, և փոքրիկ կատակերգութիւն մը տեղի ունե-ցաւ: Քօլար գինեպանին տան մէջ կահաւորուած սեն-եակ մը կը վարձէր, ասիկա պիտի ամբաստանէր զայն, և ոտիկանութիւնը պիտի հասնէր, և չպիտի գտնէր ամենեւին Քօլարը, որ քանի մը ժամէ ի վեր Ամերի-կայի ճամբան բռնած պիտի ըլլար՝ հարիւր հազար ֆըրանքներով միասին, բայց ան՝ ոտիկանութիւնը՝ պի-տի գտնէր թուղթեր, նամակներ, և այս նամակներուն մէջէն ալ այն՝ զոր Լոնտոն կը ղրկէր, և որուն մէջ ինքզինքը կը գովէր և կը պարծենար թղթապանակին գողութեամբը՝ որ Ֆէրնան Ռօշէի վերագրուած էր:

— Կեցցե՛ս, աղտղակեց ասպետը սքանչացած, բայց այս բոլոր ըսածներդ խիտ մտաքիութեամբ չին-ուած շենքախաղեր են:

— Բաւակո՛ւն, պատասխանեց Սըր Ուիլիքմս հա-մետ շեշտով մը:

— Եւ նամակը գտնուեցա՛ւ:

— Ահ, ըսածէ՛դ ալ աւելի. Քօլարն ալ դըռ-նուեցաւ...

— Բայց ուրացա՛ւ այն ատեն:

— Ոչ, մեռած էր, ըսաւ պարոնը խօսքը պաղա-

ըրևնութեամբ վերջացնելով: գինեպանը սպաննած էր զայն հարիւր հազար ֆրանքները իւրացնելու համար:

— Եւ նամակը:

— Նամակը տակաւին թղթապանակի մը մէջ էր զոր Քօլար վրան կը կրէր: Գտնուած է գիակը և թըղթապանակը:

Այսպէս եղաւ այն պատմութիւնը, զոր պատմեց Սըր Ուիլիեմը՝ Լասիի ասպետին, այն դէպքերուն վրայ՝ որոնք տեղի ունեցած էին Բարիզ և Պուսիվալ:

Ասպետին աչքին պարոնը կը մնար ուրեմն իբր կատարեալ ազնուական մը, ասպետական բնաւորութիւնով մը, որ ետ չէր ընկրկեր ոչ մէկ ծայրայեղութեան առջև՝ իր սիրած կնոջ հասնելու համար:

— Արդ ուրեմն, ըսաւ Պ. ար Լասի՝ քանի մը վայրկեան խորհրդածութիւն ընելէն վերջ, միայն մէկ բան կը տեսնեմ ընելիք:

— Ի՞նչ բան:

— Իմացնել Սր. Պօրթօի ձեր բռնած ընթացքին յաջողութիւնը:

— Ո՛չ, ըսաւ պարոնը:

— Ինչպէ՞ս, ազազակեց ասպետը, պիտի հրաժարե՞ք...

— Եւ ոչ մէկ կերպով, պատասխանեց պարոնը կեղծ տխրութեամբ մը: Բայց օրիորդ Հէրմին այս խոստումը բորբոքման վայրկեանի մը մէջ ըրած է, և ինձ համար վեհաձեռութիւն չպիտի ըլլար այս մասին խօսիլ իրեն հետ:

Պարոն ար Լասի ուսերը բարձրացուց:

— Օ՛ն անդ, ըսաւ, ինչ որ խոստացած է. Հէրմին պիտի չնորհէ իր ձեռքը:

— Կը յուսամ, բայց ընաւ երբեք չեմ ուզեր զի՞նքը ստիպել:

Եւ Սըր Ուիլիեմը կ'ըսէր ինքնիրեն.

— Այս քաջարի ասպետը հաստատական մարդ չէ՛,

չի տարակուսիր որ մարդ կրնայ ամէն բան ստանալ կինէն՝ առանց բան մը իսկ պահանջելու:

Պ. Տը Լասի և Սըր Ուիլիեմը իրենց խօսակցութեան այս տեղուանքն էին, երբ ձիու մը քայլերը լսելի եղաւ բակին մէջ. յետոյ ժօնասին երկնալը տեսնուեցաւ:

Տիկին ար Քէրմատէքի մտերիմ ընթերցողը ուղղակի ժէնէնէն կուգար, և պարոնուհիէն նամակ մը կը բերէր ասպետին:

Պ. ար Լասի պահարանը պատուեց և կարդաց:

«Արիւնդ իմ դրացի,

«Ահաւասիկ ութը օր է, որ Սըր Ուիլիեմը մեկնեցաւ: Իր մեկնումէն ի վեր, Հէրմին բորբոքուած վիճակ մը ունի, և աչքի զարնելու չափ կը փոխուի:

«Պարոնը վերադառնալ խոստացած է իրեն, ան կը սիրէ՝ արդէն պարոնը. առնց վրայ բռն մը չենք գիտնիր, բայց ամէն օր կը հարցնէ ինձ թէ միթէ ձեր վրայս յօգ լուր մը չունի՞մ, ուրկէ կը հետեցնեմ, սիրելի ասպետս, թէ դուք չէ՛ք որ կը զբաղեցնէք իր միտքը, այլ ինքը:

«Գիտէ՞ք ո՛ւր է պարոնը:

«Պիտի վերադառնա՞յ:

«Բաւ մը զրկեցէք, կ'աղաչեմ, և Զերդ՝

ՊԱՐՈՆՈՒՀԻ ՏԸ ՔԵՐՄԱՏԷՔ»

Ասպետը այս նամակը Սըր Ուիլիեմի երկնցուց:

Պարոնը սարսուաց ուրախութենէն և ըսաւ ինքնիրեն,

— Կարծեմ թէ յաղթանակի ժամը հասաւ:

Յետոյ գրպանէն լրագիր մը քաշեց հանեց, մօտեցաւ սեղանի մը քով և սկսաւ գրել:

Ժամ մը վերջ ժօնաս պերտին ձի կը հեծնէր՝ կրեւով բաւական խոշորկէկ ծրար մը Պ. ար Պօրթօի հա-

մար և ասպետին ալ մէկ նամակը պարոնուհիին հա-
մար:

Ասպետը կ'ըսէր.

«Սիրելի դրացուհի,

«Սըր Ուիլիերմս հիմակ կը ժամանէ, ան տխուր է
ինչ որ չէր երբեք, ասկէ կը հետեւցնեմ թէ միշտ կը
սիրէ ձեր քրոջ թոռնուհին:

«Վաղը միտքը դրած է ձի հեծնել և ժէնէ դալ,
և յոյս ունի թէ ցրուիլը պիտի տեսնէ տխրութեան այն
ամպին՝ զոր կը ծածկէ Օր. Հէրմինի չքնաղ ճակատը,
որուն, ինչպէս նաև ձեր երկու ձեռքերը՝ պատիւ ու-
նիմ համբուրելու ակնածական խորին յարգանքով»:

ԱՍՊԵՏ ՏԸ ԼԱՍԻ

Իսկ սապէս խմբագրուած էր Սըր Ուիլիերմսի նա-
մակը:

«Սիրելի աներ.

«Կարծեմ թէ խաղը վաստկուած է:

«Ձեր հետաքրքիր աղջիկը, պաշտօնապէս իր ձեռք
ինձ խոստացաւ, եթէ երբեք ազատէի իր սիրելի Ֆէր-
նանը: Հոս ներփակուած պիտի գտնէք, անոր համար
նամակ մը և «Կազէթ» տը թրիւպիւնի մէկ յօդ-
ուածը:

«Ձեր պատասխանին կ'սպասեմ Մանուարի մէջ:

Ձերդ ՍԸՐ ՈՒԻԼԵՐՄՍ

Պ, տը Պօրէժօ այս նամակը ընդունեց Սըր Ուիլ-
իերմսին ասպետին տունը հասնելէն ժամ մը վերջ:

Հէրմին քանի մը օրերէ ի վեր ուրուականի մը
կը նմանէր, արցունք թափած էր, աղօթած էր...

Ան խօսք տուած էր ամուսնանալու պարոնին հետ,
եթէ ան ազատէր Ֆէրնանը: Եւ կը յուսար թէ ալ ան-
կէց վերջ պիտի մեռնէր:

Պ. տը Պօրէժօ՝ Հէրմինի յանձնեց Սըր Ուիլիերմսի
նամակը սա ձեւով խմբագրուած.

«Օրիորդ,

«Աւագ, յանցաւոր էր ան:

«Եւ սակայն ազատեցի, և այս ժամուս ամբողջ
Բարիկ կը հաւատայ անոր անմեղութեանը: Դուք պի-
տի կարենաք համոզուիլ այս մասին՝ ներփակ լրագիրը
կարդալով:

«Փրանսական հոգէն յաւէտ հեռանալու վայրկեա-
նիս՝ այն ֆրանսական հոգէն, ուր շատ բան քաշեցի,
օրիորդ, կ'ուզէի վերջին անգամ մըն ալ տեսնել զձեզ,
ոչ թէ յիշեցնելու համար խոստում մը զոր ըրիք մոլոր-
ման և վիշտի վայրկեանի մը մէջ, այլ ըսելու համար
յաւիտենական հրաժեշտս: Պիտի մերժէ՞ք զիս:

Հէրմին կարգաց այս նամակը, յետոյ «Կազէթ» տը
թրիպիւն» լրագիրը բացաւ:

«Ողբերգութիւն մը որ պիտի բացուէր եգեոնադատ
ատեանին առջև, կ'ըսէր լրագիրը, գտաւ իր վախճա-
նը, բայց նուազ աղմկալից կերպով՝ հարցաքննիչ դո-
տաւորին սենեակին մէջ:

«Մեր ընթերցողները անշուշտ կը յիշեն տակաւին,
արտաքին գործերու նախարարութեան մէջ պաշտօնեայի
մը ձերբակալութիւնը՝ որ ամբաստանուած էր երեսուն
հազար ֆրանքի թղթապանակի մը գողութեամբ, որ
կը գտնուէր դրամսենեակի պատին Պ, տը Պօրէժօի դրա-
մարկղին մէջ, որ կատարեալ վստահութիւն ունէր այդ
պաշտօնեային վրայ:

«Ամբաստանեալը ուժգնօրէն կը բողոքէր ու կը
պնդէր իր անմեղութեանը վրայ, բայց ապացոյցները
կ'ընկճէին զինքը:

«Վերջերս արուարձանի մէկ գինետան մէջ սպան-
նուած մարդ մը գտնուիլը, և գիակին վրայէն գտնուած
նամակը՝ բոլորովին նոր լոյս մը կը սփռեն այս խոր-
հրդաւոր դործին վրայ:

«Այն առտուն երբ գործուեցաւ գողութիւնը, յանձ-
նակատարի պէս հազուած մարդ մը, նամակ մը ձեռքը
ներս մտաւ այն գրասենեակէն, ուր պաշտօնեան կ'աշ-
խատէր բաց դրամարկին քով»:

Անկէ ետք կուգային Քօլարի Օրիորդ էմիլի Ֆուլ-
պէօֆի գրած կարծեցեալ նամակին մէջ պարունակուած
մանրամասնութիւնները և դատական պաշտօնաթերթին
յօդուածը սա բառերով կը վերջանար:

«Պ. Ֆէրնան Ռօշէ անմիջապէս արձակուեցաւ և ան-
շուշտ նորէն պիտի մտնէ պաշտօնէութեան մէջ, որուն
ամենէն պատուաւոր պաշտօնեաներէն էր ան»:

Օրիորդ տը Պօրթօ քանի մը վայրկեան կարծեց
թէ ուրախութենէն պիտի մեռնէր. յետոյ Սըր Ուիլ-
երմսի իր բրած խոստումը յիշեց և գրեց անոր սա մէկ
քանի տողերը:

«Պարոն,

«Մարդ, աւանդ մէկ անգամ կը սիրէ իր կեանքին
մէջ, բայց եթէ երթիտապարտ սէր մը կրնայ մոռցնել
տալ ձեզի այն սէրը՝ զոր իրաւունք պիտի ունենայիք
պահանջելու այն կնոջմէն, որ ձեր անունը պիտի կրէ,
դուք կրնաք իմ ձեռքս Լասիի ասպետին միջոցով
խնդրել տալ: Պիտի ջանամ ձեզի նուիրել իմ կեանքս
և պարկեշտ կին մը պիտի ըլլամ»:

ՀԵՐՄԻՆ

Երբ պարոնը ընդունեց այս նամակը՝ որուն կը
սպասէր, վասնզի վստահ էր Հէրմինի հաւատարմու-
թեանը վրայ, բաւականացաւ մրմնջելով.

— Խեղճ աղջիկ, անօգուտ տեղը ինքզինքին վրէժ

պիտի պատճառէ: Իմ աչքս դրամօթիտին վրայ է. և ոչ
թէ իր սիրոյն: Ես զգայուն մարդ մը չեմ, և եթէ սի-
րելու ըլլայի, կարծեմ թէ խիստ յարմար պիտի ըլլայի
սա սիրունիկ ժաննի համար, զոր գրաւիչ սիրունիս
պիտի ընէի սա խեղճ Արմանի քիթին...:

Եւ պարոնը գրեց Պ. տը Պօրթօի

«Ես Բարիզէն հետս բերած եմ, «Իրլանտայի ազ-
նուական Սըր Ուիլերմս պարոնը» ըլլալս հաստատող
բոլոր վաւերաթուղթերս: Իրենց կարգին են անոնք:

«Լասի ասպետը ձի կը հեծնէ երթալու իմ պատ-
ուական աներոջմէն պաշտօնական հարսնախօսութիւնը
ընելու, պէտք է փութացնել գործերը, երկու անգամ
ծանուցում ընել եկեղեցիին մէջ, և այսօրուրնէ մինչև
ուրբ օր կատարել ամուսնութիւնը:

«Հետեւեալ օրը սիրելի ընկեր, ես լաւ դիտեմ թէ
ուրիշ պիտի պահանջենք 12 միլիոնները, և պիտի
թոյլատրեմ ձեզ, որ սիրէք Սըրիզը, զոր մեծ խնամքով
պահած եմ ձեզի համար, վաղեմի թշուառական»:

Ձերդ՝ ՍԸՐ ՈՒՒԼԵՐՄՍ

ԴԱԾԻՆՔԸ

Այս նաժական ութը օր ետքը, ժենէի հնօրեայ բնակարանը, առտուան ժամը ութէն սկսեալ տօնախմբութեան կերպարանք մըն էր առած, շրջականերու ծառաները, ագարակի վարձակաւները, գիւղացիները, կիրականօրեայ հագուստներնին հագած կը վազէին կուղային և նոյնինքն արկին տը Գէկմատէք խրախճանքի հագուստ մը հագած էր, որ կայսրութեան առաջին որերէն մնացած ըլլալ կ'երեւէր:

Ժամը իննին, շատ մը կառքեր կը հասնէին շրջականերէն և հետզհետէ վար կ'իջնէին շրջակա գղեթկատէրները և նոտարը, որ հարսանիքի դաշինքը պիտի պատրաստէր:

Յետոյ, վայելչագեղ թիւրպիւրձի մը կանգ էր առած, ուրկէ վար իջած էին Սըր Ուիլեմս պարոնը և Լասիի ասպետը, հիւրը և վկան:

Քանի մը վայրկեան ալ, և ահա Հէրմինի ամուսինը պիտի ըլլար և տասերկու միլիոնները իրենը պիտի ըլլային:

Գալով օրիորդ տը Պօրթօի, ան իջած էր այնպէս՝ ինչպէս կ'իջնեն մարտիրոսները դէպի կախաղան քալելու համար:

Ֆէրնան Ռօլէն ազատելու համար տուած խօսքին գերի ըլլալով՝ ան կ'ամուսնանար Սըր Ուիլեմսի հետ:

մինչդեռ ան զոր այնչափ սիրած էր և զոր տակաւին կը սիրէր, ազատուած էր:

Մարմարէ արձանէ մը աւելի տեղոյն, իր նշանածուհիի սպիտակաթոյր զարդարանքին մէջ Հէրմին երեւցաւ՝ սրահին մէջ հաւաքուած հրաւիրեալներուն, մէկը այն մարդկային զոհերուն, որոնք յատկացուած և նուիրուած են զոհարեցող դանակին:

Պ. տը Պօրթօ թեւք անոր տուած կը քալէր:

Իսկ մայրը քովէն կը քալէր:

Հէրմին այնչափ լաւ կերպով պահած էր իր վիշտը. այնչափ լաւ կերպով հաւատացւցած էր Ֆերնանի յիշատակին իր սիրոյն ջնջուիլը և սիրտին տէրը Սըր Ուիլեմսը ըլլալը, որ նոյն իսկ մօրը նրբագնսին աչքը խաբուած էր անկէ:

Ֆէրէզ երջանիկ կը կտրծէր իր աղջիկը, և անոր վերջին աստիճանի տեղաւնութիւնը վերագրեց այդ հանդիսաւոր արարողութենէն զգացած յուզմուցքին:

Հարսանիքին պայմանագրութիւնը ժամը իննին տունները պիտի ստորագրուէր, ժամը տասնին երկու ամոյները կառք պիտի նստէին մօտակայ գիւղը երթալու և հոն քաղաքական իշխանութեան պաշտօնեային միջոցով ամուսնանալու. կէսօրին տեղի պիտի ունենար հարսանեկան երգեցողութիւնը:

Այն իրիկունն իսկ, նորապսակ ամուսնիները պիտի մեկնէին Բաիլդ, հետերնին տանելով՝ հակառակ իր մեծ տարիքին՝ Ֆէրմատէք պարոնուհին և Լասիի ասպետը, որոնք կը փափաքէին Սըր Ուիլեմսի ընկերանալ:

Արդ, այն պահուն, երբ ժամը ութը կը հնչէր, ժենէի մեծ սրահին դուռները բացուեցան և մանկամարդ նշանածուհին ներս մտաւ, Պ. տը Պօրթօի բազուկին կրթնած, մայրն ալ ետեւէն՝ որուն Սըր Ուիլեմսը իր թեւք տուած էր: Շրջականերու հրաւիրեալները և իրենց կիները, որոնք արդէն մօտակայ սրահի

մը մէջ հաւաքուած էին, չէին դադարէր գովարանութիւններ ընելէ՝ սքանչելի ձեւերուն, ազնիւ և անսովորական տեսքին վրայ այն օտարական ճոխ պարօնին զոր սէրը կ'առաջնորդէր ամուսնանալու այնպիսի աղջկան մը հետ, որ գրեթէ հարստութիւն չունէր:

Նոտարը, որ կարճուկ, չոր և կեղծ մազ կրող ծերուկ մըն էր, նստած սեղանին առջև կը մրմնջէր.

— Գեղեցիկ և սքանչելի բաղդ, իրաւ որ, եթէ Տըպլինի քաղաքապետին միջոցով յանձնուած իրլանտայի վկայագիրերը ճիշդ են, սքանչելի հարստութիւն:

Պարոնը ինչպէս որ կը գուշակուի, ձեռք բերած էր այնչափ կեղծ թուղթեր, որչափ կրնար կարեւոր ըլլալ հաւատացնելու համար իր տասը հազար ոսկի եկամուտներուն, զորս արձակ համարձակ տուած էր ինքզինքին:

Հրաւիրեալները կատարեալ էին, ապագայ ամուսինները պատրաստ և ժամը կը հնչէր:

Տիկին տը Քէրմատէք որ կէս մը պառկած էր իր օրօրաթոռին վրայ, հրամայեց որ դուռները գոցեն և ճամբեց ծառաները:

— Պարոն նոտար, ըսաւ, կը բարեհաճի՞ք կարգալ դաշինքը. զոր պաշտօն ունիք խմբագրելու:

Նոտարը ոտքի ելաւ, գրիչը տեղը դրաւ, ակնոցը քիթին անցուց, հազաց և դրոշմաւոր խոշոր տետրակ մը բացաւ:

Բայց այն վայրկեանին երբ կը սկսէր կարգալ, ընդմիջուեցաւ անիւներու դղրդիւնէ, խորագաններու և փոքրիկ զանգակներու շառաչիւններէ, որոնք լսելի եղան բակին մէջ:

Հրաւիրեալները իրարու երես նայեցան, անոնցմէ մէկը բացաւ մեծ պատուհան մը և պատուհանէն դուրս ծռեցաւ:

— Բօսթայի կառք մըն է, ըսաւ երեք անձեր կ'ելլեն:

Սըր Ուիլերմս այս ազմուկին, այս խօսքերուն, յանկարծական հիւանդութեան պէս բան մը զգաց և տագնաւեցաւ:

Հէրմին, որ արդէն ուրիշ բան մ'չունէր բայց եթէ իր գոյութեան բնաղբը, և դալկանալ կը զգար որչափ որ ձախորդ ժամը եր ժօանար, սարսուռ և յոյսի սարսուռէ մը յափշտակուած սիրտը բարախց իր կուրծքին տակ:

Յանկարծ գուռը բացուեցաւ և մարդ մը երեւցաւ սեմին վրայ:

— Պարոն կոմս Արման տ' Քէրկազ, ծանուց սպասաւորը:

Եւ Արման սեւեր հագած, տագոյն դատաւորի մԷ հանդիսաւոր դատողութեամբ ներս մտաւ և ուղղակի թիկին տը Քէրմատէքին գնաց, առանց իսկ ուշադրութիւն ընելու Սըր Ուիլերմսի:

— Տիկին, ըսաւ, ներեցէք, եթէ կը համարձակիմ ձեր տունը ներխայնալ առանց սպասելու, և նմանօրինակ հանդիսական ու ամեն լուրջ պարագայի մէջ, բայց գնդապետ շահ մը զիս կը օտիպէ այսպէս ընել:

— Պարոն կոմս, պատասխանեց պարոնուհին զարմացած, ինչ որ ալ ըլլայ այն պատճառը՝ որ զձեզ հոս կը բերէ, բարի եկաք, հրամմեցէք:

— Տիկին, կրկնեց Պ. տը Քէրկազ, ես լուսահոգի Քէրմօր տը Քէրմարուէ պարոնին կտակահատարն եմ, այն պարոնին, որ բնիկ Պրըթանցի ազնուական մըն է, և երկու ամիսէ ի վեր մեռած է՝ 12 միլիոն ֆրանքի շափ հարստութիւն մը ձգելով:

Արման այն ատեն գլուխը դէպի Սըր Ուիլերմսը դարձնելով:

— Ճշմարիտ չէ, պարոն, ըսաւ, այս թիւը ճիշդ չէ:

Ռօֆուսայօլ

Սըր Ուիլիերմս խիստ դժգոհ էր, այլ սակայն պատասխանեց.

— Չեմ գիտեր, պարոն, ինչո՞ւ համար այս հարցուժը կ'ուղղէք ինձի, ես ոչ Քէրմարուէ պարոնը կը ճանչնամ, և ոչ ալ տեղեկութիւն ունիմ իր հարստութեան քանակութեան մասին:

— Ա՛հ ըսաւ Արման, ես ընդհակառակը կը կարծէի, անցնի՛նք:

Եւ խօսքը դարձեալ պարոնուհիին ուղղելով.

— Տիկին, ըսաւ, կրնա՞ք խնդրել Պ. Նօտարէն որ զմեզ վայրկեան մը առանձին ձգէ:

Նօտարը խոնարհութիւն ըրաւ և դուրս ելաւ, սպասելով մօտակայ սրահին մէջ, ուր կը գտնուէին հրաւիրեալները:

Արման այն ասան մօտեցաւ Տիկին տը Պօրթօի՝ որ յուզուած և տժգոյն էր, և չէր գիտեր թէ ինչ նոր դժբախտութիւն եկած էր հարուածելու իր զաւակը, որովհետեւ Հէրմին նուազած ինկած էր Արմանը տեսնելով:

Արման Թէրէզի ներկայացուց այն մէտաւիոնը, զոր Քէրմօր տը Քէրմարուէ իր վերջին ժամուն անոր տուած իբր նշան վերստին ճանաչողութեան միջոց նորէն գտնելու զայն՝ զոր կը փնտռէր այնչափ երկար ժամանակներէ ի վեր:

Մէտաւիոնը տեսնելով տիկին տը Պօրթօ աղաղակ մը արձակեց, և յիշատակներու ամբողջ աշխարհ մը եկաւ, և Թէրէզ ինքզինքը կարծեց սպանիական սահմանադրութիւն այն պանդոկին մէջ, յիշեց այն սոսկալի դիշերուան բոլոր մանրամասնութիւնները:

Ու թէև, անցած էին տարիները, թէև այս ազնիւ

կնոջ կեանքը ամբողջ առաքինութիւն մը եղած ըլլար այդ անցնող տարիներու ժիջոցին, սակայն նորէն ծիրանի դոյնի պէս կաս կարմիր եղան այտերը, խոնարհեցուց աչքերը և յանցաւորի մը պէս ծնեց ճակատը:

— Տիկին, ըսաւ Արման բոլորովին ցած ձայնով, այս մարդը զղջացած է որովհետեւ Աստուած անգիօրէն պատժած է անիկա, և իր վերջին ժամուն իսկ պաշտօն տուած և յանձնարարած է որ ներողութիւն խնդրեմ ձեզմէ և ձեր զաւակէն:

Յետոյ ձայնը բարձրացնելով և խօսքը Պ. տը Պօրթօի ուղղելով:

— Պէտք է որ, պարոն, ըսաւ, Օթիորդ Հէրմինի ամուսնութեան դաշնագիրը բարեփոխուի, նայելով այս վիթխարի հարստութեան՝ զոր կը բերէ ան իր ամուսինին: Քէրմօր տը Քէրմարուէ պարոնը որուն կտակատարն եմ ես, կը սահմանէ իբր իր ընդհանուր ժառանգորդուհին օթիորդ Հէրմին տը Պօրթօն, օրէնքի առջև ձեր աղջիկը:

Դրասենեակի պետք աղաղակ մը խեղդեց կոկորդին մէջ, և Սըր Ուիլիերմսի ու այս տեսարանին միւս վկաններուն նայեցաւ:

Սըր Ուիլիերմս կայծակնահար եղած էր:

Տիկին տը Քէրմարուէ կը կարծէր թէ երազ կը տեսնէր:

Հէրմին և իր մայրը այնան հովէն դողդաղացող տերեւներուն պէս կը դռնդղային:

Այն ատեն Արման ուղղակի պարոնին մօտ գնաց և նայուածքովը չափեց զայն:

— Ճօրտար եղած էք, պարոն, ըսաւ իրեն, եթէ օր մը աւելի ուշ հասած ըլլայի, Օթ. տը Պօրթօի ամուսինը կ'ըլլայիք կոր, և պիտի առնէիք 12 միլիոնները:

Բայց Սըր Ուիլիերմս հաստատակամ մարդ մըն էր:

Վայրկեան մը փոթորիկէն ցնցուելէն ետք, դարձեալ կը կանգնէր և գլուխը կը վերցնէր:

— Ճշմարիտը ըսելով, պարոն, չեմ գիտեր ինչ ըսել կ'ուզէք իմ ճարտարութեամբս, պատասխանեց շինդ վայրկեան առաջ, չէի դիտեր որ Օր. Թը Պօրթօ դրամ-օժիտ մը ունէր. և ինքզինքս թէ անոր և թէ ինձ համար բաւական հարուստ կը գտնէի:

— Իրա՛ւ կ'ըսէք, ըսաւ Պ. Թը Քէրկազ, ես հակառակը իմացած էի: Մինչև իսկ խօսեցան ինձ մարդու մը վրայօք, որ փոխ առած անուն մը կրէր, և իբր գող և աւաղակապետ վնասուած էր Լոնտոնէն և որ բախտախնդրութեան համար Բարիզ եկած էր:

Այս մարդը կ'երեւի թէ տեղեկութիւն ունեցած էր Պ. Թը Քէրմարուէի կտակագիրէն, և կամացուկ մը ամենամեծ նենգախաղ մը լարած էր, որուն գրեթէ բոլոր թելերը իմ ձեռքս են այսօրուան օրս:

Եւ արհամարհանքով, այլեւս ուրիշ տեւէ բացատրութեան մտնելու, Արման դէպի դուռ վազեց և գոչեց:

— Ֆէրնան, Ֆէրնան:

Այս անունը լսելով Սըր Ուիլերմ սարսափաց:

Հէրմին աղաղակ մը արձակեց և չիյնալու համար պառին կրթնեցաւ:

Ֆէրնան ներս մտաւ:

Եին մը կը քալէր անոր ետեւէն, սեւեր հագած կին մը, ճակատը ծռած, դիրքը խոնարհ ու պաղատական՝ ինչպէս որ կը վալէ զղջացողի մը:

Պաքարան էր ասիկա:

Ֆէրնան ուղղակի Պ. Թը Պօրթօի գնաց ու դէմ առ դէմ, անոր երեսը նայեցաւ:

Պաքարա դէպի Հէրմինը գնաց և ծնրադրեց անոր առջև:

Այն ատեն Արման կեցաւ Ուրբ Ուիլերմսի առջև և

չափեց զայն այն գերագոյն նայուածքով, որով երկնային հրեշտակապետը պարտաւորուեցաւ ծածկել անկեալ հրեշտակը՝ զայն գետին զարկած վայրկեանին:

— Պարոն, ըսաւ Ֆէրնան անմեղութեան այն իշխող շեշտով՝ որ ժեճ յաղթանակով ետ կը մղէ զրպարտութիւնը, հոս ոչ նախնական հարցաքննիչ կայ և ոչ ընդհանուր դատախազ: Միայն մէկ ընտանիք կայ, որուն, աւա՛ղ, դուք գլխաւորն էք և որ չալիտի մատնէ զձեզ ամենեւին: Դուք դիտէք թէ ինչ եղած են ձեր դրամարկղին երեսուն հազար ֆրանքները, դուք, կ'ըսեմ, ուրիշներէ չատ աւելի աղէկ գիտէք, և կը հրամայեմ ձեզ որ ըսէք զայն մեզի, ինչ որ կը յուսամ թէ այդ դրամները երբե՛ք չեն գտնուած իմ ձեռքերուս մէջ և թէ գող չե՛մ ես...:

— Օրիորդ, մրմնջեց Պաքարա, ես անարժան և թեթեւօղիկ արարած մը եղած եմ, և կուգամ հատուցում ընել այն չորիքներուն զոր ըրի ձեզի: Ես Պաքարա կոչուիմ:

Եւ Պաքարա մէկ քանի բառ արտասանեց հատկըտուած ձայնով մը, և արտասուածքով ծունկի իջաւ մանկամարդ աղջկան առջև՝ պաղատողի մը երեսօղիով:

Պաքարա պատմեց թէ ինչպէս հնազանդելով անօրինակ սիրոյ մը՝ որով բռնուած էր՝ Սըր Ուիլերմսի կոյր գործիքն էր եղած, ինչպէս նաև Պ. Թը Պօրթօի խաղալիքը:

Միեւնոյն ատեն Արման կ'ըսէր Սըր Ուիլերմսի.

— Կ'իմանա՞ս, ճիւճա՛ղ, չէ՞քդ կը կործանի և չարութիւնը լաղթուած է. կ'իմանա՞ս Անտրէա:

Եւ Պ. Թը Քէրկազ դուռը ցոյց տուաւ իր անիծեալ եղբորը, չարութեան ոգիին, լոկ մէկ խօսք մը արտասանելով.

— Կորսուէ՛...:

Յետոյ բռնեց Ֆէրնանի թեւէն և տարաւ Հէրմին-

նին քով, և երկուքին ձեռքերը իրարու միացնելով:
— Դուք արժանի՝ էք իրարու, ըսաւ:

Երկուքին ալ միեւնոյն ազազակք արձակեցին, և էրնան Հէրմինին ոտքը ինկաւ, Թէրէզի գորովագութ աչքերուն առջեւ, մօր մը նման, որ իր արտասուքներուն մէջտեղէն կը ժպտի:

Սըր Ուիլիերմս դուրս ելաւ կատաղած սիրով, աչքը մթին փայլով մը շողալով, շրթունքները փրփրուն և գլուխը խորխորէն ետին ձգած:

Անցաւ Արմանին առջեւէն և ըսաւ անոր.

— Դուն դարձեալ կը յաղթանակես. եղբայր, բայց իմ ժամանակս ալ կուգայ: Ե՛ս ալ վրէժս պիտի լուծեմ:

Միեւնոյն ատեն Տիկին տը Պօքրէզ ամուսինին կը նայէր, այն ծայրագոյն արհամարհանքով, որով զոհերը կը նային իրենց դահիճներուն:

— Պարո՛ն, ըսաւ, կը յուսամ թէ բնաւ ներկայ պիտի գտնուիս ամուսնութեանը զաւկիս և այս մարդուն, զոր անպատուել ուզեցիր. խորհուրդ կուտամ որ Բարիզ վերադառնաս:

Եւ քսա՛ն երկար տարիներ այս մարդուն բռնաւորութեան տակ գլուխ ծոռղ կրնը, այս սքտմտած և ամբաստանուած կիւնը, երկնցուց ձեռքը, դո՛ւռը ցոյց տուաւ այն մարդուն՝ որ իր դահիճը եղած էր:

— Դո՛ւրս ելէ՛ք, ըսաւ անոր:

Եւ Պ. տը Պօքրէզ գլուխը խոնարհեցուցած դուրս ելաւ այնպէս, ինչպէս դուրս ելած էր Սըր Ուիլիերմը:

Այն ատեն, Պաքարա՛ որ ծնրադրած կուլար, օտքի ելաւ և մըմնջեց.

— Մնաք բարով, օրիո՛րդ... մնաք բարով, Ֆէրնան... երջանիկ եղէ՛ք:

Երեքուն քայլով մը դէպի դուռը ուղղուեցաւ, անոնց պէս, որոնք դէպի մահուան կ'երթան:

Բայց Արման դէպի անոր վազեց և կեցուց զայն:

— Եկո՛ւր զաւակս, ըսաւ. և թեւիս կրթնէ: Ինչ որ ալ ըլլայ այդ յանցանքներուն թիւը, Աստուած կը ներէ անոնց, որոնք սիրած են, վասն զի շատ բան քաշած են:

— Եկէ՛ք, աներ, կ'ըսէր Սըր Ուիլիերմս Պ. տը Պօքրէզի, մինչեւ Բէրկազի եկած կառքը տանելով, ուր մտցուց զայն, լաղթուած ենք, բայց վրէժնիս պիտի լուծենք: Եկէ՛ք, դուք Սըրբիզը պիտի ունենաք, իսկ ժանն ալ իմ սիրուհիս պիտի ըլլայ:

Ժաննը թողուցինք Սըր Ուիլիերմսի վերջին «մնաք բարով»ներուն տպաւորութեան ներքեւ, այն կեղծ Բէրկազ կոմսին, որ զայն ծայրագոյն կիրքով սիրել կը կեղծէր, և որուն խօսուածքը... լեզուն... հրապուրիչ և թարկացուցիչ էր փորձութեան ճիւղին լեզուին պէս:

Ութը օրէ ի վեր է որ օրիորդ տը Պալտէր, ծայրագոյն և այլանդակ յուզման մը ենթարկուած և իր հոգիին մէջ ամէնէն անօրինակ կռիւները կը փրթէին:

... Ուրեմն ա՛յդ էր որ կը սիրէր. ինքը՝ Այսինքն, երկար ժամանակէ ի վեր ուրիշ մը կարծուած էակը, որուն ամենաջերմ նամակները տրոփեցուցած էին իր սիրտը, որուն փափկասուն խնամքները, անվերջանալի ուշադրութիւնները երազել տուած էին իրեն յաւիտենական և անամպ երջանկութիւն մը... Կամ թէ այս մարդուն նկատմամբ, որ զինքը թշուառահանի մը, իր Թիբոյ հագուստներովը ժպտուած մանկ-

լաւելի մը ձեռքէն եղած էր, միայն երախտագէտ բարեկամութիւն մը, միայն պաղ և անպտուղ սէ՛ր մը կը զգար միթէ:

Եւ նաև խոհուն ճակատով, առնական և տխուր գեղեցկութիւնով, նուրբ և ազնուութեամբ լեցուն նայուածքով այս մարդը չէ՛ր որ ազնուական կամ սպասուոր, հրապուրած էր անոր երեւակայութիւնը և սիրտը, և որ տակաւին, այս ժամուս, բռնապետութեամբ կ'իշխէր իր սիրտին մէջ:

Եւ ժանն կը զգար որ ժամէ ժամ կը խենդենար, և կը հարցնէր ինքնիրեն թէ այս երկու մարդոց ո՞րը կը սիրէր, սպազաւոր թէ տէրը, զա՛յն, որուն ճակատը հանդարտ և միանգամայն լուրջ էր մտացի ճակատի մը պէս, թէ միայն՝ որ փորձիչ ժպիտ մը ունէր, հրապուրանքով լեցուն կապոյտ աչքեր, թունաւորուած բարբառով Տօն ժուանը, գիւթիչ և կախարդիչ շարժուածքով Տօն ժուանը, խորհրդաւոր հմայքներով համակուած նայուածքներով Տօն ժուանը:

— Ո՛չ, ո՛չ, կ'ըսէր երբեմն Սըբիգի, անկարելի է այս: Սոբիլա ամենեւին չէր, և չէր կրնար սպասուոր մը ըլլալ, ո՛հ, սարսափիս:

Եւ Սըբիգ անխօսուկ և մունջ կը մնար:

Իրիկուն մը ձայն մը լսելի եղաւ բակին մէջէն, որ նոր հասնող կառքի մը դղրդիւնն էր:

Երկու մանկամարդ աղջիկները իրարու քով նստած էին, ժաննի ննջասենեակին մէջ:

Գիշեր կ'ըլլար, կրակը կը սկսէր մարիլ և ոչ մէկ ճրագ վառուած էր տակաւին չըմինէին վրայ:

Կէս մթութիւն մը կը տիրէր սենեակին մէջ:

Դուռը բացուեցաւ, անցք մը թողլով լոյսի թիթի մը և այս լուսաւորութեան մէջ մարդու մը ստուերական պատկերը շրջանակելով:

Սըբ Ուիլերման էր ասիկա:

— Պարոն կոմս աը Բէրկազ, ծանուց սպասուոր մը:

Սարսուաց ժանն և ուժգին մը ոտքի ելաւ:

Սըբ Ուիլերման դէպի անոր վազեց, ծունր իջաւ և ձեռքը համբուրեց:

— Վերջապէս, մրմնջեց, վերջապէս, նորէն կը տեսնեմ զձեզ, ամենասիրելիս:

Ժանն անոր հակեցաւ:

Դժոխքը զայն իր սատանաներէն ամէնէն հրապուրելը ըրած էր:

Ուիլերման գեղեցիկ էր՝ գեղեցիկներէն ամէնէն անձնավստահը նախանձեցնելու չափ, գեղեցիկ, տոգոյն և տխուր, անոնց նման, որոնք ա՛լ սէրով միայն կ'ապրին:

Ժանն զգաց որ կը թալկանար և աղաղակ մը արձակեց:

Իր բազուկներուն մէջ առաւ զայն, և ըսաւ ասոր.

— Ժանն, ամենասիրեցեալդ իմ ժանն, ո՛վ իմ սէրս... Ժանն, ողջոյն իմ կեանքս եղած ես, վերջապէս ահաւասիկ ես յաւէտ չափով թողու՛մ զքեզ, և դուն կինս պիտի ըլլամ:

Եւ ժանն տչքեր, կէս մը կը գոցէր և յաղումէն կը սարսուար:

Եւ ասով հանդերձ, իրեն կը թուէր թէ այն փայփայիչ, փաղաքշող և միանգամայն կախարդիչ ձայնին մէջ, ծաղրածու դրոշմ մը կար բռնաղբօսիկ, դժոխասին շեշտ մը:

Այո սիրալիր նայուածքին մէջ, մթին ուրախութեան կայծ մը, այս պաշտեցութեամբ համակ ժպիտին մէջ մթին ատելութեան մտածում մը:

Եւ ժանն Արմանը միտքը կը բերէր:

Սրբ Ուիլիսըմս այն տառն Սրբիզի նայեցաւ :

— Զաւակս, ըսաւ, դուք նորէն պիտի տեսնէք Լէօնը :

Սրբիզ աղաղակ մը արձակեց, և իր վրայ դառնալով ըստեցաւ :

— Դուք նորէն պիտի տեսնէք զայն. վաղը անոր կենի պիտի ըլլաք, շարունակեց Սրբ Ուիլիսըմս :

Խեղճ աղջիկը նստարանի մը վրայ ինկաւ կէս մը մարած :

Սրբ Ուիլիսըմս վաղեց, գնաց իրեն, քաշեց դրպանէն սրուակ մը հանեց, և այդ սրուակի պարունակութենէն քանի մը կաթիլ կլլել տուաւ անոր :

Յանկարծ, Սրբիզ ինքզինքը վերակենդանացած գաւաւ և նորէն ելաւ կայանեցաւ :

— Սիրելի աղջիկ, կրկնեց Ուիլիսըմս, պարտէզին բնակարանը վաղեցէք, դիտէ՛ք հոն, ուր այս սարսափելի պառաւը կը տանջէր զձեզ քիչ մը առաջ, և ուր չպիտի գտնէք զայն, այլեւս հանդարտ եղէք... Իջէ՛ք այն սենեակը, ուր երկու օր անցուցիք. ու սպասեցէ՛ք. երկայն ժամանակ չպիտի սպասէք, Լէօնը պիտի գայ :

Եւ Սրբ Ուիլիսըմս, եղբայրական համբոյր մը դրոշմեց Սրբիզի ճակատին, որ չուարած ժաննի բազուկներուն մէջ նեղուեցաւ, և կատաղած այծեամի մը պէս դիւրաշարժութեամբ մը փախաւ, առանձին խօսակցութեան մէջ թողլով օրիորդ տը Պալատէրը և կեղծ կոմս Արման տը Բէրկազը, աղաւնին և արծիւը :

Եւ Սրբ Ուիլիսըմս մինչեւ դուռը ընկերացաւ անոր և յետոյ նորէն ժաննի քով եկաւ :

Եւ մութին մէջ անոր աչքերը կը փալփալէին դժոխային ուրախութեամբ մը. և անշուշտ կ'ըսէր ինքնիրեն :

— Ուրեմն, վերջապէս վրէժս պիտի լուծեմ :

Սրբիզի սիրտը՝ կուրծքը խորտակելու չափ կը բարխէր :

Սրբ Ուիլիսըմս ըսած էր իրեն.

— Դուք նորէն պիտի տեսնէք Լէօնը :

Եւ Սրբիզ կը փախչէր կ'երթար, սրահներուն և նըր՝ բանքներուն մէջէն, առանց ուշադրութիւն ընելու թէ ոչ մէկ Լոլմէն լոյս կը գտնէր և թէ այս տունը՝ որ այնչափ բազմաթիւ ծառաներով բնակուած էր, ամայի կ'երեւէր :

Արդարեւ, կարծես թէ դիցուհիի շունչը աներեւոյթ ըրած էր մէկ ակնթարթի մէջ բոլոր այն կենդանի էակները, որոնք ժամ մը առաջ կը բազմամարդէին այս բնակարանը :

Զկար մինչեւ իսկ այն կառքը որուն անիւներուն քիչ մը առաջ պարտէզին սալարկիս վրայ դըրդիւր իմացուած էր, և կարծես թէ հմայքով մը անմիջապէս աներեւութացած էր :

Կ'երեւայ թէ, Սրբ Ուիլիսըմս ամէն բան պարպած ըլլաւ իր բոլորտիքէն, որպէս զի անհանգիստ չըլլար ամենեւին իր ճճրագործական նպատակներուն և գաղափարներուն մէջ :

Բայց Սրբիզ բան մը չտեսաւ բոլոր առանցքէ, ան վաղեց պարտէզին մէջէն մինչեւ բնակարանը. սիրտը խայտանքով, և ճակատը քրտնաթոր :

Ան նորէն կ'երթար :

Տունին պէս. պարտէզն ալ ամայի էր և խառառակու :

Սրբիզ բնակարանին դուռը հասաւ :

Այս դուռը կիսով չափ բացուած էր, և լոյսի ճառագայթ մը երեւցած էր :

Հրեց զայն Սրբիզ և նախադաւիթին գետնին վրայ դրուած լամբար մը տեսաւ :

Նախադաւիթն ալ ամայի էր նմանապէս :

Մանկամարդ աղջիկը յուզուածն սարսուռաց. առաւ լամբարը, ելաւ առաջին յարկը, կէտ առ կէտ հնազան-

դելով Սըր Ուիլերմսի հրամաններուն, և մտաւ այն սեն-
եակին մէջ ուր Թիբար զայն իբր բանտարկեալ երեք
օր պահած էր:

Լաժարը շքմինէին վրայ դրու ու նստեցաւ,
վստահ պարոնին խոստմանը վրայ, և համոզուած թէ՝
Լէօն Րօլան իր ամուսինը, իր նշանածը, այն միակ
էակը զոր ճշմարտապէս կը սիրէր աշխարհիս վրայ՝
պիտի գար ու սեղմէր զինք իր կարօտակէզ սիրտին
վրայ:

Եւ արդարեւ, հազիւ թէ նստած էր, անա յան-
կարծ ձայն մը լսելի եղաւ դուրսէն և մարդու քայլեր
հնչեցին սանդուխին աստիճաններուն վրայէն:

Սըրիզ ձեռքը սիրտին կրթնցուց զսպելու համար
անոր բաբախումները, ուղեց ոտքի ելլել, բայց
չկրցաւ:

Յուզուծը զայն քամած, նստեցուցած էր իր տեղը:

Լէօնը չէր եկողը, Պ. տը Պօրբէօն էր:

Եւ Սըրիզ շուտ մը ճանչցաւ զայն, այն կապոյտ
հագուստներով, ճերմակ բալթօյով, անոնի և տծեւ
մարդը, կնճռոտ ճակատով, այծամորթի երեսին պէս
մանիշակադոյն երեսով այս սարսափելի մարդը:

Պարոն տը Պօրբէօն ներս մտաւ և գոցեց դուռը:

— Ա՛հ, անաւասիկ, ըսաւ, կէս մը վայելուչ, կէս
մը ծաղրածու դէմքով մը, սիրելի աղջիկ, ի՞նչ ուրա-
խութիւն է որ քեզ նորէն կը տեսնեմ:

Սըրիզի սարսափը ընկճելով ոտքի ելած ու սենեա-
կին միւս ծայրը ապաստանած էր:

— Ինչպէ՛ս, ըսաւ քմծածաղով Պ. տը Պօրբէօն,
կը փախչիք ձեր բարեկամէն... անկէ որ ձեզի աղէկու-
թիւն ընել կ'ուզէր... Ա՛հ, ա՛հ, ա՛հ...:

Եւ վազեց դէպի անոր, Սըրիզ ցատկեց էգ այծի
մը դիւրաշարժութեամբը, և սեղան մը դրաւ իրեն և
անսր միջև:

— Օ՛ն անդր, ըսաւ պօզալի ծերունին հանդար-
տութեամբ, խենդութիւն չուզե՛ր սիրելիդ իմ հրեշ-
տակ, որ ատեն յոգնիք. ես ալ պիտի ընեմ ընե-
լիքս...: Յետոյ շարունակեց.

— Լէօն, ըսաւ, հաւատացի՛ք, ա՛հ, խեղկատակդ
Սըր Ուիլերմս: Բայց ետ կէս օր է որ կ'սպասէի ձեզի,
սիրեցեալդ իմ թռչնիկ, ա՛հ, հոգիս ես, և ոչ ոք ինչ
դատ, և Լէօնը չպիտի գայ: Մենք հոս մինակ ենք...
դուռը գոցուած է: Եւ այս անգամ Սըր Ուիլերմս այլ
եւս իրաւունք չունի պաշտպանի կատակերգութիւնը և
դերը խաղալու:

— Օգնութիւն, հասէ՛ք, քովս եկէ՛կ, Լէօն, Լէօն,
պողաց Սըրիզ ոգեւորի ձայնով մը, վասն զի հատկաւ
թէ կորսուած էր:

Եւ ուզեց դարձեալ փախչիլ:

Պօրբէօն հալածեց զայն:

Հինգ վայրկեան կատաղի և անմիտ արշաւանք մը
եղաւ այս, ուր զոհը կը ջանար խուսափելու իր դահի-
ճին ձեռքէն, և սեղանը, աթոռները ու մահիճը պատ-
ուար կը բռնէր իր և անոր մէջ:

Բայց յանկարծ անօրինակ ծանրութիւն մը տիրա-
պետեց անոր վրայ սրունքները էքեցան, իրեն թուե-
ցաւ թէ կարմիր ամպ մը կ'աճեցնէ աչքերուն առջեւէն:

Սըր Ուիլերմս քնարեր դեղ մը կլլել տուած էր ի-
րեն, փոխանակ զովացուցի՛ւ բմպելիքի:

— Քանի մը քայլ եւս առաւ, աղաղակ մը տրձա-
կեց, յուսահատութեամբ և անձկութեամբ համակուած
ամենասոսկալի աղաղակ մը, անպիտի աղաղակ մը՝ որ
գուցէ ետ ընկրկեցնէր ամենասոսկալի վագրն իսկ:

Եւ ինքն իր վրայ կըքցաւ, յաղթուելով այս տա-
րօրինակ թմրութենէն, և նուաճուելով գինովութենէն
օրօնի զոր կլլած էր:

Եւ Պ. տը Պօրթէօ՝ արդէն ուրախութեան և յաղթանակի աղաղակ մը կ'արձակէր, և ահա յանկարծ աղաղակներ և քայլեր լսելի եղան սանդուխին վրայէն, վայրկեան մը վերջը գոցուած դուռը բռնն խորտակումով ու շտապումով բացուեցաւ ու լուսաւորուեցաւ:

Այն ատեն երկու ժարդեր երեւցան, սպառնական կերպարանքով, բոցավառ աչքով, արդարութեան սուրին պէս շանթահարիչ, և ասոնցմէ մէկը խոյացաւ, նետուեցաւ այս ժարդուն վրայ, որ պատրաստ էր նախատելու ու անպատուելուելու անպաշտպան խեղճ ազնիւ, գլտորեց և թաւալազլորեց իր ներքեւը, ոտքին մէկը անոր կուրծքին կրթնցուց:

— Ահ, ամենաթշուառակա՛ն, աղաղակեց, ժամանակին կը հասնիմ կօր: Եւ դուն անիրաւ եղած եղար՝ ըսելով իրեն թէ չպիտի գայի:

Այս մարդը Լէօն Ռօլանն էր, միւսը՝ Արման տը Քէրկազ:

— Լէօն, մըմնջնց Սըրիզ մարած ձայնով մը Լէօն, կարծեմ թէ պիտի մեռնիմ:

Ան գոցից աչքերը և իր գեղեցիկ գլուխը դէպի ետին ձգեց, դոգցես արդարեւ, վերջին շու՛ղը պիտի փչէր, այն վայրկեանին իսկ ուր գործաւորը կ'առնէր զայն իր բազուկներուն մէջ, և կը սեղմէր սիրատենչ սեղմումներով:

Բայց այն պահուն զօրութեան և միաքի ներկայութեան մնացորդ մը ունեցաւ ան, աչքերը նորէն բացուեցան ուժգնապէս, լոյս մը ծագեցաւ իր երեւակայութեանը մէջ, որ մթնցած էր քնաբեր դեղին շոգիներէն, և իր մարած ձայնը լսելի եղաւ սա խօսքերով:

— Ժաննը հո՛ն է... տանը մէջ... աղատեցէք ժաննը:

Ինչպէս այս անյուսալի օգնութիւնը կը հասնէր Սըրիզի:

Ինչպէս Լէօն Ռօլան և Պ. տը Քէրկազ որ այնքան երկարօրէն և անօգուտ կերպով փնտռած էին երկու մանկամարդ աղջիկները, չէին կրցած զանել:

Ինչ որ մենք կրնանք բացատրել քայլ մը ետ երթալով և անդրադառնալով քանի մը գլուխներէ ի վեր ներկայացած անցքերուն վրայ: Կ'ուզենք խօսիլ Ռօքանպօլի և այրի Ֆիբարի վրայօք:

Սըր Ուիլեմ մօս ասպետը նշմարած էր արիւն որդեգիր տղուն մէջ, այս անպատկառ սրիկային մէջ, հազուադիւտ յատկութիւններ, որոնք անօրինակ ապիրատները, մարդասպան փիլիսօփան, գողը չարակամութեամբ կը լեցնեն: Ռօքանպօլ պաղարիւն, և յանդուգն էր, և ան միտքի սաստիկ թափանցութիւն մը, անսասան եռանդ մը ունէր, և գերեզմանի մ'նման յամբ էր ամէն բաներու վրայ: Եթէ Ռօքանպօլ գաղտնիք մը ունենար, կը յայտնէր զանիկա, կարելի եղած բոլոր մասը հանելով անկէ: Ասպետը, այս յատկութիւնները զուշակած էր, և ինքն իրեն ըսած էր:

— Ահաւաստիկ Քօլարի փոխանորդը, եթէ գփբախտութիւնը այնպէս ուզէ որ 13 միլիոններուն չտիրանամ, ինչ որ ինձ դժուար կ'երեւի, և եթէ նոյն իսկ չէմքինի հետ ամուսնանալով տիրանամ, յամբօրէն պիտի չարունակեմ մղել պատերազմը Արմանին դէմ:

Իր միտքին մէջ ուրեմն, Ռօքանպօլ աղէկ բնաւորութեան տէր էր, և ան գրաւեց իր ուշադրութիւնը Պրըթաներ մեկնած ատեն, ճամբուն ամբողջ տեւողութեանը մէջ:

— Կերթամ, ըսաւ անոր, չահաւետ ճամբորդու:

թիւն մը ընելու, միլիոն մը ոսկի առնելու պէս բան մը...

Ռօքանայօլ զժայլումի ձև մը առաւ: Թէպէտե՛ս Սըր Ուիլիերմս տառնեցիկութի տեղ մէկ խոստացած ըլլար:

— Հարուածը տեղի պիտի ունենայ հաւանօրէն ասպիւտ և հինգ օր վերջը, չարունակեց ասպետը:

— Մեծ շահ մը, հարկւրտպետ:

— Եթէ իմ կարգիս, պղտիկները լաւ պահուած են, դուք ալ կարկանդակի բաժինը առատօրէն պիտի ստանաք:

— Կարելի է գիտնալ: հարցուց լրբօրէն սրիկան:

— Ասիկա կախում ունի:

— Բայց տակաւին:

— Է՛հ լաւ, ըսաւ Սըր Ուիլիերմս, թերեւս տառնեցիկութի միլիոնի թուղթերս:

— Վաշ, հարկւրտպետ ըսաւ Ռօքանայօլ, կլորիկ հաշիւ ընենք:

— Հրամանեցէք, ըսաւ ասպետը:

— Ես կը խոստանամ որ դուք լաւ վճարուած պիտի ըլլաք և դեր ոստիկանապետը ինքն իսկ այն օրիորդները չպիտի գտնէ երբեք:

— Ի՞նչ կը կոչէք կլորիկ հաշիւը:

— Քսան՝ տառնեցիկութի տեղ:

— Սուղ է:

— Լաւ, դործը այդ չէ:

— Լաւ, ըսաւ Սըր Ուիլիերմս:

Եւ մեկնեցաւ ան, մանրակրկիտ տեղեկութիւններ տալով Ռօքանայօլին, և ափ մը ոսկի ձգելով անոր, որպէսզի ան կարենայ դործածել անախնդի ծախքերու զօրո երկու աղջիկներու վրայ հսկողութիւնը կրնար անհրաժեշտ դարձնել:

Երբոր ասպետը մեկնեցաւ Ռօքանայօլ պղտիկ պահուող մտաւ Պօթօն փողոցին մէջ ուր տիրոջ պէս հրամայեց:

Յետոյ գնաց Պուժիվալ և հոն միացաւ այրի Ֆիւրարի: Սարսափելի ծերուկը խիղճի խայթեր կ'ունենար. ան կը զղջար Նիքօլօն Սըր Ուիլիերմօի ծախելուն, և Ռօքանայօլ զայն բոլորովին յուզուած գտաւ:

— Մայր, ըսաւ սրիկան, մի՛ ցաւիր, եղածը եղած է:

— Ահ, հառաչեց այրի Ֆիւրար, չար չէր այս խեղճ Նիքօլօն:

— Ո՛չ, միայն ան քեզ չարաչար կը ծեծէր, սիրելի մայրիկ:

— Ճիշդ է, բայց այդ չարգիլէր...

Եւ այրին իր ձեռքը աչքերուն վրայ դրաւ:

— Վտահաբար, անիկա պիտի կառափնատեն, ըսաւ ան, լալով:

— Վա՛շ, այս միայն մէկ վայրկեան կը տեւէ:

Այրին սարսուաց:

— Յաճախ տեսած եմ այս, չարունակեց ցրտօրէն Ռօքանայօլ, Սէն Ժաքի անցքին մէջ: Պէտք է ամէն բան տեսնել աշխարհի մէջ և յետոյ ամէն բանի վարժուիլ... Կարելի չէ գիտնալ... թերեւս ես ալ կոտորուիմ, և ես ուզեցի տեղեկութիւններ առնել գործողութեան մասին:

Այրի Ֆիւրար հեծեծանք մը արձակեց:

— Ռօքանայօլի խօսք, մրմռաց սրիկան, եթէ ազատուի, յօժարակամ պիտի կոտորտուիմ տեսնելու համար, անիկա անախորժ չպիտի ըլլայ:

Այրի Ֆիւրար իրաւի կ'ուլար: Այս չար կինը իր մէջ կը զգար յառաջ գալ յարում մը իր նախկին սիրահարին հանդէպ, յարում մը զոր չպիտի համարձակէինք սիրային յարում կոչել, առանց այս բառը պղծելու, բայց պիտի կրնայինք սահմանել այդ անասնական զիրքի բառով: Նիքօլօ կը ծեծէր զանիկա, ինչպէս ըսած էր Ռօքանայօլ, և գձուձ կ'ընէր կը սիրէ ծեծուիլ Ռօքանայօլ

Ռօքանպօլ հասկցաւ թէ, զրգուման վայրկեանին այրին չուտով պիտի երթար ոստիկանին տունը և նոր երգումներ ընել, որոնք բոլորովին կընային իրերու կերպարանքը դարձնել:

— Մայր, ըսաւ, այս բոլորը տխմարութիւն է: Ինչ որ ըսուած է, ըսուած է, և դուն լաւ տղեկ մը պիտի գտնես որ աւելի կ'արժէ քան թէ Նիքօլօն. ամէն մէկ կերպով: Երբեք Նիքօլօն չէ արժանացած այն չորս հազար ֆրանքին զոր հարիւրապետը ձեզի տուած է զայն ջախջախելու համար:

«Չորս հազար ֆրանք» բառերը քիչ մը այրին յուսահատութիւնը հանդարտեցուցին:

— Մտիկ ըրէք մայր, շարունակեց Ռօքանպօլ, այս չորս հազար ֆրանքը աւելի կ'ամ նուազ, չէ որ պիտի նեղէ նաւապետը. քեզի պիտի խոստանամ ութը հազար եթէ դուն խոհեմ գտնուես:

Այրի Ֆիրար գլուխը վեր վերցուց:

— Դժժն, ըսաւ ան, դժժն ինձ կը խոստանաս:

— Կը խոստանամ և կը կատարեմ:

— Դժժն:

Եւ այրին Ռօքանպօլը դիտեց զարմացումով:

— Հանդարտ եղիւր, ըսաւ սրիկան, գործածելով Բարիզի արուարձաններու մէջ շատ ծանօթ ոճ մը, գիտեմ թէ ինչ կ'ըսեմ, հարիւրապետը ինչ որ ուզեմ բոլորը պիտի ընէ:

— Այն առան, ըսաւ այրի Ֆիրար իր արցունքները սրբելով, ութը հազարի տեղ տասը հազար պահանջէ:

— Լաւ, տասը հազար, պատասխանեց Ռօքանպօլ, այրին ուրիշ զգացումներուն փոխուիլը հիացումով տեսնելով: Բայց դուք խոհեմ պիտի գտնուիք:

— Մենք Պերսիի մէջ գետին մը պիտի գնենք, վերսկսաւ այրին, զազափարներու շարքին մէջ մտնե-

լով: Գինեվաճառներուն հրապարակն է Պերսի, անոնք հօն կը հարստանան:

— Այո, ըսաւ Ռօքանպօլ, բայց դուք պիտի հրաժարիք ոճրադատ ատենէն:

Այրին վերջին հառաչանք մը արձակեց:

— Այնպէս պիտի ըլլայ, ըսաւ ան:

— Եւ բացէ ի բացէ, այնպէս չէ, առանց ընքուի ընելու... Եւ առանց ճշմարտութենէն բառ մը ըսելու:

— Այո, այո, կը խոստանամ:

— Ասոր հետ մէկտեղ, ըսաւ Ռօքանպօլ, նաւապետը մեկնեցաւ ան միայն տասնըհինգ օրէն պիտի գայ: Նիքօլօն, հոս, այստեղ պիտի դատուի, թերեւս և ամէն պարագայի մէջ, դուք պիտի ստանաք դրամը Գլուխը կտրելէն վերջը:

Եւ Ռօքանպօլ սկսաւ խնդալ այս սոսկալի բառախաղերուն վրայ:

Այրի Ֆիրար վերջին սաբսուռ մը ունեցաւ, և յետոյ Պերսիի մէջ հող մը ունենալու հեռանկարը զայն հանդալուեցուց:

— Վերջապէս, մոռաց ան վերջին անգամ ևս երազելով Նիքօլօն, որ ծերօնալու վրայ էր, խեղճ մարդը, և բոլորովին հերատ էր...

— Եւ ընաւ ակռայ չունէր, աւելցուց անպիտանը:

Այն օրէն սկսեալ, այրի Ֆիրար Նիքօլօն բնաւ չերազեց, և շատ հանդարտօրէն պահուլած մնաց. երբեմն Պուժիվալի վրանին մէջ, երբեմն Բօր Մարլի, իր հին մեզսակից ծերուկ ձկնորսին քով:

Ռօքանպօլ Բարիզէն Պուժիվալ և Պուժիվալէն Բարիզ կ'երթար կուգար, հսկելով հարիւրապետին հրամաններուն գործադրութեանը վրայ, և առանց երբեք չըջալայելու օրուան մէջ՝ գինիտունին չըջալաները ուր

Գօլար դառն էր մահը, որովհետեւ կը վախնար որ չըլլայ թէ Գէրկազ կոմսը այս տեղուանքը վերհսկելու գայ:

Տասը օր անցաւ:

Իրիկուն մը — Ռօքանպօլ կը գտնուէր Պօթօն փողոցը, — Սըր Ուիլիերմսի ճամբորդի ձին պզտիկ պանդակին վանդակապատէն անցաւ, և Ռօքանպօլ Սըր Ուիլիերմսը և Պօրէօն նշմարեց, որոնք Պրըդաներէն կուգային: Գիտենք թէ ինչ անցած էր: Եւ կոմս Գէրկազի յանկարծակի վրայ հասնիլը ինչպէ՞ս յաւիտեան պիտի կործանէր սպայտին յոյսերը: Սըր Ուիլիերմս ուրեմն կը վազէր Բարիզ՝ Ժաննը յափշտակելու և Սըրիզը լքելու մտադրութիւնով:

Սըր Ուիլիերմս մտազբաղ էր: Եթէ ան մարդը չէր աւելի դժնդակ հարուածով մը պայքարելու մէկու մը հետ, գոնէ ան կրնար յաղթել իր սիրտին մէջ կեդրոնացած կարգ մը վայրագութիւններու, որոնք կը ցոլանային վայրկեան մը իր դէմքին վրայ: Ան այլեւս բնաւ պրըդանիական պաղարիւն մարդը չէր, որուն անզգած դէմքը չէր մատներ ներքին յուզմունքները: Իր չորթնեւորուն վրայէն հանդարտ և հեգնական ժպիտը անհետացած էր:

Ան փոխակերպուած էր: Իր նայուածքին մէջ մթին կրակ մը կը փայլէր. ջղայնօտ գունատութիւն մը կը ծածկէր իր ճակատը:

— Ո՛հ, ո՛հ, մտածեց Ռօքանպօլ, որուն աչքէն բան մը խոյս չտուաւ, արդեօք հարուածը պիտի վրիպէր, և Միլոնը ջուրը պիտի իյնար:

Բայց ասպետը ըսաւ անոր խտօրէն.

— Միշտ հո՞ն են:

— Միշտ, հարիւրապետ:

Միւրթարանքի հառաչ մը թռաւ Պարոն ար Պօրէօնի կուրծքէն:

— Ա՛հ, աներ, ըսաւ ասպետը, մենք բոլորովին չպիտի կորսուինք:

Այն ատեն Սըր Ուիլիերմս Ռօքանպօլին նոր տեղեկութիւններ տուաւ, և զանիկա Պուժիվալ զրկեց պարստելու այս յափշտակութիւնը և այն ձեռնարկը որուն զոհ երթալու տեղի տուաւ, և որոնք Ժաննին կը սպասէին:

Ռօքանպօլ, ասպետը և Պօրէօն Պօթօն փողոցի պանդակը թողուց հանգչելու և հոն սպասելու գիշերը, յետոյ Պուժիվալ վաղեց իր ստացած հրամանները կատարելու: Ութը տասը օրէ ի վեր, անպիտանը գրեթէ միշտ այս ձաժբէն կ'երթար, և երբեք ան հանդիպած չէր կասկածելի մարդու մը, պզտիկ դարձած նրբուղիին մէջ որ Պուժիվալէն քաղաք կը բարձրանար: Ան երբոր նրբուղիէն վեր ելաւ, ամէն օրուան պէս ամայի էր. բայց վար իջնալու ատեն, գիշերը հասած էր և բաւական մութ էր:

— Այս գիշեր, կ'ըսէր Ռօքանպօլ ինքնիրեն, կը կարծեմ թէ բաւական տարօրինակ բաներ պիտի անցնին. բայց միեւնոյն բանն է... Հարիւրապետը գունատ կերպարանք մը ունէր, և կը կարծեմ որ միլիոնը... Ա՛հ, ընդմիջուեցաւ այս, եթէ ան ինծի խաբէ... եթէ քսան հազար ֆրանքը... կորսուի... ես կոմսէն պիտի կրնայի ստանալ, իրեն ըսելով թէ ո՛ւր են պզտիկները:

Ռօքանպօլ մենախօսութեան մէջն էր, երբոր համր ստուեր մը յանկարծ իր առջև կանգնեցաւ... Դանդաղ ստուեր մը որ կը քալէր յամբօրէն և անցքը կը գոցէր:

— Ո՛վ է ան, հարցափորձել սրիկան, որ իր գըրպանին մէջ դանակ մը փնտռեց:

Բայց ստուերը չպատասխանեց, ան իրեն ոչ ժա-

մանակ տուաւ խորհրդածելու, և ոչ ալ իր դանակը հանելու: Ոստումով մը անոր վրայ յարձակեցաւ, և Ռօքանայօլ երկու ուժեղ բաղուններու տակ սեղմուիլը զգաց և խուլ ձայն մը մրմռաց իր ականջին:

— Ա՛հ, կը բռնեմ քեզ, պզտիկ աւտղանկ, վերջապէս կը բռնեմ քեզ, և այս անգամ դուն պիտի խօսիս...:

Եւ Ռօքանայօլ որ միշտ իր դուակը բանալու միջոց կը փնտռէր, զգաց թէ վիզին վրայ պաղ և սրածայր բան մը կը խօթուէր, թիթեղէ դաշո՛յն մը:

Շատ հեռու երթալէ առաջ, այս անախորժ հանդիպիմումը բացատրենք:

Արման տը Քէրկազ կոմս Լէօն Ռօլանը Բարիզ թողուցած էր իր փնտռողները շարունակելու պաշտօնով և ջանալ գտնելու ինչ որ Սըր Ուիլքըմս երկու պղծիկներուն ըրած էր:

Լէօն շատ գիշերներ շարունակաբար թափառած էր էր գինեատներն շրջականները, յուսալով միշտ այրի Ֆիբարին հանդիպելու, կամ նոյն ինքն Ռօքանայօլին:

Ինք յուսախար եղած էր. Ռօքանայօլ աներեւոյթ էր:

Արդ, այդ գիշեր, ճշգրտապէս այն պահուն ուր Սըր Ուիլքըմս Բարիզ կը հասնէր, Արման տը Քէրկազ աղէտալի կանխազդադում մը ունեցաւ, ասպետին յանկարծակի մեկնումը տեղեկանալով, Արման Քիւլթըր Աէնթ Քաթէրին փողոցի պանդոկը կը վերադառնար:

Կոմսը տասը ձի մեղցուցած էր ճամբան, թէպէտեւ Սըր Ուիլքըմս հինգ ժամ առաջ էր, ան շարունակաբար հետեւած էր, ունենալով իր լուրերը իւրաքանչիւր ձիու փոխնորդի, և ան միայն Անֆէրի վանդակապա-

տին մէջ կորսնցուց անոր հետքերը. Բայց ասոր հետ մէկտեղ ան համոզուած էր որ Սըր Ուիլքըմս Պօթօն փողոցը պիտի կենար: Լէօն նպատակի կը սպասէր:

Կոմսին հրամանի մը վրայ գործաւորը Շանդ էլիզէ վազեց և պահըրուտեցաւ ասպետին պանդոկին շրջականերուն մէջ:

Լէօն անոր հեծած ճամբորդութեան ձին բոլորովին փոշիոտ նշմարեց: Եւ յետոյ Ռօքանայօլին դուրս ելլելը տեսաւ և զայն հետապնդեց: Սրիկան Շանդ էլիզէի ճամբան բռնեց, յաղթական կամարէն՝ անցաւ, կառք մը բռնեց և ըստ կառապանին:

— Պուժիվալ տար զիս:

Լէօն միշտ կը հետապնդէր զանիկա, ան շատ որոշապէս լսեց այս բառերը, և պզտիկ տետրակ մը հանելով իր գրպանէն, թերթ մը փրցուց և տնայարանքով իր ծունկին վրայ մատիտով բառ մը գրեց և զայն տուաւ յանձնակատարի մը որ Քէրկազի պանդոկը տարաւ: Այս տոմսին մէջ ան կ'ըսէր. «Ռօքանայօլ Պուժիվալ կ'երթայ, աչքէս չեմ կորսնցնէր զայն, որքան որ կանուխ կարելի է ծառուղիին վրայ, Մէրլիի մեքենային դիմացը դռնուի: Չէնքերը թերեւս անօգուտ չպիտի ըլլան երբեք»:

Եւ մինչդեռ յանձնակատարը կ'աճապարէր այդ նամակը տանել, Լէօն Ռօլան շարունակեց հետեւելու Ռօքանայօլին, նմանապէս կառք մը բռնելով և կառապանին հրամայով որ նախորդը աչքէ չկորսնցնէ:

Միայն Թիւէյլի մէջ, կառքէն իջաւ և շարունակեց հետապնդումը սրարչաւ վազելով:

Գիշերը բաւական մութ էր երբոր Ռօքանայօլին կառքը Պուժիվալ հասաւ:

Հոն, սրիկան, Լէօնը ճանչցաւ և ոտքը գետինը դրաւ: Միայն փոխանակ իր կառապանը ճամբելու, պատուիրեց սպասել: Լէօն միշտ կը հետապնդէր զանի-

կա: Ռօքանայօլ միակ ճամբայ մը բռնեց որ ծառուղիէն դէպի եկեղեցի կը բարձրանար, զարաուղի ճամբայ մը բռնեց, մութ ճամբու մը մէջ մխրճուեցաւ և մտաւ խորհրդաւոր ապարանքը ուր ժանն բարտարկուած էր, պարտէզին պզտիկ դուռնէն:

Առաջին շորժումին հնազանդելով, Լէօն պիտի շտաբունակէր հետեւիլ և անոր հետ հան մտնել:

Նախ զգացում մը կը զգացնէր իրեն թէ Սըրիզ հոն էր: Բայց բարեբախտաբար խորհրդածութիւնը օգնութեան հասաւ և սկսաւ մտածել թէ ապարանքը մտնելու ատեն թերեւս անծանօթ թշնամիներու ձեռք իյնար որոնք ձեռք անցնէին զինքը, և Արմանի հետ ամէն հաղորդակցութենէ զրկէին:

Ան կեցաւ և ըսաւ ինքնիրեն. անտարակոյս, Ռօքանայօլ դուրս պիտի ելլէր, այն ատեն աւելի լաւ պիտի ըլլար: Եւ Լէօն Ռօլան պառկեցաւ ճամբուն անցքին մէջ սրածայր մեծ դանակ մը բանալէ վերջ որ դաշոյնի կը փոխուէր երբ երկօր պղինձէ պզտիկ ծայրողակը դարձուէր որ անկէ վերջ կ'արդիւէր անոր գոցուիլը:

Ան սպասեց, ականջը լարած, աչքերը մութին մէջ բանալով, ժամ մը անցաւ աղմուկ մը ելաւ, ապարանքին պզտիկ դուռն էր որ կը բացուէր: Լէօն Ռօլան ա'լ երբեք չչարժեցաւ: Ռօքանայօլ դուռն ելաւ և դժուարաժայռ նրբուղին բռնեց իջնելու, ուրկէ քիչ մը առաջ մագլցած էր: Այն ատեն Լէօն յանկարծ ելաւ, անոր վրայ յարձակեցաւ, իր ջղային բազուկներու մէջ սեղմեղ և անոր վիզին միւսեց իր դանակը: Ռօքանայօլ ուզեց կռուիլ, և օգնութեան կանչել: Բայց ան զգաց դանակին ծայրը իր վիզին վրայ դաշիւլը, և Լէօն ցրտօքէն ըսաւ իրեն:

— Եթէ բառ մը ըսես, եթէ աղաղակ մը հանես քեզի կը սատկեցնեմ:

Եւ գործաւորը, որ հազուադիւս կերպով զօրաւոր

էր իր տակը առաւ, իր ծունկերը անոր կուրծքին վրայ կոխելով, և զայն մամլակի մը պէս բռնելով հանեց իր օձիքը և անոր բերնին կապեց:

— Հիմա, ըսաւ, բնաւ չպիտի ազաղակես:

Բերանը գոցուելն վերջը ուժգնակի կապեց անոր ձեռքերը իր թաշկինակով, իր ուսին վրայ բեռնաւորեց և իր ճամբան բռնեց, դէպի ծառուղիին տեղը ուր ան ժամադրութիւն մը տուած էր Պ. տը Քէրկազին: Լէօն կը հաշուէր որ կոմսը, որ սքանչելի ձիեր ունէր և որ անմիջապէս պիտի մեկնէր, քանի մը վայրկեանէն հնա հասած պէտք էր ըլլար. Ան բնաւ չէր սխալեր: Գից կառք մը կը կենար մեքենայէն քիչ մը հեռու, որուն աղմուկը միւս բոլոր շուկները կը խափանէր, և Լէօն տեսնելով այս լապտերէ զուրկ կառքը չտարակուսեցաւ կոմսին ըլլալուն վրայ:

Արմանն էր, արդարեւ: Կոմսը անհամբեր Լէօն Ռօլանին հետադուրս արդիւնքին կը սպասէր: Կառքէն իջած էր և երկու քայլ հեռուն էր: Մութին մէջ քայլելը լսելով, դռնեց:

— Լէօն, դուք էք:

— Ես եմ, պատասխանեց Լէօն:

Գործաւորը վազելով կուգար, հակառակ իր բեռին: Ռօքանայօլ անոր ոտքերուն առջեւը նետեց ըսելով.

— Ահաւասիկ պզտիկ աւազակը, այս անգամ մենք զայն բռնեցինք:

Եւ կրկին իր ծունկը անոր կուրծքին վրայ դնելով, իր դանակը վիզին վրայ, և քայնեց դաշոյնը:

— Հիմա, պիտի խօսի՞ս, ըսաւ ան:

Այս տասը վայրկեանի ընթացքին մէջ, վայրկեան

մը ապշահար Լէօն Ռօլան այս յանկարծակիի յարձակումէն, ժամանակ ունեցաւ կրկին ստանալ իր արթնամբառութիւնը և այն պաղարիւնութիւնը որ շտա քիչ անգամ կը լքէր:

— Յայտնի է, ըսաւ ինքզինքին, ես սպառնալիքի տակ եմ, և որոնք զիս չպիտի թողուն այս անգամ: Եթէ բան մը չըսեմ, զիս պիտի սպաննեն: Եթէ խօսիմ, հարիւրապետը զիս պիտի սպաննէ, կամ թէ քսան հազար ֆրանքը չպիտի տայ: Ամէն կերպով, ես կորսուած եմ:

Այս փոխադարձաբար անվստահութիւնը առաջարկուած ըլլալով, Ռօքանպօլ ջանաց կացութիւնը բարւոքել:

Յանկարծ լոյս մը ցայտեց իր երեւակայութեանը մէջ և լուսաւօրեց իր ուղեղը, և մինչդեռ Լէօն զայն ուժգնօրէն Պ. տը Բէրկազին ոտքերուն տակ կը նետէր, սրիկան կ'ըսէր ինքնիրեն. «Հարիւրապետը այսօր մտահոգ դէմք մը ունէր. ան շուտ կարող է միլիոնը վրիպեցնելու: Եթէ այս այսպէս է, ես խաբուած եմ...: Ինչպէս որ ան պիտի յափշտակէ պզտիկը և պիտի փախչի անոր հետ: Եւ ո՞վ գիտէ թէ պիտի գայ: Իմ կեանքս վտանգի տակ դնեմ քիչ մը բանի համար»: Եւ շարունակելով իր տրամաբանութիւնը, Ռօքանպօլ միտքով աւելցուց.

— Կոմսը կը սիրէ պզտիկը, Եթէ ես իրեն ճշմարտութիւնը ըսեմ, ան աւելի լաւ կարող է ինձ վճարել քան թէ հարիւրապետը, պէտք է տեսնել:

— Պիտի խօսի՞ս, կրկնեց Լէօն Ռօլան, իշխանական ձայնով մը և կարծ:

— Անտարակոյս, մտածեց Ռօքանպօլ, պիտի խօսիմ, բայց հակառակը, պէտք չէ աճապարել: Այս մարդիկը զիս անմիջապէս սպաննելէ պիտի զգուշանան, անոնք կ'ուզեն դիտնալ:

Եւ Ռօքանպօլ բարձր ձայնով ըսաւ, պատասխանելով գործաւորին հարցումին:

— Ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ:

— Կ'ուզեմ որ դուն մեզի ըսես թէ ո՞ւր է Սըրիզը:

— Չեմ գիտեր:

— Ո՞ւր է Ժանն, հարցուց կոմսը մինչև այն ատեն: Կամք և անհամբեր:

— Չեմ գիտեր:

Ռօքանպօլ նախապէս զգաց դանակին ճնշումը և խայթումը:

— Չեմ գիտեր, պատասխանեց:

Լէօն կոմսին դարձաւ:

— Պէտք է սպաննել, հարցուց:

— Հիմա, պատասխանեց Պ. տը Բէրկազ:

— Վա՛յ, մտածեց Ռօքանպօլ քիչ մը զգածուած, ասոր համար դուն շատ մարդասէր ես, իմ բարի ծերուկս:

— Ուրկէ՞ կուգայիք երբոր ես բռնեցի ձեզ, շարունակեց Լէօն Ռօլան:

— Պտտելէ, պատասխանեց Ռօքանպօլ իր հանգարտութիւնը պահելով, հակառակ մահուան սպառնալիքին որ իր վրայ կը ճնշէր:

— Կը ստես...:

— Կարելի է, պատասխանեց Ռօքանպօլ լրբօրէն:

— Բան մը չպիտի ըսէ, ըսաւ կոմսը, պէտք է սպաննել զայն:

Լէօնին գանակը աւելի ուժով կը ճնշէր:

— Ներեցէք, պարոն կոմս, ըսակ Ռօքանպօլ, յայտնի է թէ եթէ զիս սպաննէք, բան մը չպիտի ըսեմ, բայց նաև յայտնի է որ մեռնելու համար ալ բնապիտի խօսիմ:

— Ուրեմն ինչո՞ւ համար պիտի խօսիս:

— Դրամին համար: Խօսքերը ոսկի կ'արժեն:

— Ո՞րչափ պէտք է:

Արման Լէօնին նշան մը բրաւ, որ դանակը վերցուց, շարունակելով բռնել Ռօքանայօլը անշարժ իր ձեռքերուն տակ:

— Պարո՞ն կոմս, պատասխանեց Ռօքանայօլ, որեւէ ապրանքի մը գինը պահանջելէ առաջ ապրանքները կը ցուցադրեն: Երբոր դուք գիտնաք թէ ի՞նչ կ'ուզեմ ծախել ձեզ, մենք կը խօսինք գինին մասին:

— Տեսնենք թէ ի՞նչ կ'ուզես ծախել:

— Նախ և առաջ Պ. կոմս, պատասխանեց Ռօքանայօլ, պէտք է որ դուք ինձ ծանօթութիւն մը տաք:

— Ոտեցէք...

— Դուք ասպետ Սըր Ուիլիեմսի Պրեթանիայի մէջ ճամբորդութիւն ընելուն մասին ծանօթութիւն ունէ՞իք:

— Այո՛, ըսաւ Պ. տը Քէրկազ:

— Եւ ստոյգ միլիոնի մը...:

— Գործը վրիպած է, պատասխանեց Արման որ Ռօքանայօլի թաքուն գաղափարը գուշակեց: Ես ժամանակին հասայ:

— Ո՛հ, ո՛հ, մտածեց Ռօքանայօլ, որքո՞ր կը դառնայ: Կարծեմ թէ լաւ խորհեցայ, հարիւրապետ կը խաբէր լինի:

Եւ Ռօքանայօլ բարձր ձայնով շարունակեց.

— Պարոն կոմս, գիտեմ թէ ուր է օրիորդ Ժաննը, գիտեմ թէ ուր է Սըրբզը: Ես եմ որ կը պահեմ զանոնք: Միայն ես եմ որ քեզ կրնամ ըսել թէ ո՛ւր են անոնք: Հարիւրապետը ինձ խոստացաւ քսան հազար ֆրանք լռելու համար:

— Դուն պիտի ունենաս զանոնք խօսելու համար ըսաւ Արման:

— Աօրկա բաւական չէ, պարոն կոմս, և երկու պատճառով, նախ, այն է թէ դուք առաքինի մարդ մըն էք, և առաքինութիւնը պարտի միշտ աւելի սուղ վճարել քան մօլութիւնը:

— Ուրեմն կրկինը, ըսաւ Պ. տը Քէրկազ տհաճութեամբ:

— Ոչ տակաւին, պարոն կոմս, որովհետեւ մէկ ժամուան մէջ ձեր հարստութեան կէկը պիտի տայիք, որպէսզի տեղի չունենայ այն՝ ինչ որ պիտի ունենայ:

Արման սարսուաց, և Լէօն իր քունքերուն քրտինքով թրջուիլը զգաց:

— Ի՞նչ պիտի ըլլար ուրեմն, մրմռաց Արման խուլ ձայնով մը:

— Օրիորդ Ժաննը, որուն պարոնը հաւատացուցած է թէ Քէրկազ կոմսն է ինք և դուք ալ իր ծառան... Կոմսը կատաղի աղաղակ մը արձակեց:

— Օրիորդ տը Պալտէր հարիւրապետին մօտ, անգին խենչէլ ծերուկ մըն ալ, Պ. տը Պօբրէօն, կարծեմ անուշ խօսքեր պիտի ըսէ Սըրբզին, որ ըմպելի խմած պիտի ըլլայ:

Լէօն խեղդուկ աղաղակ մը արձակեց:

— Կը տեսնիք Պ. կոմս, ըսաւ Ռօքանայօլ, իմ պզտիկ ապրանքը իր արժանիքը ունի, և պիտի ըսեմ իմ գինս: Ատենէ մը ի վեր գաղափարներ կ'ունենամ: Առաքինի ըլլալու ըզձանքը ունիմ, հաստատուելու գաւառակի մը մէջ, և ամուսնանալու, եթէ միայն հարիւր հազար ֆրանք ունենայի:

Ռօքանայօլ Լէօն Ռօլտնը և Պ. տը Քէրկազը առաջնօրդեց մինչև ապարանքը և մինչև սրահը սւր Պ. տը Պօբրէօ կը սպառնար խեղճ Սըրբզին: Կը յիշենք որ խեղճ աղջիկը կը զգար տիրապետուիլ և սեղմուիլ թմբադեղի գինովութեամբ միայն ձեռքերը երկարելու և գոչելու ժամանակ ունեցաւ:

— Ազատեցէք Ժաննը, ազատեցէք զայն...:

Մինչդեռ Լէօն իրեն տակը կը տապալէր Պ. տը Պօբրէօն, Արման դուրս նետուեցաւ: Ռօքանայօլ կը ապասէր անոր:

— Շուտ եկուր, պարոն կոմս, ըսաւ, եկուր, դուք ժամանակ ունիք... և ձեր ատրճանակները զինեցէք:

Եւ Արման ուղղուեցաւ վազելով դէպի ապարանքը, ուր ժանն թերեւս, անդուծ Անտրէային բռնութեան տակ էր... ժանն և խարդախ կոմս տը Քէրկազ մինակ մնացած էին: Սենեկապանը ասպետին գալուտը ծանուցած և քաշուած էր:

Մանկամարդ աշխիկը թիկնաթոռի մը վրայ նըստած անզօր և անձայն էր, անբացատրելի յուզմունքի մը մասնուած: Սըր Ուիլիեմս իր ծունկերուն քով էր, համբուրելով անոր ձեռքերը և անոր մրմուռով ամէնէն քաղցը խօսքերը որ երբեք սիրով վառուած մարդ մը իր շրթունքներէն սիրած կնոջ մը ականջներով լսելի ընել կարող է:

Եւ ժանն ճնշուած, բարախուն, ապշահար, ժանն կէս խենդ, մտիկ կ'ընէր այս դեւը և գլուխը կը դառնար անոր նայուածքի մագնիսականութենէն, ձայնի հնչումէն, համբոյրներու տաքութենէն, զօր իր ձեռքերը կը ծածկէին:

— Ժանն, ժանն, իմ սիրելիս, կ'ըսէր Սըր Ուիլիեմս, ժանն կը սիրեմ քեզ... և դուն պիտի սիրես զիս...

Եւ ան կը համարձակէր երջանկութեան վրայ, ապագայի մասին, երկուքին համար երկար կեանքի վերայօք խօսելու, ձեռքերնին իրարու մէջ անցուած, ամայութեան մը մէջ: Իր ձայնին մէջ խորհրդաւոր և դողդոջուն ներդաշնակութիւն մը կար:

Ժանն, ցնորած կը ջանար գոցել ականջները այս ջգային ճառին դէմ, ան կը ջանար նաև փաթթուիլ այս պատկերին, կէս անհետացած Արմանին, և որ իր սիրտին մէջն էր հակառակ այս բոլորին:

Բայց հրապուրման գործը կը շարունակէր, պիտի

զար այն վայրկեանը, ուր, փչրուած, յաղթուած, չփութած, ան պիտի նուազէր փորձիչի բազուկներուն մէջ, երբոր տարօրինակ բան մը վրայ հասաւ... երբ ան մոռցաւ վայրկեան մը իր դերը և ինքզինքը, հնազանդիւ ալ մոռցաւ փորձութեան մը, երբ ան հաւատաց իր կանխահաս յաղթութեան: Սըր Ուիլիեմս համարձակեցաւ խանդավառ մօտեցնել իր շրթունքները մանկամարդ աղջկան շրթունքներուն:

Եւ այն ատեն, հրավառ այս չփումէն, ժանն դռնեց, յետադիմութիւն մը իր մէջ զգաց, ինքզինքին եկաւ, և զայն ետ մղեց, և բաժնուեցաւ իր գրկախառնութենէն:

— Ոչ... ո՛չ, ըսաւ ան, երբեք չեմ սիրեր ձեզ: Յետոյ իր միտքին մէջ յանկարծ լոյս ծագեցաւ ճշմարտութեան յայտնութեան մը պէս, ան կարծեց կարգաւ այս մարդուն աչքերուն մէջ թէ ան կը ստէր... և ըսաւ իրեն:

— Ոչ, դուք չէք, և դուք չէք կրնար կոմս տը Քէրկազը ըլլալ ազնուական մը այսպէս չի վարուիր: Ժանն, այս բառերուն վրայ ետ քաշուեցաւ և ուղեց փախչիլ:

Սըր Ուիլիեմս անոր նայուածքին մէջ նշմարեց ցուրտ դիմադրութեան մը որոշումը, ան ըմբռնեց թէ արհամարհանքը քիչ մը առաջ այս կախարդուած կնոջ սիրտին մէջը կը մտնէր, թէ այս արհամարհանքը արդէն մինչեւ շրթունքները կը բարձրանար և շրթունքներէն մինչեւ նայուածքը... թէ ժանն, վերջապէս երբեք չէր սիրեր:

Բայց Սըր Ուիլիեմս կ'ուզէր վրէժը լուծել և Տօն Ժուանը նետեց իր դիմակը յանկարծ:

— Այո, ըսաւ ան, իրաւունք ունիք, ես կոմս տը Քէրկազը չեմ, ո՛չ: Անտրէա կը կօչուիմ: Անտրէա, թշուառական և անիծեալն Անտրէա, անոր եղբայրը որ

քեզ կը սիրէ և զոր ես կ'ատեմ, ես, ինչպէս դեւերը երկինքը:

Գեհնեական հեգնածիծաղ մը թռաւ իր կոկորդէն: Բոցեղէն նայուածք մը ցայտեց իր աչքերէն.

— Եւ դուն ինձ պիտի սիրես հակառակ քու կամքիդ, գոչեց ան:

Եւ ան բռնեց ժաննը իր ուժեղ բազուկներով, դրկեց զայն ինչպէս գայլը իր որսը և անոր շրթունքին վրայ երկրորդ համբոյր մը դրոշմեց:

— Մինակ ենք, ըսաւ, մինակ. Արմանը քեզ չպիտի ազատէ:

Բայց մինչդեռ ան կ'արաատանէր այս ամպարիշտ խօսքը, ստտգին ձայն մը, նման այն հրեշտակին որ երկնային դրախտը գոցեց, լսուեցան սեմին վրայ ուժգնապէս բացուած դուռնէն:

— Կը սխալիս Անտրէա, ըսաւ ձայնը, քեզ համար վրէժխնդրութեան ժամը չէ, այլ մահուան:

Այն ատեն հրավառ նայուածքով մարդ մը որուն զայրոյթը կը թուէր փոխակերպուած ըլլալ, ուղղուեցաւ դէպի Սըր Ուիլերմսի, և ատրճանակի ծայրը անոր ճակտին վրայ գրաւ:

— Ծնրադրէ՛, ըսաւ ան, ծնրադրէ՛, դուն պիտի մեռնիր:

Սըր Ուիլերմս քաջ էր, բայց մահուան մօտենալը՝ իր ճակտէն կապտագոյն գունաւորութեամբ մը շրջեցաւ իր ամբողջ մարմնին մէջ:

Ատրճանակը իր ճակտին վրան էր:

Արման այն ատեն ժաննին դարձաւ, և ըսաւ անոր յամբօրէն:

— Տիկին, այն մարդը ձեզ կատղեցուց, ան արժանի է մահուան՝ բայց այս մարդը և ես միեւնոյն մայրը ունեցած ենք... կ'ուզէ՞ք ներել անոր:

— Ո՛հ, չնժժ, չնժժ, Արման, իմ սիրելիս...

միմօաց ժանն, որուն ամբողջ հոգին, այս խօսքերուն մէջ անցաւ:

Արման վերցուց իր զէնքը և ցրտօրէն ըսաւ. Սըր Ուիլերմսի որ անշարժ և համր էր.

— Մեր մօրը անուան, զոր սպաննեցիր, այս մաքուր և ազնիւ աղջկան անուան որ քու աղատտ չրթներովդ պղծեցիր, կը ներեմ քեզ: Գնա՛, անիծեալ, Աստուած ողորմի քեզի, քեզի՛ որ ոչ մէկ անձի գթեցած եմ:

Ութը օրէն, առաւօտ մը ժամը տասնըմէկին, երեք ամուսնութիւն կր կատարուէր Սէն Լուի եկեղեցիին մէջ:

Պ. կոմս Արման տը Բէրկազ կ'ամսւնանար օրիորդ ժանն տը Պալարրին հետ:

Պ. Ֆէրնան Ռօչէ կը միանար օրիորդ Հէրմին տը Գօրրէօի:

Սըրիդ՝ Լէօն Ռօլանի ամուսնութեան մատանին իր մատը՝ կ'անցնէր:

Եկեղեցիին սալաքարին վրայ, դուռին մօտ, ուր Միջին Դարուն, կը կենային աղքատ և զղջացած պոռնիկները, օրհնաջուրի ամանին ձախ կողմը, կին մը ծնրադրած կուլար և կ'աղօթէր: Այս կինը նորընծայ Գոյրերու շրջազգեստը հագած էր. Բոյր Լուիդ կը կոչուէր:

Երիտասարդ հաճոյատէրներու և վայելագեղ կիներու աշխարհին մէջ ան Պաքարա՝ անունը ունեցած էր:

ՎԱԼԵՏԵՔԵՕՐԻ ԱԿՈՒՄԲԸ

1800 թուականի աշնան, այսինքն Հոկտեմբերի վերջերը, իրիկուան ժամը 4ի պահերուն, ճամբորդի կառք մը, վերջին ծայր արագութեամբ կը սուրար «Նիվերնէ»ի խճուղիէն: Այս եղանակին մէջ, Ֆրանսայի կեդրոնական մասը, նամանաւանդ «Իօն» նահանգին ենթակայ «Նիվերնէ»ի շրջանը, վերջին ծայր գեղեցիկ տեսարան մը կ'ստանայ: Ամրան տաքութենէն դեղնած խոտերը կ'սկսին կանանչանալ և երբ եղեամբները կը տեղան, անոնք անմիջապէս կը դալկահարին, ծառերու տերեւները կը թափին և «Իօն»ի գետափը եզերող խոշոր մայրի ծառերուն ճիւղերը կ'սկսին օրօրուիլ փչող ուժգին հովերէն:

Սակայն, օդը տակաւին տաք և երկինքն ալ անամպ ըլլալուն, առաւօտները միայն մառախուղ կ'ըլլար, որ արեւը ծագելուն պէս կ'անհետանար շուտով: Իսկ իրիկունները, երբ արեւուն ճառագայթները լեռներուն գաթաթէն մեղմօրէն հովիտը կ'իջնէին, այդ կողմերը կ'ստանար տարբեր գեղեցութիւն մը:

Մեր յիշած կառքը, այս երկրին ամենէն աւելի յանկուցիչ և ամայի մէկ մասէն, այսինքն կ'անցնէր այնպիսի ձորի մը մէջէն, որուն մէջտեղը քովէ քով կ'ընթային գետն ու ջրանցքը, մին աստուծային, իսկ միւրը մարդկային կառուցուածք մը:

Գետին երկու կողմերը, լեռներով շրջապատուած ընդարձակ անտառներուն ու ժայռերուն մէջտեղ կը տեսնուէր տեղ տեղ զանգակատուն մը կամ եկեղեցի մը, հոն ծխնելոյց մը իսկ ուրիշ տեղ մը 1793 թուականի դէպքերուն ժամանակ, աւազակներու ուշադրութենէն վրիպած աւերակներուն մէջտեղ, իր ամբողջութեամբը պահպանուած հուսիւններու գեղեցիկ հետքերը:

Ուղեւորի կառքին մէջ նստած էր այր մը և կին մը, որոնց մէջտեղը սեղմուած էր դեղին մազերով, կապտագոյն աչքերով և հազիւ չորս տարեան երեխայ մը: Այս աղան շատ մը հարցումներ կ'ուզէր իր հօրը և մօրը: Տղուն հայրը 37—38 տարեկան, երկայնահասակ, ցորենագոյն սև մազերով ու կապոյտ աչքերով երիտասարդ մըն էր: Սակայն, հակառակ իր դեղեցկութեան խտադէմ էր ան: Մայրը, գրեթէ 25 տարեկան, դէմքը գունատ, սակայն, երջանիկ ապրողի մը երեւոյթը ունէր: Ան կը նմանէր դեռ նոր բացուող, բայց թորշամած վարդի մը, և կատարեալ կերպով հանգունատիպ մէկ պատկերն էր իր զաւակին: Հակառակ որ աղան իրենց երկուքին մէջտեղ կը գտնուէր, անոնք մէկ ձեռքով տղուն ձեռքերը բռնած, միւս ձեռքովին կռնակին կողմէն զիրար կը սեղմէին կատարեալ ուրախութիւնով մը:

Ամուսնութեան առաջին ամիսներուն այր և կնոջ մեղրալոյսի հաճոյքները կարծես թէ անուպառ էր այս երկու ամուսնիներուն համար:

Իրենց կառքին մէջ կար նաև երկու ծառաներ:

Կոմս և կոմսուհի «Քէրկազ», այս երկու ամուսնիները՝ որոնք ազնուական տոհմէ մը կը սերէին, կը վերադառնային Իտալիայէն. աշնան եղանակը Մաչիի սիւր Իօն անուն ազարակին մէջ անցունելու համար, ուրկէ Դեկտեմբերի կիսուն Բարիդ վերադառնալով նախապէս

վերը յիշած ճանապարհէն կը սուրային կառքով խիստ արագութիւնով մը :

Ասոնք, Ֆրանսայի ցուրտ և վերջին ծայր սառն կլիմայի մը մէջ ապրելէ յետոյ, նոր գարնան տաք հովերէն անհետացող ձմրան եղանակէն այսինքն վեց ամիս յիշեալ ամառանոցին մէջ կեանք վարելէ վերջ, կը վերադառնային Բարիզի Գիւլթիւր Սէնթ Գաթէրին փողոցի ընդարձակ հիւրանոցներէն մին : Սակայն, հոն, թէ օդափոխութիւնը և թէ քիչ մըն ալ տրամադրեցիկ յիշատակները չափազանց գէշ ներգործելով կնոջ Ֆիզիքականին վրայ, այնքան ակարացաւ ան որ զայն խնամող բժիշկները մտահոգուելով, յանձնարարեցին որ նորէն մեկնի Սիկիլիա :

Հոն, Սիկիլիոյ մէջ, շատ կարճ ժամանակի մը ընթացքին նկատելի եղաւ օդին առողջարար ազդեցութիւնը Տիկին Արման տը Բէրկազի Ֆիզիքականին վրայ որ եօթ — ութ ամսուան յղի. կը հարկադրուէր ածուսինին հետ կրկին օդափոխութիւն մը ընելու : Ան, այն աստիճան լաւացաւ որ, առաջուան վիճակէն ալ աւելի գեղեցկացաւ և երիտասարդութիւնը վերստացաւ : Հոն ծննդաբերութիւնն ալ կատարելով, երեխան Բլէրմօթ մէջ ծառերուն կանաչ ճիւղերը իբրև օրօրոց գործածեց : Անոր այտերը, բաց օդին, արեւուն ճառագայթները կը դդուէին և ծովուն ալիքներուն մրմունջները իբրև օրօրի երգեր, անոր լսած ձայներուն ու երգերուն առջինը եղան : Անոնք Բալէրմօ մնացին երեք տարիի չափ :

Իտալիոյ մէջ, նոճիի և կաղնիի հովանիներուն տակ, ծովահայեաց իրենց տան պատշգամէն դիտելով շուրջի գեղեցկութիւնները, շատ երջանիկ կ'ապրէին անոնք : Հակառակ որ վաղուց մոռցած էին իրենց սիրելի Ֆրանսան. սակայն անոնք իրենց փոխադարձ սիրոյն մէջ անկեղծ և անձնուրաց, միատեղ տառապած ու միատեղ

կը կարօտային իրենց հայրենիքը : Բայց, տաք կլիմայի իրենց ունեցած պահանջը կը հարկադրէր զանոնք նախ քան իտալիոյ մէջ իրենց բնակութիւն որոշելը, նէրվէի կողմօրը, որ այնքան սիրելի էր և նիւթ եղած է բանաստեղծներու գովեստներուն. դղեակ մը ծախու առնել : Անոնք որքա՛ն յիշէին այդ շրջանի որսորդներուն սուլիչներուն ձայները, կանաչութիւններն ու գեղեցկութիւնները, ծառատաններն ու թռչնոց թայլալները, ա՛յնքան կ'աւելնար ու կը բազմապատկուէր իրենց երջանկութիւնը :

Ասոնք, Տէր և Տիկին, նափոյի մեկնելու համար շոգենաւ նստան և ամբողջ իտալիոյ շրջանը ընելով Հռովմ, Վենետիկ և Ֆիօրէնցա քաղաքները ժամանակ մը այցելելէ վերջ, Գօլնիլի գծով, Վարի նահանգէն անցնելով վերադարձան Ֆրանսա :

Տասնըհինգ օր վերջ մենք արդէն զանոնք կը գրտնենք Նիվէրգէի կողմերը, երեկոյեան ժամը 4ին, երբ անոնք կառքով կ'անցնէին, երթալու համար իրենց մառանոցը, որ կը գտնուէր 5—6 փարսախ հեռաւորութեան վրայ Մանի մէջ :

Արման, իր աղուն Էօնթրանի մազերուն հետ խաղալով, ժպտալիք նայուածք մը ուղղեց իր ամուսինին :

— Ժա՛նն, սիրելի ժա՛ննս ըսաւ ան. չե՞ս ցաւիք միթէ, երբ կը լքենք Բալէրմօի մեր այնքան գեղեցիկ ամառանոցը, ու կ'երթանք հիմա սա լուռ ու ամայի Շղեակը :

— Ո՛չ, ժա՛նն սիրելիս, պատասխանեց Արման, միթէ ինձ համար արքայութիւն չէ՞ երբ միատեղ կը գտնուինք հոս, և միշտ կրնամ ձեռքերդ ձեռքերուս մէջ սեղմել :

— Սիրելի՛ս, դուն զիս ա՛յնքան երջանկացուցիր որ, Աստուծոյ արքայութեան մէջ ինձ յատկացուցած բաժինին իսկ կարօտ չձգեցիր : Այո՛, ըլլայ Ֆրանսայի

կամ Իտալիոյ մէջ, քեզի հետ և քու քովդ ապրիլը ինձ համար աւելի նախընտրելի է արքայութենէն, ինձ համար երկինքի միջ ապրելու հաւասար է այս կեանքը:

Երբ կոմսը այս խօսքերը կ'արտասանէր, ժաննի ճերմակ և փափուկ ձեռքերը իր բազուկներուն մէջ կը սեղմէր. այս ժամուն անոնք երկուքն ալ միեւնոյն զգացումներով և միեւնոյն յուզումներով առգորուած, ծոելով համբուրեցին իրենց հոգեհատորը:

Պ. ար Քէրկազ շարունակեց իր խօսքերը հետեւեալ ձեւով.

— Սիրելի՛ս, եթէ կ'ուզես, ամբողջ աշունը անցունենանք Մազեիի մէջ և Յունիստարին մեկնինք Բաբիլ:

— Կ'ըլլայ... ա՛հ, քանի Բաբիլի խօսքը կ'ըլլայ, անկարելի է որ միտքս չպաշարուի կարգ մը դառն յիշատակներով:

Արման ցնցուելով.

— Սիրելի ժաննս, կը տեսնեմ որ ճակտիդ վրայ գծեր և աչքերուդ մէջ ալ անորոշ արտայայտութիւններ առաջ կուգան:

— Ո՛չ, սիրելի Արմանս, կարելի՞ բան է որ երջանիկ եղող մը տանջուի:

Կինը այս խօսքերը ըսած ժամանակ հաճելի ձեւով մը խնդաց:

Իսկ Արման շարունակեց իր խօսքերը ըսելով.

— Երբ Բալէրմօ կը գտնուէինք, կը յիշեմ որ շատ անգամ կը կրկնէիր վառնգաւոր և կարգ մը տղեղ խօսքեր ու բառեր:

— Ժանն յանկարծ խօսքը կտրելով: Անարէա՞ տեսնուի... հա՞...:

— Այո, այդ մարդուն սատանայական խորհուրդներէն կը վախնամ: Անոր գոյութիւնը մեծագոյն հար-

ուածը պիտի տար մեր երջանկութեանը. եթէ ան գիտնայ թէ մենք հոս ենք... կ'ըսէին...

— Արման, թէև այդ խօսքերը ըսի, սակայն այն պարագային խելքս գլուխս չէր: Ես երբեմն կը մոռնայի ներկայութիւնդ, քու ուժդ, քու ազնուականութիւնդ՝ որուն շուքին տակ այնքան երջանիկ կ'ապրիմ:

Պ. ար Քէրկազ ազդուելով այս խօսքերէն, ըսաւ.

— Իրաւունք ունիս սիրելի՛ս, Աստուծոյ օգնութեամբ ես իմ մէջ կը կրեմ այն անխորտակելի ուժը, որով կրնամ քեզ պաշտպանել: Ես քեզի հետ վիճաբարով կրնամ քեզ պաշտպանել: Ես քեզի հետ վիճաբարով կրնամ քեզ պաշտպանել: Ես քեզի հետ վիճաբարով կրնամ քեզ պաշտպանել:

— Այո՛, այդ մարդուն սատանայամիտ գաղափարներէն կը վախնամ: Անոր գոյութիւնը ամենամեծ վրտանգ մը կը կտրծեմ մեր երջանկութեանը համար: Հապա՛, եթէ գիտնար ան մեր հոս ըլլալը... ըսելու վրայ էիր:

— Իրաւ է, Արման, այդ խօսքերը ըսի, սակայն այդ ժամանակ խելքս վրաս չէր: Ես երբեմն կ'ուռնեմ այդ աշխարհի պահեր, որ կը մոռնայի քու ազնուականութիւնդ և քու քովդ միայն երնայի առանց վշտի ապրիլ:

— Պ. ար Քէրկազ ազդուելով այս խօսքերէն ըսաւ. Սիրելի՛ս, իրաւունք ունիս, Աստուծոյ օգնութեամբ ես իմ մէջ կ'զգամ այն ուժը, որով կրնամ պաշտպանել ու սիրել քեզ, կրնամ հոգալ ու խնամել քեզի:

Ժանն, այն կիներուն նման, որոնք ամուսինին իրենց կ'ենթարկեն, տեսաւ որ Արման բացարձակ վրտանգութիւն ունի իր վրայ: Իսկ Արման իր խօսքերը շարունակեց ըսելով:

— Գիտեմ որ, եղբայրս Անտրէան, փառք Աստուծոյ այն մարդերէն է, որոնք մարդկային ընկերութիւն-

նը ռազմադաշտ մը համարելով, հո՛ն կը ճօճեն իրենց սուրբերնին: Գիտեմ որ, անոր անիծեալ միտքը շուտով չաղդուիր ու չի ձանձրանար: Քնդի իմ ձեռքէս խլելու մասին անոր կատարած ջանքերը ապարդիւն ելնելէն ի վեր, հակառակութիւնը աւելի սաստկացուցած ու մեծցուցած է: Սակայն վստահ եղիր, սիրելիս, կուգայ այնպիսի ժամանակ մը, որ սատանան ձանձրանալով ի զուր պայքարելէն, կը կորսուի ու կ'անհետանայ, անգամ մըն ալ հրապարակ չգալու պայմանաւ, և անտարակոյս, վաղուց պէտք է մօտեցած ըլլայ Անտրէային համար այդ ժամը, որովհետեւ, փոխանակ պարապ տեղը վրէժխնդրութեան ետեւէն վազելու, նահանջած է այդ ճամբէն և ձգած է որ մենք նայինք մեր հանգիստին: Քիչ մը վերջ Արման աւելցուց հետեւեալ խօսքերը.

— Սիրելիս, մեր ամուսնութեան հետեւեալ օրը, Լէօն Ռօլանի միջոցաւ, բարքով ու մտայնութիւնը ապականուած այս եղբօրս ղրկեցի 200,000 ֆրանք, և խորհուրդ տուի որ Ֆրանսան ձգելով, մեկնի Ամերիկա, յանձնարարելով միանգամայն որ հեռու ապրի զինքը ճանչցող չըջանակներէն. զղջայ իր անցեալին վրայ ու պարկեշտ մարդ մը դառնայ:

Չեմ գիտեր թէ Աստուած կրցա՞ւ ազդել այս վայրենի և յանցապարտ հոգիին վրայ: Սակայն Բարիդ գտնուած միջոցիս, Ֆէրնան Ռօլէի տնօրէնութեան տակ կառավարուող ապահովութեան վարչութիւնը, չորս տարիներէ ի վեր կը փնտռէ Անտրէան, բայց դարձեալ անոր մասին լուր մը չառնուելէն կը հետեւի որ ան մեռած ըլլայ թերեւս:

Արման, այսպիսի փափաք մը մեղք է. զգուշանա՛ք այսպիսի ընթացքէ, ըսաւ Ժանն վշտակցելով:

— Կոմսը համբուրելով կնոջը ճակտէն, չարուհակեց.

— Սակայն, ինչո՞ւ համար կը ցաւիք շատոնցունէ անցնող պարագայի մը վրայ, որ ծածկուած է մեր երջանկութեան ծալքերուն տակ: Սիրելիս, ապրինք գո՛հ և երջանիկ, մեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնենք մեր ազուն վրայ, և միանգամայն ոչ մէկ բան չխնայենք բոլոր անոնց, որոնք աղքատ են ու կարօտ մեր օգնութեան, բարիք գործենք անոնց: Նոյն իսկ ջանանք կրթել անոնք, որոնք իրենց ընթացքով արժանի նկատուած են պատիժներու:

Աւելցնենք սա կէտը թէ՛ կոմս տը Քէրկազ երբ վերադարձաւ Ֆրանսա, մարդկային ընկերութեան բարեկարգութեան համար իր հարստութեան երկու երրորդը այդ նպատակին յատկացուց, և այս մտօք իրեն ընկերանից ըրած էր Ֆէրնան Ռօլէն: Այս ժամանակամիջոցին Տէր և Տիկին կոմս տը Քէրկազ որ աստիճան ծառայութիւն մատուցին և ինչպիսի ուղղեցոյց հանդեսացան մարդկային ընկերութեան, մենք այդ ցոյց պիտի տանք քիչ մը վերջը:

Երբ Տէր և Տիկին կոմս տը Քէրկազ այս մտօք կը տեսակցէին իրարու հետ, ուղեւորի կառքը չարունակելով իր ճամբան, ա՛յնքան արագ կը սուրար, և կառապանը այնքա՛ն ուժով «վա՛րտա՛» պոռաց որ այս երիտասարդ ամուսնեւորն ուշադրութիւնը գրաւեց:

Ճամբուն վրայ քնացող մարդ մը լսած ըլլալով «վա՛րտա՛»ի այդ ազդարարութիւնը, կառապանը անգամ մըն ալ կրկնեց զայն ուժեղ կերպով: Այս անձանօթ մարդը, հակառակ որ կառքը բաւական մօտեցած էր իրեն, տեղէն իսկ չչարժեցաւ, որուն վրայ կառապանը հարկադրուեցաւ յանկարծ կեցնել կառքը:

Իսկ Պ. տը Քէրկազ կ'ըսէր. անպատճառ գիտով է այս մարդը՝ և դառնալով իր կառքին ետեւը նստող ծառային ըսաւ.

— Ժէրմէն, վար իջի՛ր, գնա մէկդի քաչէ սա

Թշուառ մարդը, որպէսզի վտանգ մը չգայ անոր։
Մառան կառքէն վար իջնելով, մօտեցաւ ճամբուն
մէջտեղը փռուող մարդուն։ Ոտքերը բոսիկ, պատռած
հագուստներով այս մարդը, այնքան խղճալի երեւոյթ
մը ունէր որուն ի տես երիտասարդ կոմսին աչքերը ար-
ցունքով լեցուեցան։

— Խեղճ մարդ... ըսաւ, գուցէ անօթութենէն մա-
րած ու ինկած է, և իր պահած օղիի շիշը հանելով,
կնոջը տալէն վերջ դարձաւ ծառային ու հրամայեց։

— Ֆրանսուա՛, շուտով սնտուկը նայեցէ՛ք, մէջը
շիշ մը Մայակաի գինի և կարգ մը ուտելու բաներ կան,
յետոյ Արման ինքն ալ կառքէն վար իջնելով մարած
կարծուած և անօթութենէ նուազած մարդուն քովը
փութաց։ Որքան որ տառապանքներէն նիհարցած ու
արգահատելի երեւոյթ մը ունէր ան, սակայն կը հաս-
կըցուէր որ ան ժամանակին շատ գեղեցիկ մէկն էր։
Մազերն ու մօրուքը ոսկեգոյն, մերկ ոտքերը քարե-
րուն վրայ կօխկրտելէն ճեղքբառած, ձեռքերը արե-
ւուն տաքութենէն այրած թէև, սակայն դեռ կը պա-
հէին անոնք իրենց փափկութիւնն ու նրբութիւնը։

Կոմսը ուշադրութեամբ զննելով այս անծանօթ
մարդը։

— Աստուած իմ, այս ո՞ր աստիճան նմանութիւն
նոյն ինքն Անտրէան է, ըսաւ։

Տիկին տը Քէրկազ ալ հետեւելով իր ամուսինին,
վար իջաւ կառքէն, և մօտենալով Թշուառ մօլորացի-
կին, ամուսինին նման կատարեալ զարմացումով և
բարձր ձայնով մ'յ պոռաց։

— Այո՛, այո՛, Անտրէային կը նմանի, Անտրէային՝
Սակայն, շատ ալ հաւանական չէր թուէր որ Անտրէան
այն փայլուն և աչքառու Սըր Ուիլերմօը ենթարկուեր
այնպիսի թշուառ վիճակի մը, որ ոտքերը բոսիկ մերկ
ու անօթի իյնար փողոցներուն վրայ։

Ամէն պարագայի մէջ, եթէ նոյն ինքն ալ Անտ-
րէան ըլլար, իր քաջած տառապանքներն ու զրկանք-
ները, իր նիհարութիւնն ու գեղեցկութիւնը այնքան
ալ համեմատական չէին Անտրէայի դիմագծութեան և ա-
նոր Ֆիզիքական կազմին։

Սակայն, անոր դեղին մազերն ու հասակը ցոյց
կուտային որ ան Անտրէան էր։

Ինչեւիցէ, մինչդեռ ոգիի շիշը անծանօթ Թշուառին
չնչել կուտային, երկու ծառաներն ալ կ'օգնէին անոր
վեր ելլելուն։

Մօլորացկանը, ժամանակ մը վերջ աչքերը բանա-
լով, ահ մը քաշեց սիրտէն և հաղիւ հասկնալի բառե-
րով կրցաւ ըսել։

— Օդը տա՛ք էր... փորս անօ՛թի... ինչ ըլլալ
չեմ գիտեր... միայն... գետին ինկայ։

Մօլորացիկը մինչդեռ այս խօսքերը կ'ըսէր Տէր և
Տիկին կոմս տը Քէրկազ, կատեցութեամբ կը դիտէին
անոր աչքերը, մինչ ան շուարած ու մտամոլոր կը դի-
տէր ուրջը։ Յանկարծ անոր աչքերը հանդիպեցան Ար-
մանին և ընդոտ կերպով մը զինքը բռնողներուն ձեռ-
քէն ազատելու համար, ուղեց խոյս աալ ու փախիլ
թէև, սակայն ոտքերը ուռած ըլլալուն քայլ մը իսկ
չկրցաւ առնել։

Արման իր սրտին մէջ գութ և կարեկցութիւն զգա-
լով ըսաւ։

— Անտրէա՛, Անտրէա՛, դո՞ւն ես։

— Մօլորացիկը խեղդուկ ձայնով մը ըսաւ, Անտ-
րէա՞... օ՛վ է որ կը խօսի Անտրէայի մասին... մեռաւ
ան... ես զայն չեմ ճանչնար... իմ անունս է մու-
րացկան Ժէրօմ։

Ան այս խօսքերը ըսելէն վերջ սկսաւ դողալ. տկ-
ուաները իրարու կը զարնէր և կը ջանար վերջին ծայր
ճիգ ընելով խօսօսփիլ զինքը բռնողներուն ձեռքէն։

Սակայն, ուժաթափ ըլլալուն, մարելիք մը զղաց ու կրկին զգայազրկի փռուեցաւ գետին:

Կոմսը, տեսնելով անոր այս խղճալի ու արգահա-տելի վիճակը, մոռցաւ անոր ամբողջ ոճիրները և յիշեց որ իրենք ծնունդն էին միեւնոյն մօր, միեւնոյն արգանդէն:

— Եղբայրս է ըսաւ ան:

Տիկին տը Քէրկազ ալ միեւնոյնը կը խորհէր, իր մէջ զգալով միեւնոյն կարեկցութիւնը և դառնալով իր ամուսինին ըսաւ.

— Արման, իրապէս եղբայրդ է:

Այն ժամանակ, զգայազրկուած մուրացիկներ կառ-քը փոխադրուելով, Արման դարձաւ կառապանին ու ըսաւ.

— Մաներնիէն երեք փարսախ հեռու կը գըտ-նուինք... ձիերը արագօրէն մորակէ, մինչև երեք քառորդ ժամէն պէտք է հոն հասնինք:

Հետեւաբար կառքը արագօրէն սուրալով, կարճ ժամանակէն հասան ամարանոցը:

Քանի մը վայրկեան վերջը երբ մուրացիկը բացաւ իր աչքերը տեսաւ որ փոխանակ փողոցի վրայ, կա-կուղ անկողինի մէջ կը գտնուէր, իր յօտ կը գտնուէին երկու կիներ, որոնք անմիջապէս կը դործադրէին բժիշ-կին հրամանները և կ'սպասարկէին անոր, ամէն խնամք շնայելով:

Բժիշկը սպասարկողներուն դառնալով ըսաւ.

— Այս նուազումը առաջ եկած է շատ ժամանակ անոթի մնալէն և երկար ճամբայ քալելէն: Նայելով ա-նոր այս թշուառ վիճակին, ան պէտք է քալած ըլլայ երէկուրէն ի վեր քսան մղոնի չափ երկար ճամ-բայ մը:

Պ. տը Քէրկազ այդ պահուն մուրացիկին ականջին ծռելով ըսաւ.

— Անտրէա, իմ տունն է աս, դուն կը գտնուիս տանս մէջը: Համարէ թէ քու տունդ է այս:

Անտրէա դեռ ուշակորոյտ իր շուրջը կը դիտէր: Ան կը կարծէր որ տարօրինակ երազ մը կը տեսնէր, և կամ զարմանալի պատկերներու և տեսարաններու առ-ջեւ կը գտնուէր.

Պ. տը Քէրկազ զգայացունց ձայնով մը ըսաւ ա-նոր.

— Եղբայր, դո՞ւն ես եղբայրս:

— Ո՛հ, ո՛հ ես Անտրէան չեմ, ես մուրացիկ մըն եմ, տուն տեղ չունեցող դատարկապորտ մը: Արդա-րութիւնը Աստուծոյ փնտռող և ամէն ժամանակ թըշ-ուառութեան մէջ ապրող մէկն եմ: Իր յանցանքներուն հանդուրժող, առանց կանգ առնելու, այստեղ թափա-ռելու պատիժին ինքզինքը ենթարկող ամենամեծ մե-ղաւորներէն մէկն եմ ես:

Պ. տը Քէրկազ ուրախութեան բացադանչումով մը յարեց.

— Ո՛հ, եղբայրս, եղբայրս, վերջապէս զղջացի՛ր, ու կնոջը նշան մը ընելէ վերջ, դուրս հանեց, զանոնք բժիշկին հետ:

Արման առանձինն մնալով Անտրէայի հետ, ուրա-խութեամբ մը մօտեցաւ անոր անկողինին և անոր ձեռ-քերը բռնեց:

Անտրէա ճաթած ձայնով մը ըսաւ.

— Մայրերնի՛ս... ես անոր դահիճը եղայ և ամե-նամեծ ամօթահարութեամբ մը հետեւեալ խօսքերը ա-ւելցուց.

— Եղբայր, եթէ մի քիչ հանգստանամ և ուռած առքերս ի վիճակի ըլլան ճամբայ քալելու, թոյլ պիտի առ-ք որ մեկնիմ ասկէ. այնպէս չէ՞, միայն կը խնդրեմ որ ինձի քիչ մը ջուր և պատառ մը հաց առք, մու-րացիան ժէրօմը ուրիշ բանի պէտքութիւն չունի:

Պ. Եւ Քէրկազ իր սրահն մէջ կարեկցութիւն մը զգացած ըլլալով ըսաւ անոր.

— Թշուա՛ն եղբայրս, ինչ սոսկալի և որքան մեծ տառապանքի ես ենթարկուեր:

Մուրացիկը վերջին ծայր յարգանքով գլուխը խոնարհեցնելով. Այս տառապանքը կամաւոր է, Աստուած սրտիս մէջ զղջումի զգացումը ծնեցնելով ուղեցի որ գործած ոճիբներու համար ալ մեղայի դամ և ներողութեան արժանանամ: Եղբայր, քենէ ստացած 200,000 Քրանքը ամբողջութեամբ ծախսած չեմ: Այդ գումարը իբր աւանդ ձգած եմ Նիւ Եօրքի դրամատունը: Այդ գումարին եկամուտը յատկացուցած չեմ բարենպասակ հաստատութիւններու, ես բանի մը պէտքութիւն չունիմ: Այսարհի ամէն կողմերը թափառելով, գոմերուն կամ գարիի մթերանոցներուն և շատ անգամ ալ փողոցներուն մէջ շնթրկելու դատապարտած եմ ինքզինքս: Կը յուսամ որ գիշեր ցորեկ աղօթելով, աղաչելով Աստուած ներէ ինձի:

— Ներուած ես դուն, ըսաւ Արման անոր, յանուն Աստուծոյ կը ներեմ քեզի եղբայր, բաւ է ալ քաշած տառապանքներդ:

Յետոյ Պ. Եւ Քէրկազ գիրկընդխառնուելով Անտրէաի հետ շարունակեց իր խօսքերը.

— Սիրելի եղբայրս, կ'ուզե՞ս տանս մէջ ապրիլ ոչ թէ իբրեւ դատարկացորտ մը կամ իբրեւ յանցաւոր մը, այլ իբրեւ բարեկամ մը, եղբայր մը, որ իր յանցանքներուն վրայ զղջացած, առարկայ կը դառնայ ամենուս սիրոյն և յարգանքին: Կեցիբ հոս եղբայրս, կեանքդ անցուր կնոջս և զաւկիս միջև և երջանիկ եղիբ, որովհետեւ ներուած է քեզի:

ԱՆՏՐԷԱ Կ'ԱՊԱԾԽԱՐԷ

Այս դէպքէն դրեթէ երկու ամիս վերջ, Բարիզի Թիւթիւր Սէնթ Քաթէրին փողոցին մէջ, կոմս Եւ Քէրկազ և իր կինը առանձինն կը տեսակցէին գործի մը չուրջ:

Այդ տեղի կ'ունենար Յունուար 2ին, առաւօտեան ժամը 10ի ատենները:

Պարտէզին ծառերը ձիւնով ծածկուած, արեւու ջերմութենէն ու լոյսէն հազիւ լուսաւորուող օդը չափազանց ցուրտ ըլլալուն, այդ օրը սովորականէն աւելի վառած էին վառարանը:

Կոմսը գիշերազգեստ մը հագած և նստած էր լաշն թիկնաթոռի մը վրայ: Ծունկերը իրարու վրայ դրած, ձեռքին ունելիով երբեմն երբեմն կը խառնէր կրակը: Իսկ աիկին տը Քէրկազ, ցայգազգեստ մը հագած էր և նստած ամուսինին քովը, լուռ նայուածքով մը կը դիտէր զայն: Պահ մը վերջ, Արման խզելով այս լուռութիւնը, խօսքը կնոջը ուղղելով ըսաւ.

— Սիրելի՛ս, տրգէն շատ երջանիկ եմ քու սիրոյդ և գորովանքներուդ շնորհին, սակայն, սիրելի եղբօրս

զղջումէն և մեր մօտը վերադառնալէն ի վեր, ալ աւելի բազմապատկուեցաւ մեր երջանկութիւնը:

— Բարեկամս, ըսաւ Ժանն, Աստուած բարեգութ է, այն վայրենի և անհաւատ հոգին այն աստիճան չնորհքով մը օժտուած է որ, ան այսօր կատարեալ սուրբ մը դարձած է:

— Խեղճ Անտրէա, որ աստիճան օրինակելի կեանք մը կ'անցունէ... սիրելիս Ժաննս, հասկնալու համար թէ Անտրէան որ աստիճան փոխուած է, այդ մասին հարկ կը տեսնեմ քեզի արտաքոյ կարգի յայտնութիւնս ներ ընել:

— Փափք Աստուծոյ, ի՞նչ յայտնութիւններ պիտի ընես:

— Գիտես որ Անտրէան իբրեւ օգնական մտած է մեր գործին մէջ: Թէ և ան սենեակին մէջ մեզ հետ կը նստի, սակայն, ինքզինքը պանդոկի մէջ կարծելով և պատրուակելով բժիշկի խորհուրդներուն համաձայն վարուելը, տեսակ մը հիւրի հանգամանքով կեանք կ'անցունէ հոս, այնպէս որ ինքնաբերաբար կրակ իսկ չի վառեր: Գալով կերածին, կորզ մը պարզ բաներ են, և գաւաթ մը գինի իսկ չի դներ բերանը:

Ժանն. — (Արմանին խօսքը ընդմիջելով) կարծեմ մինչև կէս օր անօթի կը կենայ:

Արման. — Դեռ ասոնք ոչինչ են սիրելիս, դեռ ամէն ինչ չես գիտեր դուն:

Ժանն. — Ծառ լաւ գիտեմ որ անոր Թրաք տը լա Մէյերրի ըսուած վանքը երթալը արգիլելու համար մեր Թափած ջանքերը ապարդիւն ենցան: Գիտեմ որ ամէն առաւօտ կանուխ, պարզ երեւոյթով մը պանդոկէն ելլելով, Անտրէ Թիսօ կեղծ անունով, երկու հարիւր ֆրանքի չնչին թոշակով մը, վաճառատան մը մէջ առաւօտեան ժամը Ցէն մինչև երեկոյեան ժամը Տը Գրեով կ'զբաղի:

Հակառակ որ մեր դրամովը կրնայ ան չառ լաւ ապրիլ, այս թշուառ կեանքը նախընտրած է: Շիտակը ընելով, այսպիսի զղջում մը ո՛չ մի չն օրինակելի է, ալ և վաղուց Աստուծոյ կողմէ ներուած պիտի ըլլայ անոր բոլոր մեղքերը:

— Սիրելիս, եթէ ամէն բան գիտցած ըլլայիր, այս բաներուն ալ այնքան կարւորութիւն չպիտի տայիր:

— Ժանն. — (Ազդուած երեւոյթով մը) Ըսէ՛, Արման, ըսէ՛, ամէն ինչ գիտնալ կ'ուզեմ:

— Անտրէային ամբողջ մարմինը ահուկի վէրքերով չըջապատուած է:

Տիկին տը Քէրկազ գորովայիւր ձայնով մը ըստւ.

— Սակայն, այս զարհուրելի վիճակ մըն է ըսէ՛, ըսէ՛, ինչպէ՞ս ենթարկուած է ան այս վիճակին:

— Կ'ուզե՞ս հասկնալ թէ ինչպէ՞ս կարողացեր եմ ստուգել անոր այս վիճակը:

Այո՛:

— Ի՞նչ պարագային, կը յայտարարեմ որ այս իրիկուն մինչև ուշ առտն Ֆէրնան Ռօշէի և Լէօն Ռօյանի հետ միատեղ աշխատեցայ: Ժամը երկուքն էր երբ անոնք մեկնեցան: Երեկոյեան ճաշի ժամանակ Անտրէա շատ գունատ փայտած էր, և ինքն ալ արդէն յայտնեց թէ անհանգստութիւն մը կ'զղայ: Իրիկունը մոտաւոր էր, որոշեցի անոր սենեակը երթալ և հասկնալ անոր առողջական վիճակը: Սենեակը ինք կ'աւել և իր ձեռքովը կը յարդարէ շանկողինը: Շիտակը ան է որ, անկողինը յարդարելու համար աւելորդ բաներու պէտք չգտար, խեղճը գետիկները պառկած ըլլալով, բացի իր չապիկէն ուրիշ վերմակ չի փնտռեր:

— Ո՛վ տէր, Յունուարին ալ ճիշդ մէջտեղը կը գտնուինք...

— Այո՛, ինքզինքը պիտի ոչնչացնէ... ինչևիցէ, Ռօֆանալօլ

Ռօֆանալօլ 48

առաքելութեան ծայրը կոխելով վեր ելայ, երբ դրան մօտեցայ, ծակէ մը դիտեցի ներսը, թէպէտև դուռը բաղ-խեցի թեթև կերպով, սակայն պատասխան մը չստա-ցայ: Այդ պարագային տեսնելով որ դուռը միմիայն նիզով գոցուած է, բանալով զայն ներս մտայ: Ահ, ինչ սոսկալի տեսարան էր ան: Անտրէան բոլորովին մերկ վիճակի մէջ գետինը պառկած էր: Քովը նիհար մոմ մը կը վառէր ազոտոտ աշտանակի մը վրայ, որուն մօտ էջերը բաց Ս. Յովնանի մէկ գիրքը անխնամ-օրէն ձգուած էր: Խեղճը ուժաթափ կարգացած ժամա-նակ խոր քունի մէջ ընկղմած էր յոգնութենէն:

Այդ ատենն էր որ տեսայ անոր մէջքին վրայ գրա-նուող մազէ գօտին և մարմինն վրայի արիւնոտ վէր-քերը: Այս բանը առաջուց պէտք էի հասկնալ, երբ ան ամէն անգամ շարժելուն կամ քալելուն, ցաւազին ար-տայայտութիւններ ցոյց կուտար իր գունատ դէմքին վրայ:

Տիկին տը Քէրկազ Արմանին խօսքերը ընդմիջե-լով և չափազանց զգացուած անոր ըրած այս յայտնու-թիւններէն, արտասուածոր աչքերով ըսաւ անոր.

— Սիրելիս, պէտք է աշխատիլ որ հրաժարի եղ-բայրդ ինքնուշարժութիւնէ: Ինքը Սէնտօ Լօրանի երէցը խոստովանահայր նշանակած է իրեն. խնդրին էութիւնը պէտք է հասկնալ անոր և մանրամասնօրէն պատմել ամէն ինչ այդ յարգելի հոգեւորականին:

Կոմսը գլուխը շարժելով ըսաւ:

— Անարէան իր որոշումին մէջ անդրդուելի է: Ես կը վախճամ որ իր մարմինը այս առտիճան խորագո-նելով ու տանջելով, վերջապէս վերջ տայ իր կեան-քին: Մինչև որ քնատութեան ծայր աստիճանին չհաս-նի, չի քնանար ժամ: Ամէն օր առանց ընդմիջումի 12 ժամ աշխատանքն ալ քիտակար է անոր: Անտրէան կը կարօտի աղատ և առատ օդի: Ան պէտք է վարե-

անդորր ու հանգիստ կեանք մը: Կ'ուզէի որ ան փոք-րիկ ճամբորդութեան մը ձեռնարկէր, ըայց կը ցաւիմ որ պիտի մերժէ այս մեր առաջաքիւր, և ով գիտէ գու-ցէ սրգողելով մեզմէ բաժնուի ու չվերադառնայ ան-գամ մըն ալ:

Ժաման. — (Լուրջ և մտախոհ երեւոյթով մը, ո՛չ, ո՛չ, ան պէտք չէ բաժնուի մեզմէ: Ան մեզ հետ պէտք է ապրի, ա՛ն՝ որ զգացած է իր մեղքերուն վրայ: Ար-ման կ'ուզէս որ ես զայն մէկ կողմ կանչելով խօսիմ անոր երկնային արդարութեան մասին, խօսիմ անոր թէ բարին Աստուծոյ շատ դո՛ւ մնացած է անոր այս ընթացքէն, և պիտի ջանամ զայն համոզել նաև թէ՛ իր գործած բոլոր մեղքերը ներուած և արժանացած է երկնապարգև շնորհներու: Այն ատեն, դուն ալ պիտի տեսնես որ, ճարտասանական ու համոզկեր լեզու մը գործածելով, ինչպէս պիտի յաջողիմ զայն ետ կեցնե-լով իր որոշումէն, կապել մեզի, մեր տան հետ:

— Արդէն, ես ալ նկատելով որ այս վիճակը պիտի փճացնէ իր կեանքը, այդ ընթացքէն հեռացնելու հա-մար զայն միջոց մը խորհեցայ:

— Ճի՛շդ կ'ըսէք:

— Այո՛, հիմա պիտի ըսեմ որ գուն ալ հասկնաս զայն: Գիտես որ բացակայութեան ժամանակ Ֆէրնան Ռօչէ և Լէօն Ռօլան, Սէն Լուիզի մէջ ինծի փոխա-նորդարար կ'օգնեն: Ֆէրնան, Սէն Վէնսան ալ Բօլ ե-կեղեցիին սպասարկութեան մէջ գտնուող պաշտօնեա-յին այնքան օգնութիւններ ըրած է որ, ան առկէ վերջ երբեք զժգոհութիւն չէ յայտնած իր ստացած թոշակին նուազութեանը համար:

Բարիդի ամենէն աւելի բազմանդամ, սակայն ա-մենէն աէելի աղքատ թաղին, Սէնթ Անթուանի մէջ հիմնած կահադործութեան գործարանիս մէջ կարելի ե-ղաւ զետեղել մէկ տարուան մէջ երկու հարիւր գոր-

ծառերն են: Սըրբիզ ալ յատուկ վաճառատուն մը բացած է՝ ուր կ'աշխատին այնչափ կիներ ու աղջիկներ: որոնք եթէ անգործ ձգուէին, ո՛վ գիտէ որքան աղտոտ անկումներ պիտի ունենային անոնք: Ի վերջոյ տիկին Շարմէ, ժամանակին աշխատած է ուղղութեան բերեւ լու բոլոր այն կիները և աղջիկները, որոնք գլխէ ելած գէշ ընթացք մը և վատ անուն մը ունին:

— Բարեկամ, դիտեմ ըստոր այս բաները:

— Այժմ, որչափ որ ժամանակի մը համար Բարիզէն հեռացած եմ, թշուառները և աղքատները սակայն, զրկանքի ենթարկուած չեն: Բոլոր այս ըսածներս պաշտօնիս մէկ մասը ըլլալով միայն թէպէտեւ բոլոր ասոնք դործադրուած, գութ և կարեկցութիւն տրուած է թըշուառներուն հանդէպ, բայց բան մըն ալ կատարուած չէ արդարութեան ճամբուն վրայ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, սիրելիս:

— Ժաման քնծի մտիկ ըրէ: «Ասկէ գրեթէ ասք տարի առաջ, իրիկուն մը, կամ աւելի շիտակը գիշեր մը, երկու հողի, Բարիզի վրայ նայող բարձր լեռներէն մէկուն զագաթին վրայ հանդիպեցան իրարու: Ասոնք երկուքն ալ, ոտքի վրայ կանգնելու անկարող, բարեկենդանի գիշերուան գինովներուն նման քնատ և յոգնաբեկ: Իրենց աչքերուն առջև տարածուող այդ մեծ քաղաքը, իրենց մատներուն ծայրովը ցոյց տալով իրարու: այսպէս կը խօսէին իրարու հետ բարձր ձայնով մը:

«— Ահա ընդարձակ կրկէս մը: Հոն ամենէն շատ օսկի ունեցողը կրնայ ամէն տեսակ չարիք գործել: Կը տեսնե՞ս այդ ընդարձակ քաղաքը, հո՞ն ով որ ժամանակ և դրամ ունի կրնայ մեծագործութիւններ ընել, որքա՞ն գլխէ ելած աղջիկներ կան, որքա՞ն ծախու առնուելիք ու վաճառուելիք այրեր, տակաւին տոմարը չարձանագրուած գրպանախոյզներ և դրամաշորթներ, վերջապէս

չարիք գործելու համար տրամադրելի այնքան միջոցներ և պայմաններ: Ո՛հ, եթէ գիտնայիր թէ այս պատօնը որքա՞ն մեծ ու նշանաւոր է»:

«Ասոնք երբ այս խօսքերը կը խօսէին իրարու հետ, զգուշիկ կերպով ալ կը խնդային: Տօն ժուանէ մը կամ սատանայէ մը աւելի ուրախ էին անոնք: Գոհ իրենց անցեալէն: Ժրագիրներ կը մշակէին վերադառնալու կրկին այդ անցեալ կեանքին, որմէ հեռացած էին ժամանակէ մը ի վեր:

Ահա այս մտքով, ստոր ու լպիրշ խօսողներէն մին Անտրէան էր, իսկ միւսը Կո...:

«Այժմ, չարն ու բարին ծանօթ է մեզ և շատ լաւ գիտենք այս երկուքին միջև գոյութիւն ունեցող տարբերութիւնը: Մենք շատ լաւ գիտենք թէ ինչպէս կրնանայ պարտուիլ չարիքը: Սակայն, գործը միայն Անտրէայով չէր վերջանար, որովհետեւ Բարիզը, իբրեւ նոր Բարելոն մը, հոն ամէն տեղէ աւելի առատօրէն կը սերմանուէր վատութեան և չարութեան սերմերը: Ահ, որքան յանցաւորներ պատիժներու կենթարկուին հոն, և որքան անմեղներ որոնք օգնութեան ու պաշտպանութեան կարօտ են, կը գալարուին դահիճներու ճիւղներու մէջ, ի գո՛ւր ապաւէն մը փնտռելով անոնց ճանկերէն ազատելու համար:

Տիկին տը Ռէրկազ մտածկոտ վիճակ մը ստանալով:

— Կը հասկնամ ինչ որ ըսել կ'ուզես: Ի՞նչ, միթէ նուազուողի կը դնես այն շրջանակը՝ ուր պատիժի արժանի եղողները միայն կը մտնեն, և կ'ուզե՞ս որ Անտրէան ալ, որ իր մեղքերուն վրայ զղջացած է, հոն Ղրկել, հակառակ որ ան հիմա ձեռք առած է իմաստութեան և առաքինութեան ուղին:

— Շատ լաւ գուշակեցիր, սիրելիմ, գուցէ Անտրէան գործածէ այժմ իր խելքը և աղքեցութիւնը առա-

քինութեան և իմաստութեան ճամբուն մէջ, ինչպէս
ժամանակին զայն գործածած էր չարութեան մէջ:

Այս միջոցին, պանդոկին դրան զանգակը հնչող-
լով, այր և կնոջ միջև տեղի ունեցող այս խօսակցու-
թեան ընդհատման պատճառ եղաւ:

— Պաշտօնեաներու օրական տեղեկա գիրը բերին,
հասաւ Արման, այս գործին մէջ գործածած մարդիկներս
թէն հաւատարիմ և ուղղամիտ են, սակայն, անհրա-
ժեշտ է նորէն հսկել անոնց վրայ:

Բանի մը վայրկեան վերջ անոնց գտնուած սեն-
եակին դուռը բացուելով, ձեռքը պարութեայ մը բռնած
ծառայ մը ներս մտաւ:

Այս պարութեային մէջ կար, չափազանց մանր գրե-
թով գրուած և ժողովրդային կոթողութեան եօթ-ու թ թերթ
թուղթ: Պ. Թը Բէրկազ, ցած ձայնով մը հետեւեալ
տողերը սկսաւ կարդալ թուղթի այդ թերթերուն
վրայ:

«Պ. կոմսին դադտնի պաշտօնեաները, գրեթէ ա-
միսէ ի վեր նկատած են որ, Բարիզի մէջ գաղտնապէս
գործի սկսած է զարմանալի ընկերութիւն մը: Առ այժմ
մեզի անծանօթ է այս ընկերութեան կեդրոնը, տնօրէ-
նը և գործողութեան միջոցները: Հետեւանք թէն
յայտնուիլ սկսած է մեզ, սակայն ցարդ անկատար է:
Այդ դատարկապարտներուն ընկերութեան նպատակն է,
պատուաւոր ընտանիքներու կեանքը խանդարելու բնոյթ
ունեցող գրութիւններով սպառնալիքներ ընել, և ա-
նոնցմէ դրամ չորթել: զօր օրինակ, ուրահար կնոջ մը
գաղտնիքները իր ամուսինին տեղեկացնելու մասին
գրուած սպառնալիքներ, և կամ չուայ ու զեղի երիտա-
ւարդներու կողմէ ստորագրուած կեղծ ստացադրեր, ո-
րոնք այս ընկերութեան գործողութեան առանցքը կը
կազմեն: «Գլխաւ տէ Վալքէ Բէօր կոչուող այս ընկե-
րութիւնը թէն ամէն տեղ մտնալու, ամէն ձև ու գոյն

ստանալու հնարաւոր միջոցներու տիրացած է: Սակայն
ցարդ չէ կրցած յաջողիլ ձեր պաշտօնեաներուն մէջ
մուտ գտնելու: Միայն թէ կրցած է առիթ դառնալ
կարգ մը ցաւալի երեւոյթներու:

Արման մտածկոտ ու վարանոտ եղանակով մը հե-
րեւեալ խօսքերը խօսեցաւ իր կնոջ:

— Կարծես քէ Աստուծոյ մատր կայ այս գործին
մէջ և քիչ մը առաջ կը խորհէինք որ կարելի եղածին
չափ օգտուինք Անտրէային ունեցած հազարադիւտ կտ-
րողութիւններէն և գաղափարներէն: Տե՛ս սա տեղե-
կագիրը թէ՛ ի՞նչ է գրուած հոն: Կինը տեղեկագիրը
ձեռքը առնելով, մինչ վերս յիշած տեղեկութիւնները
կը կարդար, զանգակը հնչեցնելով ամուսինը,
ձայնեց ծառային:

— Ժէրմէնը ինծի շրկեցէք:
Ժէրմէն, Արմանի ամենահաւատարիմ սպասաւորնե-
րէն մին ըլլալով, միայն անոր ծանօթ էր Անտրէայի ան-
ցուցած կեանքին բոլոր գաղտնիքները:

Նրա ժէրմէն եկաւ, կոմօը հրամայեց անոր ըսե-
լով:

— Շուտով գնա Վիէօ Գօլօմպիէ փողոցը և եղ-
բայրս առնելով միաւեղ փութով վերադարձէք հոս:
Ժէրմէն մեկնեցաւ և մէկ ժամէն վերադարձաւ
Անտրէայի հետ:

Այն փայլուն դերկոմս Անտրէան, որուն մասին
արդէն հարկ եղած տեղեկութիւնները տուած ենք նա-
խապէս, այն հարցաքննիչ Տօն Ժուանը, կամ անգլիա-
կան յայտնի ձէնթլըմէններէն Պ. Սրբ Ուիլիւմ և վեր-
ջապէս Պ. ար Բէրկազի եղբայրը այս անգամ ոտացած
էր անճանաչելի գէմք մը:

Գունաթափ ու նիհարցած, հագուստը կարգ մը
կուսակրօններու տարազին նման լայն և երկար, նո-
րաձեւութեան բոլորովին հակառակ ու աճե էին: Անտ-

բէա քալած ժամանակ այնպիսի երեւոյթ մը ունէր որ, գլուխը գետին հակած, կարծես յետ աստապանքի մը ենթարկուած կը չարչարուէր կսկծաղին:

Անտրէա երբ ներս մտաւ, վերջիշելով անցեալի իր բոլոր վատութիւններն ու չարութիւնները, չկրցաւ համարձակիլ իր եղբորը երեսը նայելու: Միեւնոյն զգացումներով և վարանումներով, Պ. տը Քէրկազ երկարեց ձեռքը անոր և ուժեղ կերպով մը սեղմեց զայն:

Երկու եղբայրներուն միջև հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ:

— Սիրելի եղբայրս, ըսաւ Արման:

Անտրէա. — (դողդոջուն ձայնով մը) Արման զի՞ն ուզած էիր և դործս ձգելով եկայ անմիջապէս:

— Սիրելի Անտրէաս, պէտք ունենալնուս համար էր որ քեզի կանչեցիր:

Անտրէայի աչքերը երջանկութեան փայլատակում մը ունեցան այդ պահուն:

— Ո՛հ, եթէ նոյն իսկ քեզի համար կեանքս զոհել հարկաւոր է, պատրաստ եմ...:

Արման շրթունքներովը սկսաւ խնդալ:

— Ո՛հ, ո՛հ ըսաւ Արման, ամէն բանէ առաջ ապրիլ պէտք է:

Տիկին տը Քէրկազ ալ Անտրէայի ձեռքը սեղմելով:

— Նոյն իսկ խելացիօրէն ապրիլ պէտք է, աւելցուց ան:

Անտրէա չիկնելով՝ ուղեց ձեռքերը ետ քաշել, և

— Ո՛հ, ո՛հ, տիկին, ըսաւ ան. ես արժանի չեմ զգար ինքզինքս այն յարգանքին, զոր դուք ցոյց կուտաք անձիս հանդէպ:

— Եղբայրս...:

Անտրէա կատարեալ հեղութեամբ հետեւեալ կերպով շարունակեց իր խօսքերը:

— Տիկին, թոյլ տուէք ինձ որ Աստուծոյ իմ անձիս նկատմամբ ունեցած բարկութիւնը մեղմացնելու համար, շարունակեմ այն ճամբան զոր ձեռք առած եմ այսօր:

Ժանն աչքերը դէպի երկինք բարձրացնելով:

— Իսկապէս սուրբ մըն է ան, ըսաւ կատարեալ լրջութեամբ և համոզուած հաւատքով:

Այն ատեն Պ. տը Քէրկազ ընդմիջելով հարցուց Անտրէային:

— Եղբայր, գիտե՞ս որ պաշտօն մը ստացած եմ ես:

— Այո՛, գիտեմ նաև որ շատ նուիրական պաշտօն մըն է ան:

— Բայց գիտե՞ս նաև որ իրականացնելու համար զանոնք և շարունակելու համար այդ նուիրական պաշտօնս կը կարօտիմ օգնութեան:

Անտրէա (ցնցուելով). — Արման, եթէ արժանի եմ բարիք մը գործելու, երբեք չեմ տատամսիր իմ աշակցութիւնս ի սպաս դնելու, այդ բանին համար: Առկայն, աւա՛ղ ո՞, ինչպէս կրնամ բարիք գործել այս աղտոտած ձեռքերով:

— Եղբայր, հարցը բարիք գործելուն վրայ չէ, այլ չարիքը տրմատաքիչ ընել, և կամ աշխատիլ որ այն չտարածուի. ապականելով մարդկային ընկերութիւնը:

Արման իր պաշտօնեաներէն ստացած տեղեկագիրը Անտրէային, երկարեց, որ զայն առնելով սկսաւ ուշադրութեամբ կարդալ, մերթ ընդ մերթ զարժացական արտայայտութիւններ ցոյց տալով:

Պ. տը Քէրկազ շարունակեց իր խօսքերը ըսելով:

— Եղբայր, զղջումներու շրջանը վաղուց անցած է: Ինչ պայմաններու մէջ որ գտնուեցար չարիք գործելու համար, խելացի և արթնամիտ գտնուելով, ա

ւելին պարտաւոր ես ընել նուիրական դատի մը հա-
մար: Վերջապէս, այն ընկերութիւնը զոր ես ոչնչաց-
նել կ'ուզեմ, պէտք է դուն հոն ներկայանաս ու գոր-
ծես արժանաւոր հակառակորդի մը պէս:

Անտրեա մինչ մօրիկ կ'ընէր խօսքերը, աչքերուն
մէջ փայլատակումներ կ'ունենար, Պահ մը լռութենէ
վերջ գլուխը վեր վերցնելով վճռական կերպով ըսա-
ւեղբորը:

— Այո՛, քու պահանջած մարդը պիտի ըլլամ:

Պ. տը Բէրկազ ուրախութենէն գոհ տպաւորութիւն
մը ստացաւ:

Իսկ Անտրէա սկսաւ շարունակել իր խօսքերը միե-
նոյն հաստատակամութեամբ:

— Այո՛, վրիժառու մէկն եմ և պիտի ոչնչացնեմ
մարդկային ընկերութեան բոլոր գազանի թշնամիները:
Ես պիտի կրնամ երեւան հանել ձեր պաշտօնէութեան
կողմէ ձեզի տեղեկագրուած ընկերութեան կեդրոնա-
տեղին, անոր հաւաքոյթի վայրը, անոր պաշտօնեանե-
րը և գործակատարները:

Անտրէա երբ այս խօսքերը կ'ըսէր, իր մէջ կ'զգար
զարմանալի փոփոխութիւն մը: Որքան որ այս մարդը
զղջումի և ապալաւի ենթարկած էր ինքզինքը, բայց
այս խնդրին առթիւ իր մէջ արթնցող զգացումները,
զրգոցներն իր հին բնազդները և անոր մէջ արթնցուցին
այնպիսի զգացումներ, որոնք աչքերուն մէջ կը փայ-
լէին: Տիկին տը Բէրկազ անոր այս երեւոյթին առջև
սարսափի տպաւորութիւն մը զգաց թէ և, սակայն,
մաքրելով որ այդ վատ ու սրիկայ Անտրէան, իր
եղբոր բարիք մը, ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ,
աթափեցաւ իր այդ անուշիկ մտածումներէն:

Այդ միջոցին դուռը բացուելով կին մը ներս
մտաւ:

Այս կինը 'սե հագուստ հագած և իր գլուխը ծած-

կած էր կրօնաւոր մայրապետներու յատուկ սե շղար-
շով մը: Կատարեալ ստուերի մը վերածուած էր ան,
Անտրէայի նման, իր չափազանց նիւարութեանը պատ-
ճառաւ: Պաքարա, այլ անուամբ Սէօր Լուիզ, հակա-
ռակ որ ժամանակին իր ցոփակեաց կեանքին մէջ այն-
քան երիտասարդներ գլխէ հանած և շատերու թշուա-
ռութեան և անկումին պատճառ դարձած էր, զղջումի
ու ապաշխարանքի ճամբան բռնած, թէ և ինքզինքը
ենթարկած էր զրկանքներու և չարչարանքներու բայց
տակաւին կը պահէր իր գեղեցկութեան զգլխի՝ Թար-
մութիւնը:

Սէօր Լուիզ, որուն գեղեցկութեան ամենակարկա-
սուն մասը կը կաղմէր, մինչև իր մէջքը երկարող մե-
տաքսանման դեղին մազերը, զանոնք հաւաքած և ամ-
փոփած էր իր շղարշին տակ: Անոր քալուածքն ու շար-
ժուածքը այնքան խեղճ ու արգահատելի երեւոյթ մը
ունէր որ, ոչ ոք կրնար գուշակել անոր մազերուն ա-
ռատութիւնը, և նոյն իսկ զանոնք կտրած ըլլալ կը
կարծէին շատերը:

Ժանն տեսնելով Սէօր Լուիզը, դէպի անոր վազե-
լով, ձեռքերը համբուրեց և ըսաւ,

— Բարի լոյս քեզ, սրբուհիս:

Չղջումի ուղին բռնող Պաքարա ալ Անտրէայի նման
ձեռքերը ետ քաշելով ըսաւ.

— Ահ, տիկին, ես արժանի չեմ համբուրելու նոյն
իսկ ձեր հագուստին քղանցքները:

Այդ միջոցին, Պ. տը Բէրկազ բռնելով Պաքարայի
և Անտրէայի ձեռքերը, ըսաւ անոնց.

— Դուք կը նմանիք այն հրեշտակներուն որոնք
պահ մը վոնտուեցան դրախտէն: Սակայն, ձեր ապա-
լաւն ու զղջումը կրկին վերադարձուցած է ձեզ ձեր նա-
խորդ դէրքին: Հիմա, միեւնոյն դրօշակին տակ հար-

կադրուած ըլլալով կուսիլ, համաձայնեցէք իրարու հետ ընկերաբար վարելու այս դատը:

Պաքարա այդ միջոցին աչքերը Սըր Ուիլիերմսի (Անտրէա) վրայ յայտնելով, պազութիւն մը զգաց սրտին մէջ: Կարծես թէ գողտնի ձայն մը կ'ըսէր իրեն:

— Միթէ՞ կարելի է որ ազդուին ու զղջան այս տեսակ հրէշները իրենց յանցանքներէն և իրենց գործած այնքան ոճիրներէն: Ո՛չ, ո՛չ, այսպիսիները նոյնն են ամէն տեղ, նոյն ոճրագործ և յանցաւոր հրէշներ...:

ՍՈՒԹԻՆ ՄԷՋ ԳԱՂՏՆԻ ԳՈՐԾԵՐ

Մինչդեռ Քէրկազ հիւրանոցին մէջ կ'զբաղէր այս խօսակցութիւններով, Բարիզի Սէնթ Օնօրէ փողոցին մէջ կը պարզուէր տարբեր տեսարան մը:

Այդ գիշեր թէ չափազանց մութ և թէ թանձր մառախուղը պատած ըլլալով Բարիզի վրայ, դադրած էին աշխատելէ օմիւրակիւսներ և պալատական ինքնաշարժներու երթեւեկութիւնները: Լապտերները հազիւ կրնային աղօտ կերպով լուսաւորել փողոցները, և մարդ մայի տեղերը չի խարխաբելու ու չմոլորելու համար, պէտք էր լաւ ծանօթ ըլլալ փողոցներուն:

Սակայն, այն միջոցին, երբ Սէն Յիլիփ եկեղեցիին կոշնակը տասն և մէկ կը զարնէր, զանազան անկիւններէ կարգ մը անձեր դուրս ելլելով Պէրրի փողոցը կը մտնէին, կանգ առնելով կասկածելի տան մը դրան առջև, որուն պատուհաններէն հազիւ աղօտ լոյս մը կ'երեւէր:

Յետոյ, անոնք իրարու հետեւելով, այդ տան դռնէն ներս կը մտնէին, ու կ'անհետանային մուտ ստուերներու մէջ:

Հակառակ որ այդ ձամբան բաւական երկար էր, անոր ծայրը չուանէ յինուած սանդուխ մը կը գտնուէր,

որուն մէկ ծայրը կ'իջնէր մինչև հողին մէջը: Այս ան-
ծանօթ հիւրերէն մին, երբ ոտքը չուանին վրայ դար-
յառն ոտքի չափ մութ փոփն մէջ մտաւ. Մտած վայ-
րը այն աստիճան մութ էր որ, իր ճամբան շարունա-
կելու համար, ստիպած եղաւ ձեռքով շօշափել պատե-
րը, չկորսնցնելու համար իր ուղղութիւնը:

Իջնելիք տեղը ձեռք մը զայն բռնելով կեցուց,
խռպոտ ձայնով մը ըսելով անոր.

— Ի՞նչ կ'ուզէք, գինիս գողնալու համար եկաք
հոս:

Գիշերուան հիւրը պատասխանեց.

— Շատ օգտակար բան մըն է այդ սիրոյ և ուրիշ
գործերու համար:

— Շատ լաւ, կրկնեց այդ խռպոտ ձայնը և ան-
միջապէս դուռ մը բանալով լուսաւորեց սանդուխը:
Նոր եկող այս անձը, գետնին տակ այնպիսի սենեակի
մը սեմին վրայ կը գտնուէր, որուն նկարագրութիւնը
ընել անհրաժեշտ կը թեսնեմ անոր զարմանալի հանդա-
մանքին համար:

Եթէ նայինք այդ տեղին կամարած և վիճակին և
պատերուն քով շարուած երկլեցեակ մը տակառնե-
րուն, գինիի մթերանոց մըն է պիտի ըսենք: Մթերա-
նոցին ձիւռ մէջտեղը սեղան մը ունի որուն վրայ լամ-
բար մը կայ: Սեղանին շուրջը կը գտնուէր նաև թիկ-
նաթոռ մը: Թերեւս այս աթոռը, գաղտնի խորհրդակ-
ցութիւններու ժամանակ կը յատկացուէր նախագահին:
Սեղանին վրայ և լամբարին շուրջը կարգ մը թուղթեր
ցան ու ցրիւ եղած էր: սակայն, այդ թուղթերը քըն-
նող տեւէ մէկը չէր կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ գրերով և
որ լեզուով գրուած էին անոնք: Թէև կարգ մը արա-
բական և հոմիէական թուանշաններ և տպագրական
նշաններ ալ կային անոնց վրայ, բայց անոնց բանալին
նախապէս ծանօթ չըլլալուն, ոչ ոք կրնայ մեկնութիւն
մը առնել և հանել իմաստ մը:

Գետնափոր սենեակին դրան առջև սպասող անձը
այն վերարկուի մը մէջ փաթթուած միւլենոյն հար-
ցումները ուղղելով հետզհետէ եկողներուն. նմանօրինակ
պատասխաններ կ'ստանար անոնց իւրաքանչիւրէն: Երբ
բոլորը ներս մտան պահապանը դուռը զգուշութիւնով
մը գոցելով, գնաց նստաւ նախապահական աթոռին
վրայ:

Այս մարդը երիտասարդ էր թէև. սակայն ոչ ոք
կրնար հասկնալ թէ՛ ան 18—20 տարեկան էր. միայն
սա ձիւգ էր. ան 22 տարեկանէն աւելի չկար: Բայց հա-
կառակ իր երիտասարդութեանը, կարելի էր գուշակել
անոր դիմադժութիւններէն որ ան վերջին աստիճան հա-
ւատարիմ, ուշիմ և յանդուգն մէկն էր:

Ան կը նմանէր արու առիւծի մը, որ լոկ իր նայ-
ուածքովը, կրնար ներս ընդունած այդ վեց անձերուն
վրայ աղդել և զանոնք ենթարկել իր բարոյական հե-
ղինակութիւնը:

Կարգ մը համառօտ տեղեկութիւններ տանք այդ
վեց հոգիներուն մասին:

Երբ անոնք հանեն իրենց հագած վերարկուները,
կարելի է հասկնալ իրարմէ, անոնց ունեցած այն տար-
բերութիւնը, որ աչքի կը զարնէ արտաքինապէս կազ-
մով, տեսքով, հագուստով և տարիքով:

Ամենէն առաջ ներս մտնող և սեղանին ժողը նստող
անձը, գրեթէ 50 տարեկան, նիհար և երկայնահասակ,
իր վրայ կը կրէր կարգ մը նշաններ: Թանձր պեխերը
ներկուած ըլլալով, հերաթափ գլխուն վրայ դրած գըլ-
խարկին գոյնին կը համապատասխանէր.

Անոր արտաքինէն այնպէս կը հասկցուէր որ, պա-
ռաւոր անձ մը և ժամանակին ղինուորական մըն էր.
Իսկ այժմ քաղաքային տարազով կը շրջի: Նախազան-
իստքը ուղղելով այս մարդուն ըսաւ.

— Բարի լոյս, հազարապետ, ձեր խօսքի՜ վրայ գտնուեցաք :

Վեց հոգիէն երկրորդը երեսուն տարեկան, երկար և անխնամ մօրուքով, արթիւթներու դասակարգին պատկանող երեւոյթ մ: ունէր:

Նախագահը դառնալով և ձախ կողմը աեղ մը ցոյց տալով անոր ըսաւ.

— Բարի լոյս Ֆրիքս:

Երրորդը՝ նախագահին տարեկից ըլլալով, մէկ աչքին ակնոց մը անցուցած, պիսերը ոլորած, թեւերը թեւնոց դրած, կը նմանէր այն երիտասարդներուն, որոնք կը տեսնուին սովորաբար թատրոններու բեմերուն վրայ, երեւոյթներու և կարգ մը սալօններու մէջ: Նախագահը ասոր դառնալով.

— Բարի լոյս պարոն, ըսաւ.

Չորրորդը՝ կազմով և արաաքինով կը տարբերուէր միւսներէն: Թէև ծառայի երեւոյթով մը, սակայն պարզ սպասաւորներէն չըլլալով, իր մեծերուն վստահութեան արժանացած, և երբեմն իր պետերուն խորհուրդ տուող, միջին տարիքով մէկն էր, սակայն, ի պահանջել հարկին կրնար կատարել գիւղի նօտարութեան գրագրութեան և նմանօրինակ պաշտօններ:

Երիտասարդ նախագահին անոր տուած նշանակալի բարեւէն, այնպէս կը հառկցուէր որ, ան վերջին ծայր յարգանքի ու ուշադրութեան առարկայ դարձած մէկն էր....:

Հինգերորդ անձը, զարմանալի պատկերով, վերջին աստիճան ուժեղ ծերունի մըն էր: Եթէ աչքի առջև ունենանք անոր ճակատը ծածկող մազերը, կրակնացայտ աչքերը, լայն ուսերը, կարճ և գիրուկ մարմինը և ուժեղ բազուկները, պիտի նմանցնէնք **կրթուած** և մարդուած մէկու մը:

Անոր գէմքին վրայ արտաքոյ կարգի վերքեր գըտնուելով, կարելի չէր հասկնալ թէ՛ այդ վերքերը ծուղիկէ առաջ եկած էին թէ վառօդի այրուցքէն թէ չէ արշիւնք էին ծանր հիւանդութեան մը: Հակառակ որ հազած զգեստները զուրկ չէին վայելչութենէ, սակայն ան, շատ հեռի էր համակրութիւն ներշնչելէ:

Այս անձերէն վերջինը և վեցերորդը երկայնահասակ, ցորենագոյն կամ գրեթէ ձիթագոյն հնդիկ լաճախ մը տեսքը ունէր: Անգլեհնդիկ ամուլէ մը ծնած թէև, սակայն շատեր զայն սերտած կը կարծէին սպանիական ցեղէ մը: Անոր գէմքը այնքան գրաւիչ ու գեղեցիկ էր, զայն զանազանելու և անոր գեղեցկութիւնը առանձնապէս չեշտելու համար, տուած էին անոր Շէրիւպէն լը Շարմէօր մականիրը:

Ասոնք վեցերինն երբ իրենց տեղերը գրաւեցին, նախագահը զանոնք առանձին առանձին բարեւելէ վերջ և յետոյ հաւաքաբար ողջունելէ յետոյ ըսաւ անոնց:

— Պարտններ, Գլիւպ տէ Հալէաը Քէօր անունին աակ մեռ հիմնած այս ընկերութիւնը, որ դօրծը աւելի ապահով հիմերու վրայ գնելու համար, թէև զայն կաղձող տնգամիները անձնապէս իրարու անձանօթ են, սակայն, անոնք կը բաղկանան ընդամէնը քօան և չորս անդամներէ:

Ձիրար երբեք չտեսնող այս վեց ընկերները զտրմանքով մը նայեղան իրարու:

Նախագահը շարունակեց իր խօսքերը ըսելով.

— Չենէ իւրաքանչիւրը դեռ մեր ակումբին չանդամակցած, ծանոթ է արդէն մեր կանոնագրին: Հետեւաբար մեր պայմաններուն առաջինը ի բաց առեալ ձեր ամէնուն անձանօթ եղող և իմ միջոցաւ ձեզ հետ յարաբերութեան մտնող մեր մեծաւորին, պէտք է հաւատարիմ գտնուինք կաաարեալ ուղղամտութեամբ:

Ռօֆանպօլ

վեց անդամներն ալ զայն հաստատեցին :
Նախագահը շարունակեց .

— Այս երեկոյ, մեր հոս դումարութիւնն նպատակն է ձեզ հետ ծանօթանալ, համաձայն մեր մեծաւորին հրամանին, որովհետեւ դուք հարկադրուած էք աշխատել ընկերակցաբար : Մենք այնպիսի ձեռնարկներու պիտի սկսինք որ, անոր արդիւնքը ոչ մէկ մարդ պէտք է իմանայ :

Այս խօսքերուն վրայ, ներկաները զարմացակամ նշաններ ցոյց կուտային . իսկ նախագահը իր խօսքերը կը շարունակէր ըսելով .

— Գալով մեր ղեկավարին և անոր պատրաստած ծրագիրներուն և յատակադիծերուն, անոնց ամբողջութեանը ես ալ ծանօթ չեմ, և որդէն ինձ ալ արդիւրուած է անոր մասին խօսիլ ձեզի հետ : Իմ պարտականութիւնս է այսօր հաղորդել ձեզի մեր ընկերութեան կանոնադիրը և մեր ղեկավարին հրամանները : Անկէ վերջ դառնալով նախագահը հազարապետ կոչուող անձին, ըսաւ անոր .

— Հազարապետ, դուք շատ մարդ կը ճանչնաք «Մարդկային ընկերութեան» պատկանող անդամներէն : այնպէս չէ :

— Այո՛ :

Նախագահը աչքէ անցունելով սեղանին վրայ դրուած թղթածրարները, լաւ մը քննեց անոնց վրայ գրուած ծածկագիրները և յետոյ դառնալով անոնց ըսաւ .

— Կոմս Վան Հիօքի տունը կ'երթա՞ք :

— Այո՛, պատասխանեցին անոնք միաբերան :

— Ուրե՛մն յառաջիկայ չորեքշաբթի հրաւիրուած էք անոր երեկոյթին :

— Անտարակոյս :

— Կոմս Վան Հիօք երեսուն տարեկան, Ամերիկայի

պանիական դադութներուն մէջ ծնած է թէև, բայց ամուսնացած է հոլանտացիի մը հետ, այնպէս չէ :

— Այո՛, այո՛ :

— Կ'ըսեն թէ չափազանց ալ հարուստ է ան :

— Վեց — եօթ հարիւր հազար ֆրանք եկամուտի տէր է :

— Կ'ըսեն թէ ան կը սիրէ արհեստն ու արհեստաւորները : Նոյն իսկ զրոյց կը ընթերցէ՝ քանի մը տարիներէ ի վեր արձանագործութեան կը հետեւի, ալիք արհեստը սովորելու համար :

Ֆիրիտս կոչուող անդամներէն մին պատասխանելով նախագահին ըսաւ .

— Ես անոր ուսուցիչն եմ :

— Ուելի լաւ . արդէն ես ալ այդպէս կը կարծէի :

— Մարքի Վան Հօք 40 տարեկան, լուկեաց մէկն է : Կ'ըսեն նաև թէ չափազանց նախանձոտ է ան :

Հազարապետը ըսաւ, այո՛, վերջին ծայր նախանձոտ է, հակառակ որ կինը անթերի մէկն է, ան անհամեմատօրէն նախանձի կրակով մը բռնկած է, թէև նախանձիւն իրաւունք և պատճառ չունի :

— Հազարապետ, յառաջիկայ չորեքշաբթի պէտք է ցոյց տաք Պ. Շէրիւպէնի, անոր բնակած տունը :

Նախագահը այդ ժամանակ ամենագեղեցիկն Շէրիւպէնը ցոյց տալով ըսաւ .

— Կոմսը՝ երկու տարիէ ի վեր աշխարհեան դատապարտուած արկին Մալաթի անուն, հազիւ 35 տարեկան կնոջ մը հետ կը յարաբերուի, այնպէս չէ :

— Այնպէս կը կարծենք ճշոյն իսկ երբեմն, մասնաւոր ընդունելութիւններու ժամանակ, կոմսին տանը մէջ շատ անգամ հանդիպած եմ անոր :

Նախագահը, սեղանին վրայի թուղթերը վրննելով, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըսաւ անոնց :

— Կ'ըսեն թէ, տիկին Մալասի արդէն հաճոյամով կին մըն էր, երբ դեռ ողջ էր իր ամուսինը:

Սակայն անոր ամուսինը, ինչպէս կը հասկցուի այս տեղեկագրէն, բանէ մը տեղեկութիւն չունի, և իր կինը կը նկատէ կիներուն ամենէն լուրջն ու պատուաւորը:

Ծերունի դուքս տը Շաթո Մայի հետապնդած է այս կինը, և փափաք յայտնած է ամուսնանալու անոր հետ, մինչդեռ կոմսին թուր կը պնդէր հրաժարիլ այդ ձեռնարկէն, աչքի առջև բերելով անոր հարստութեան հետզհետէ սպառումը: Կոմսը առանց մէկու տկանջ կատելու իրեն օրինական ժառանգորդ նշանակած է այդ կինը:

Նախագահը այս խօսքերը արտասանելէ վերջ, անուի դիմագծութիւն ունեցող հինգերորդ անձին դառնալով ըսաւ անոր.

— Տիկին Մալասի կը փնտռէ վստահելի մէկը, որ իրեն ծառայէ թէ՛ իբրեւ գործակատար, թէ սեղանապետ և թէ միանգամայն խուզարկու և կողմակերպիչ, կարգ մը գաղտնի գործերու համար: Ուստի, վաղը Բէրլինէր փողոցը անոր բնակարանը երթալով կ'ըսէք թէ՛ եկած էք ձեր թեկնածութիւնը դնելու այն ծառայութեան մասին, որուն համար յայտարարութիւններ ըրած է ինք:

Լայն և թիկնեղ այդ անձը գլուխը խոնարհեցուց: Նախագահը սեւազգեօտ ծառային դառնալով ըսաւ.

— Քալով ձեզի, դուք պաշտօնանկ եղած էք դուքս տը Շաթո Մայի տան ծառայութենէն:

— Այսինքն, ես ձեր կանոնագրին համաձայն դործելու համար է որ ինքզինքս պաշտօնանկ նկատեցի, ըսաւ ծառան:

— Ես այդ ըսել չեմ ուղեր, դուք մոռցած էք վերադարձնել դուքսին տոյն բանալին, զոր ան ձեզի տուած էր առաջուց:

— Բէրլինէր փողոցի թիւ 41 տան պարտէզին բանալին, այնպէս չէ՛:

— Այո՛:

— Բաց աստի, Պ. տը Շաթո Մայիի ծառայութեան մէջ հակառակ որ երեք ամիս մնացիք, պէտք է գիտցած ըլլաք անոր սովորութիւնները և թէ ան ինչպէ՞ս կ'անցունէ ժամանակը, ի՞նչ ձգտումներ և փափաքներ կը հետապնդէ:

— Երբ ես մէկու մը ծառայութեան մէջ մանեմ, ամէն բանէ առաջ այդ բանին ուշադրութիւն կ'ընեմ:

— Ըսելէ ուշադրութիւն ըրած էք այդ մասին:

— Գոց գիտեմ:

— Շատ լաւ, այդ մասին ատենը եկած ժամանակ տեղն ու տեղը ձենէ տեղեկութիւն պիտի ուզուի: Առաջին ամիսը մտնելով Ֆոնպուր Սէնթ Անթուան փողոցի ալժմ, վաղը մտնելով Ֆոնպուր Սէնթ Անթուան փողոցի անկիւնը, կ'երթաս փականագործի մը խանութը և կ'ըսես անոր. «Կը յիշէ՞ք Նիպօլօն» ան ալ պիտի պատասխանէ քեզի:

«Անոր գլխատուիլը տեսայ»:

— Աս է ամէնը:

— Անոր կը յանձնէք ձեր պահած բանալին.

— Հա՛, կը հասկնամ:

— Եւ կը խնդրէք անկէ որ, ճիշդ ասոր յար և նման հաւա մըն ալ շինէ ձեզի համար: Հետեւեալ օրը, երբ որոշեալ ժամուն փականագործին խանութը երթաք, քեզի պիտի յանձնէ հին թէ նոր երկու բանալիներ: Հին բանալին պէտք է ղրկէք Պ. տը Շաթո Մայիի:

— Իսկ ի՞նչ պիտի ընեմ միւսը:

— Ժամը ութին, իտալական պուլվարին չըջակայքը գտնուող Ջինական բաղնիքին կողմերը կ'սպասես: Հոն պիտի հանդիպիք պարոնին:

Նախագահը երբ այս վերջին բառերը կ'արտասանէր, ցոյց կուտար մատովը միակնի և սիրուն այն

մարդը, որ այս բոլոր բաներուն մասին զարմանք կը յայտնէր :

Նախագահը խնդրին վայել լրջութեամբը շարունակելով իր խօսքերը աւելցուց .

— Սիրելի ընկերներ'ս, Տիկին Մալասի, չափազանց սիրուն և հաճելի կին մընէ : մի տատամսի՛ք ձեզի՛ յանձնուելիք պարտականութեան մէջ :

Անոնք առանց պատասխանելու նախագահին . ու շարունակեամբ կը հետեւէին անոր խօսքերուն :

— Պարոն'եր, շաշունակեց նախագահը, ձեր վեցն ալ պարտաւորուած էք աշխատիլ և գործակցիլ իրարու հետ ընկերաբար : Ահա՛, այս բանին համար է որ հորկ տեսայ ձեզի ծանօթացնել իրարու հետ : Բանի որ այժմ ծանօթ էք իրարու, կրնաք բաժնուիլ : Ձեռնէ իւրաքանչիւրին ամեն մէջ . ձեզի առանձնապէս պիտի յանձնուի կանոնադրին տրամադրած պայմաններուն մէկ պատճէնը :

Նախագահը երբ փակեց ժողովը, այս վեց ընկեր անդամները, իրարու հետեւէ կարգաւ դուրս ելնելով ժողովասրահէն կուղէն, անյայտացան Բարիզի մշուշապատ մթնոլորտին մէջ :

Ժողովին երիտասարդ նախագահը, գեանայարկին սենեակին դուռը գոցելէ վերջ, լաւ փականքեց զայն, և երբ ապահովուեցաւ թէ այլևս ինք առանձինն է, գեանայարկին սենեակները իրարմէ բաժնող տախտակամորմերէն միոյն ձեռքով, նշանէր մը տուաւ, որուն ձած ձայնով հետեւեալ պատասխանը արուեցաւ :

— Պարոն, կրնաք մտնել :

Տախտակորմը այս խօսքին վրայ իէքն իր վրայ չըջելով դուռ մը ձեւացաւ, ուրկէ տեսնուեցաւ մէկը, որ քաղաքավարի ու նուրբ ձայնոտ մը, և հագած վալէաք քէօրի անդամներուն յատուկ տարազը եզոզ վերարկուն, կ'ըսէր :

Պատիւիս վրայ կ'երդնուս որ դուք Ռօքանայօլ,

կատարեալ դատաւորի մը պէս կը նախագահէք ու կը կառավարէք ժողովը :

Ճիշտ կըսես մեծաւոր :

Այս պատասխանը տուողը, նոյնինքն Ռօքանայօլն էր, որ ծպտուած էր յաջող և անճանաչելի կերպով : Իսկ այն անձը զոր կը դիմաւորէր Սըր Ուիլիեմսն էր : Արման տը Բէրկազի ամենէն վստասելի եղբայրը Անտրէան :

Անտրէան պատասխանելով Ռօքանայօլին ըսաւ :

— Այ՛ո, կատարեալ դատաւորի մը պէս կը նախագահէք : Վայրկեան մ'իսկ աչքս չի հեռացուցի վրայէ՛ք դիտելով դրան ծակէն քու բոլոր շարժումներէդ : Բուռի վիճակը տեսնող մէկը, երբէ՛ք մտքէն չպիտի անջուլէր դուն էիր խեղճ Նիքօլօին գլուխը թոյնողը :

— Ո՛հ, մեծաւորս, դուք շատ լաւ գիտէք որ... դեր կոմս Սըր Ուիլիեմսն իր խօսքերը շարունակեց ըսելով :

— Գիտեմ որ Ծիբար կնոջ խորթ զաւակը, քանի մը հազարնոց արժէթուղթեր ձեռք անցունելու համար ամենավերջին վայրկեանին մասնեց իր մեծաւորը :

Ռօքանայօլ (պողարիւնութեամբ մը). — Սակայն, շուք այն ատեն ունէիք այն կարողութիւնը, որով կրնայիք հասկնալ նպատակս և ձեր ազդեցութիւնով կրնայիք տալ նաև անոր համեմատ վճիռ մը, ես այն ատեն դեռ երկրորդական աստիճանի պաշտօնեայ մ'իւն էի : Դուք զիս այսօրուան պէս ոչ կրթած էիք, ո՛չ ալ վարդած : Ես այն ատեն ձեր տղան չէի :

— Շատ ճիշդ է սիրելի դատարկապորտս :

— Մէկզի ձգելով այս կէտը, այն ատեն փոխադարձաբար չէինք ճանչնար զիրար : Դուք այդ ժամանակ գրեթէ փճացած էիք, և քեզ ծախելուս մէջ կոշտէի իմ հաշիւս, ու ծախեցի, եթէ գուն ալ ըլլայիր իմ տեղս, այսպէս պիտի վարուէիր :

— Քեզի սատանայ:

— Անկէ յետոյ հաշտուեցանք իրարու հետ, մարդու պէս զիրար սիրելով և յարգելով: Դուք զիս դատեցիք պատուաւոր մարդոց դասակարգին: Երբ միատեղ կ'այսխատէինք Նիւ Եօքսի մէջ, այս արհեստիւ թղոր գազանիքները դուք սովորեցուցիք, զիս նկատելով ձեր մէկ զաւակը: Այսօր ձեր գերին եմ և եթէ հարկը պահանջէ պատրաստ եմ քսան անգամ պլուխս կտրել տալու:

Պարոնը (արհամարանքով), — Դուն ի՛նչ կ'ըսես միթէ՞ մեզի պէս մարդոց գլուխները կը կտրուի... Բայց, հիմա ժամանակը չէ շնորհակալութիւններու սիրելի դեր կոծաւ տը Գանպօլի, ինչպէ՞ս, այս անունը լաւ վայելեց քեզի:

Ռօքանպօլ (զարմանքով), — Արդարեւ, սատանայի մը նման խելացի ես դուն:

Պ, դեր կոծաւ տը Գանպօլի — Վերջի Հ գիրը ցոյց կուտայ որ դուք պատմական և ազնուական ցեղի մը կը պատկանիք: Դուք ի սկզբան Շուէտէն սերած էք կը հասկնամ:

— Հա՛յր ըսաւ ազնուատոհմ այս դատարկապորտը, հա՛յր մեծաւոր, դուքս տը Գանպօլիը Պէրնատթին տարեգարձին ժամանակ լքեց Շուէտը: Ան այնքան հպարտ գոհուեցաւ որ, երբեք չմտաւ օտարականի մը ծառայութեան մէջ:

Սըր Ուիլիերմօ. — Առողանութիւնդ, վարքդ ու բարքդ կատարեալ է: Սակայն ձգենք հիմա այս բոլորը փորս անօթի է, անոր ճարը նայինք:

— Լա՛ւ ուրեմն, սենեակս երթաեք, սեղանը պատրաստ է և ես կրնամ փորդ կշտացնել:

Յետոյ Ռօքանպօլ խնդալով աւելցուց.

— Ո՛վ սուրբ մարը, սիրելի հայր, լուրիայով կ'ապրիս ու կը չարչարես անձդ:

Սըր Ուիլիերմօ. — Այս վիճակը հետեւանքն է հոգիիս մէջ արծարծուող վրէժխնդրական կրակին: Դեռ չկարգադրեցինք Արման տը Քէրկազի հետ մեր ունեցած հաշիւը:

Ան այս խօսքերը արտասանած պահուն, կրակ կը ցայտէր աչքերէն:

ՎԱՐՊԵՏՆ ՈՒ ԱԾԱԿԵՐՏԸ

Ռօքանպօլ բացաւ դուռը և Սըր Ուիլիերմօի ձեռքէն քաշելով ըսաւ անոր.

Ինչէք ու հետեւեցէք ինձ:

Հակառակ որ լոյս չկար, մութ սանդուխներէն վերելան անոնք: Յետոյ փոխանակ այդ ճամբայէն քալելու, հետեւեցան ուրիշ սանդուխի մը ռոտիճաններուն:

Այս սանդուխը կ'առաջնորդէր գանոնք առաջին յարկը, ուր կը թուէր թէ՛ ոչ ոք կը բնակի:

Ռօքանպօլ երբ նկուղէն դուրս ելաւ, լամբարը մարած էր բոլորովին, այնպէս որ անոնք հարկադրուած էին Անտրէաի հետ քայել կատարեալ մթութեան մը մէջէն:

Առաջին յարկին մէջ կը գտնուէր, Վալէ տը Քէօր ընկերութեան նախագահը: Անոնք սկսան իրենց ձեռքերովը որոնել ու գտնել կղպանքը, դուռը բանալու համար, բանալի մը յարմարցնելով բացին դուռը, ուր կէ ներս, սենեակին մէջ, վրան կտաւով ծածկուած սե-

զանի մը վրայ նշմարեցին կարգ մը արդուզարդի վերաբերեալ առարկաներ, և գետինը անկիւն մը դրուած պայուսակներ ու հոս հոն ցրցքնուած զանազան իրեղէններ:

Ռօքանպօլ՝ որուն հեաեւեցաւ նաեւ Անտրէան, երբ մօտն այս սենեակէն ներս, սենեակին դուռը ինքնաբերաբար փակուեցաւ իրենց վրայէն: Այդ գաղտնի դուռը կ'արգիլէր ոեւէ մէկուն տեսնել հոն գտնուողները և կատարուած գործողութիւնները: Ռօքանպօլ և Անտրէա հոն առանձինն և ապահով էին:

Ռօքանպօլ այն ատեն զառնալով Անտրէային բնաւ:

— Ինչպէս կը տեսնէք հօրեղբայր. Պ. դերկոմոս ժողովարար, շատ կը տարբերի ժամանակին ձեր ճանչցած դատարկապօրտէն: Հիմակուան դեր կոմս տը Գամպօլի, կը նախագահէ Վալէ տէ Բէօրի ակումբի ժողովներուն, և կրնայ իջնել դաղտնի սանդուխներէն գետնայարկի սենեակները:

Ռօքանպօլ մինչ կը խօսէր խնդալով, երկրորդ դուռ մըն ալ բացաւ: Այդ ատեն, Սըր Ուիլիերմս ինքզինքը գտաւ այնպիսի սենեակի մը մէջ, որ դարդարուած էր նկարներով, դերասաններու և վատահամբաւ կիներու յարկաբաժիններու յատուկ լպիրշ պատկերներով և արձաններով:

Կարմիր և ճերմակ ծաղիկներով բանուած հառա կերպաւէ ծածկոց մը, կը ծածկէր սենեակին յատակը: Պատուհանի և դրան վարագոյրներն ալ նոյն կերպաւէն էին: Երկու պատուհաններուն մէջտեղը զետեղուած փայտէ մահճակալ մը, նկարուն և պատկերներով քանդակուած, որուն խոշոր արժէք մը կը տրուէր, սենեակին ամենէն փառաւոր և աչքառու կարասին կը համարուէր: Մահճակալին վրայ կը կանգնէր վիէննական խոշոր հայելի մը, տեղ տեղ կանգնած էին փոքրիկ ար-

ձանիկներ, իսկ մահճակալին ետեւը խառնիխուռն թափթըփած էր զանազան տեսակ հին ու նոր զէնքեր:

Այդ օրը, սովորականէն աւելի վառուած էր վաւարանը:

Ռօքանպօլ իր մօծաւորին խոշոր թիկնաթոռ մը երկարելով բնաւ անոր.

— Մեծաւոր, կերակուրդ կը պտտրաստեմ վաւարանին մօտ: Հոս կրնաս նախասենեակէն աւելի հանգիստ ըլլալ: Երբեք վատահուժիւն չունիմ ծառայիս: Անոր աղդարարած եմ որ պիտի վաճառեմ զինքը այն տան, երբ տեսնեմ իրեն մէկ անգաղտնապահութիւնը և կամ իր մէկ ըմբոստ ու կասկածելի ընթացքը:

— Տղա՛ս, ուզածիդ պէտ ըրէ, ըսաւ Անտրէան: Յետոյ, ճաշարանի յատկացուած բաժանմունքը մտաւ Ռօքանպօլ, ուր աթոռի մը վրայ ընկողմանած կը քնանար փոքրիկ ծառան:

Ռօքանպօլ տղան արթնցուց և ցոյց տալով ճաշասեղանը բնաւ անոր.

— Ժա՛գ, ճաշասեղանը սենեակս տար, կրակին մօտ պիտի ճաշեմ մեծաւորիս հետ:

Տղան հրամանը ստանալուն պէս, անմիջապէս նրնջասենեակը փոխադրեց ճաշասեղանը:

Ճաշերնին կը բաղկանար խորոված հաւէ, քանի մը ոտարէներէ, խմորեղէնէն և երկու շիշ սև ու ընտիր գինիէ:

Պարօնէն առաջին անգամ չէր որ կը գտնուէր իր աշակերտին մօտ:

Ան կարծես թէ Արման տը Բէրկազին տունը ըլլար, մտախոհ և ամօթահար երեւոյթով մը նստած էր թիկնաթոռին վրայ: Պ. Սըր Ուիլիերմս, իր նիստ ու կացով կը բարձրացնէր Ռօքանպօլը իր ծառային մօտ: Ռօքանպօլ որ զայն մեծաւոր կը կոչէր, կատարեալ յարգանքով մը նստած էր անոր դիմաց:

Ռօքանպօլ դառնալով ծառային ըսաւ .

— Ժա՛գ , տղատ ես , կրնաս երթալ ու պառկիլ :
Յառան հնազանդելով տրուած հրամանին , մեկ-
նեցաւ :

Ռօքանպօլ ոտքի ելաւ և դուռը լաւ մը գոցելէ
վերջ , եկաւ ու նստաւ կրակին մօտ . ճաշասեղանին
միւս կողմը :

Պարօնէն մինչ այն կերած էր խորոված հաւը ,
պարպելով նաեւ չիչ մը գինի :

Երբ առարձին մնացին երկուքը , Ռօքանպօլ Պա-
րօնէին դառնալով ըսաւ .

— Հօրեղբա՛յր , հիմա կրնանք առանձինն տես-
նուիլ :

— Այո՛ , տղաս , պիտի տեսակցինք , որովհետեւ
կարդ մը յանձնարարութիւններ պիտի ընեմ քեզի ,
քայց նախ քան այդ , պէտք է նայել հաշիւներդ :

— Ի՞մ թէ ակումբին հաշիւները :

— Ո՛չ , քու հաշիւներդ :

— Հօրեղբայր , անկարելւոր տեսակէն են իմ հա-
շիւներս : Երէկ , հարիւր լուի կորսնցուցի , թէև այդ
մասին զգուշացուցած էիք զիո :

— Շատ լաւ , կորսնցնելն ալ տրհատ մըն է , մին-
չեւ որ չցանես , չես ալ հնձեր :

— Բխոռին մէջ ունիմ երեք ձի , ունիմ ծառայ
մը և սենեակիս համար ալ առանձին սպասաւոր մը :
Թիթոնին ալ չմոռնանք , ... Սըր Ուիլիերմս ընդմիջե-
լով զայն ըսաւ . Պիտի լքես Թիթինը , որովհետեւ ան
ստոր տեսակէ կին մըն է : Ես անկէ աւելի լաւը կը
գտնեմ քեզի :

— Բոլոր ասոնք եթէ հաշուի առնենք , տարեկան
առնուաղն քառասուն հազար եկամուտ կը պահանջ :
Պարօնէ (առանց աւելի սրանեղութիւն ցոյց տա-

լու) . — Զարմանալի բան , բաժինէդ աւելի դրամ կը
պահանջես :

— Թէև առ այժմ չեմ պահանջեր , քայց պիտի
խնդրէի որ մաս մը գումար աւելցնէիք բաժինիս վրայ :

— Եթէ տեսնեմ որ ուղածիս պէս կ'աշխատիս ,
քեզի գոհացնելու չափ բան մը կ'աւելցնեմ արդէն ունե-
ցած բաժինիդ վրայ :

— Այնպէս կը կարծեմ թէ՛ ցարդ գոհ թողուցած
պէտք է ըլլամ քեզի , հազար ֆրանք աւելի կուտաք ,
այնպէս չէ՞ :

— Տարեկան թէ ամսական :

— Ամսական , սիրելի հօրեղբայրս :

— Տղաս , Աստուած ալ կը վկայէ թէ՛ բնութեանս
մէջ ժլատ չեմ :

— Գիտեմ :

— Սակայն , կ'ուզեմ որ վաճառականի մը պէս կա-
տարեմ գողծառնութիւններս , և արդար եղանակով մը
վճարեմ իւրաքանչիւրին յատկացուած բաժինը :

— Ո՛հ , Աւետարանէն պէտք է ներշնչուած ըլլայ
ձեր այդ գաղափարը :

Տէր և Տիկին կոմս տ. Քէրկազի առջև , Սըր Ուիլ-
իերմսի վարած կեանքը , զայն գտած էր սուրբերու
կարգը : Յիշելով այս բոլորը , Սըր Ուիլիերմս , պատա-
ռաքազը մխրձելով խմորեղէնի կտորի մը մէջ , հետեւ-
եալ կերպով շարունակեց իր խօսքերը :

— Այո՛ , ես այդ սկզբունքէն եմ , հիմա , եթէ
դուն կարողացար ամսական այդ հազար ֆրանքը շա-
հիլ , այդ գումարը քեզի վճարելուն մէջ տեւէ անպա-
տեհութիւն մը չեմ տեսներ ես :

— Հօրեղբա՛յր , լաւ գիտես որ գործի մէջ ես
դանդաղ և վարանոտ չեմ :

— Սակայն , աւելցուց Սըր Ուիլիերմս , պայման չէ
որ այսօրուան պէս հոսկէ հոնկէ , ասկէ անկէ թուղթի

կտորներ հաւաքեալ. Ատոնք գործ չեն: Մենք ատկէ աւելի կարեւոր գործեր ունինք կատարելիք:

— Նկատի առնելով ձեր ձեռնարկներուն նպատակը, հանգամանքը, կ'զգամ որ ունիք շատ մը կարեւոր գործեր:

— Ձեռնարկներս անոնք շատ, շատ խոշոր են:

— Կրնամ հասկնալ ձեռնարկներուն բնոյթն ու անոնց սահմանը:

— Քու վրադ, վերջին աստիճան վստահութիւն ունենալու համար, կրնամ զանոնք յայտնել քեզի:

— Ինձ նկատմամբ ունեցած վստահութեանդ մասին ապահով եղի՛ր: Քեզի ձեռք տալու շափ ապուշ չեմ: Միթէ խելացի՞ բան է սատանայ մարդու մը հետ հակառակիլ:

— Ճիշդ է որ անիմաստ բան է մեզ նման անձերու միջև փնտոել փառք, յարգանք սէր և դեռ ուրիշ վստահութիւններ: Ի՞նչ և քու միջև կարգ մը շահեր գոյութիւն ունեցած ըլլալով է որ բարեկամ ենք այսօր իրարու հետ: Այլապէս չեմ կրնար երեւակայել որ մեր բարեկամութիւնը հաստատուած ըլլայ ուրիշ բանի մը վրայ:

— Հօրեղբայ՛ր, իրապէս ճշմարտութիւնը կը խօսիք:

— Այո՛, քեզի համար յիմարութիւն պիտի ըլլար հաւատարիմ մնալ ինձի այնպիսի պտրագայի մը մէջ՝ երբ ուրիշ անձէ մը դուն աւելի շահ կ'ստանաս, աւելի լաւ պաշտպանութիւն կը գտնես և աւելի խելացի կերպով կը կառավարուիս:

Ռօքանպօլ, Պարօնէին գաւաթը գինի լեցունելով ըսաւ.

— Ես երբեք յիմար գտնուած չեմ:

— Որովհետեւ վստահ ես որ ինձմէ աւելի լաւը չպիտի կրնաս գտնել, և ահա ատոր համար է որ քեզի

կը ծանօթացնեմ ծրագրիս կարգ մը կարեւոր կէտերը:

— Ըսէ նայինք, ի՞նչ են անոնք:

— Նախ կարգով սկսինք: Ինչպէ՛ս գտար եղբօրս տունը ընդունուելու համար կատարած կատակերգութիւնս:

— Կատարեալ և անթերի: Ծիտակը ճամբուն վրայ ձեր հասարած նուազումի դերը այն աստիճան հիանալի էր որ, եթէ կառապանը ես եղած չըլլայի, պիտի ճզմուէիք հաւանաբար: Այո՛, հօրեղբայր, ճանաչողութիւնսիդ, զգլումսիդ, տառապանքի ու տանջանքի մէջ ձեր բռնած ընթացքը և հիմա ալ ապալուի համար ձեր վարած կեանքը զմայլելի և հիանալի է պարզապէս:

Սըր Ուիլիամ շատ գոհ մնաց այս գովեստէն ու հաճելի արտայայտութիւններէն:

Ռօքանպօլ շարունակեց.

— Սակայն, չեմ կրնար հասկնալ թէ՛ երկար ատեն պիտի շարունակէ՞ք ձեր այս ընթացքը: Որովհետեւ մշտնջենապէս առաքինութեան մէջ ապրելը կը ձանձրացնէ մարդս:

— Մարդ ամէն բանի կրնայ վարժուիլ: Պէտք է համբերել մինչև որ կարենամ վրէժս լուծել և կէտ առ կէտ գործադրել ծրագրիս տրամադրուած բոլոր պայմանները:

Յետոյ, Անտրէան մատներովը համբելով ըսաւ.

— Ձեռնարկիս ամենէն գլուխը արձանագրած եմ Արմանը:

— Մէկ դանակով կրնամ ես անոր գործը լմնցնել, ըսաւ Ռօքանպօլ:

— Ո՛չ, դեռ ժամանակ կայ, շատ կ'առաւարես: Երախան որ պիտի ծնի, տէր պիտի դառնայ անոր ժառանգութեանը... ահա այս բանին համար է որ ժանն ինձ չի սիրեր... ան պէտք է սիրէ զիս:

Այս միջոցին Պարօնէին դէմքը այնպիսի նոզկալի երեւոյթ մը ստացաւ որ, եթէ Արման տը Քէրկազ տեսնէր անոր այս վիճակը, սարսափէն պիտի սառէր արիւնը իր երակներուն մէջ

Սըր Ուիլիքմս իր համբանքը շարունակելով ըսաւ.

— Անկէ վերջ գործ պիտի ունենաք տիկին Պաքացայի հետ: Ո՛հ, զայն ձեռք ձգած օրս ան որքան պիտի արտասուէ, այնչափ որ յիմարանոցէն փախած մէկը պիտի կտրծեն զայն:

— Իրա՛ւ, որքան որ գեղեցիկ աղջիկ մըն է, սակայն, շատ տգեղ վարմունքի մ: մէջ գտնուեցաւ ան: Եթէ խելացի շարժէր, շատ լաւ և բախտաւոր ապագայի մը պիտի տիրանար: Իրաւ կ'ըսեմ, հօրեղբայր, եթէ ձեր հրաժանին տակ այդպիսի կին մը գտնուի, շատ կը յառաջդիմէ:

— Այդպիսի կին մը ունիմ ձեռքիս աակ:

— Ո՛հ, պիտի կրնամ տեսնել արդեօք:

— Եթէ խելացի կերպով շարժիս, զայն քեզի պիտի տամ:

Պարօնէ այդ խօսքերը ըսաւ այն ձեւով, ինչպէս որ հայր մը կ'ըսէ իր տղուն, անոր խաղալիքներ բերելու խոստումներ տալու պարագային, իսկ Ռօքամպօլ զգացուելով անոր այս արտայայտութիւններէն ըսաւ.

— Պատուոյս վրայ կ'ըսեմ որ, եթէ արգիլուած չըլլար մեզի նման անձերուն զգացումներէ տարուիլ, ձեռքերը պիտի համբուրէի: Զիշդ կ'ըսեմ, դուն անստգիւտ մէկն ես, սիրելի հօրեղբայր:

Սըր Ուիլիքմս (ժպտելով). — Այո՛, բրիտանական ձեւով հօրեղբայր մըն եմ: Սակայն մենք նայինք մեր համբանքներուն:

— Պաքարայէն յետոյ պէտք չէ մոռնալ մեր բարեկամ Ֆէրնան Ռօլէն, որչափեց բանտ երթալ, իսկ հիմա իբրեւ յանցապարտ, ես զան բանտ պիտի ղրկեմ. իր հարստութեանը պատճառաւ թէն գող չի կրնար ըլլալ, սակայն, կրնայ ոճրագործ մը ըլլալ: Պիտես որ արդէն սէրը այսպիսի բաներու մէջ խիստ կարեւոր ազդակ մըն է:

— Եւ ի՞նչ պիտի ընենք Սր. Հէրմիք:

— Սիրելի՛, խնդիրը հոն չէ թէ ես կին մը կը սիրեմ: Երբ ես կ'որոշեմ որ կին մը ձգելով իր ամուսինը ինձ հետեւի, ու ան այդ բանին կը հակառակի, կ'ուզեմ որ այդ կինը իր ոտքերովը ճգմէ իր պատին ու արժանապատուութիւնը, իր ձեռքովը ոչնչացնէ իր ունեցած կարեկեղութիւնը և վերջապէս կ'ուզեմ որ այդ կինը խորտակելով իր ապագայ կեանքը գլորի տանել անդուշտի մը մէջ:

Աստուծոյ զատ, աղուոր խաղ մը պիտի խաղամ այն պատուաւոր Լէօն Ռօլանին որ պատճառ եղաւ խեղճ Պօլարիս մահուանը:

— Ի՞նչ պիտի ընես Սըրիզը:

— Խօսքը մեր մէջ, ես տեսէ չարութիւն չեմ ցանկար Սըրիզին, Մեր Պօքթօն՝ որուն համար ունեցած համակրութիւնս ցարդ պահած եմ, որահարուած ըլլալով Սըրիզին, պիտի ախտախիմ որ անոր տամ այդ աղջիկը:

— Այս է ըսելիք բաներուդ ամբողջութիւնը:

— Այնպէս կը կարծեմ:

— Սակայն, ժամներ ի՞նչ պիտի ընենք:

— Անոր նկատմամբ ոչ մէկ ոյս և հակառակութիւն ունիմ, կը սիրեմ զայն:

Վալէ տէ Քէօրի կազմակերպութեան ահաւոր նախագահին բերնէն ելած այս բառերը, արդէն ազդարարութիւն մըն էին կումս տը Քէրկազի մահուան: Ռօքամպօլ

Այս միջոցին Ռոգանայի յարեց .

— Կարելի՞ է հասկնալ թէ ի՞նչ պիտի ընենք և ի՞նչ միջոցներ ձեռք պիտի առնենք այս անձերուն նկատմամբ :

— Ո՛չ, նոյն իսկ ապուշութիւն է այս ուղղութեամբ ոեւէ հարցում ուղղելու : Տղա՛ս, չե՛ս գիտե՞ թէ՛ այն որ կ'ուզէ վրէժ լուծել, վրէժի այդ դաղափարը նոյն իսկ իր անձէն պէտք է գաղտնի պահէ : Կարելի է այս կամ այն ձեռնարկդ ընկերի մը ըսել, սակայն, անկարելի է որ ըսուի ոեւէ վրէժխնդրութիւն :

— Այսպէս ուրեմն, պիտի շարունակէ՞ք մէջքերնիդ կապել գիշերները ձեր գործածած ապաշխարանքի գոտին :

— Տարակոյս չկայ :

— Պիտի շարունակէ՞ք տակաւին կրել լայն վերարկուն և պառկիլ ամբողջ ձմեռը ցուրտ ոհնեակին մէջ :

— Այո՛ :

— Չպիտի՞ հրաժարիք տաան և երկու ժամ շարունակ աշխատելէ այդ վաճառատան մէջ :

— Պիտի հրաժարիմ որովհետեւ, Արման իմ սիրելի եղբայրս, տարբեր պաշտօն մը յանձնած է ինծի :

Ռոգանայի (բացատրական ձեւով մը). — Ո՞վ գիտէ, թերեւս ձեզ իր մատակարարը նշանակած է :

— Այլ աւելի բարձր պաշտօն մը յանձնած է ինծի : Ես պիտի նախագահեմ ու ղեկավարեմ այն պաշտօնը, որ պարտականութիւն պիտի ունենայ լրտեսելու և հետապնդելու եղբորս պաշտօնեաներուն վարած կեանքը :

Ռոգանայի այն ատեն շրթներուն մօտեցուցած գինիին գաւաթը պարպելով, սեղանին վրայ գնելէ վերջ բարձրաձայն խնդրով ըսաւ .

— Ո՛չ, ա, դ անկարելի բան է :

Պարօնէն (աչքերը զգուշիկ կերպով փայլեցնելով) .

Այո՛, տղաս տես թէ այդ մարդը որ աստիճան կարողութեան տէր մէկն է : Որքան որ ան իր տրամադրութեան տակ ոստիկանական պարտականութիւնը կատարող պաշտօնեաներ ունի, սակայն զանոնք ոստիկան կոչելու համար պէտք կայ հազար վկաներու : Չափազանցած չեմ ըլլար եթէ ըսեմ թէ՛ անոնք կը բաղկանան խուլ ու կոյր կարգ մը հաշմանդամ անձերէ : Ահա այս ոստիկանական պաշտօնեաները անդամակցելով նաեւ վալէ տէ Բէօք ընկերութեան, անոնց միջոցաւ կարողացայ ձեռք անցունել ինծի անհրաժեշտ եղող կարգ մը վաւերաթուղթեր :

Ռոգանայի (նստած տեղէն վեր ցատկելով) . — Ի՞նչ ըրած էք, վաւերաթուղթեր... :

— Լաւ կարգադրութիւն մը ըրած եմ : Շանթարգելի նման գործիք մը հնարեցի, որովհետեւ, այս կէտն ալ պէտք է ուշադրութեան առնել թէ բարերարութիւն ընող անձի մը ոստիկանական պաշտօնեաները որ աստիճան ալ յիմար գտնուին, կրնան անոնք օրին մէկը, ապագային, ամենամանչանն հակառակութեան մը պարագային, ոստիկանապետին հասցնել գործը, անոնք կրնան վերջապէս միջոցով մը գաղտնիքը տարածել ու հրապարակել :

— Շիտակ է :

— Ուստի, այս պաշտօնեաներուն բոլոր հաւանական ձեռնարկները անարժէք դարձնելու համար, որոշեցի նախապէս գործիք ընելզանոնք : Այս մարդոց ձեռքը այնպիսի վաւերաթուղթ մը անցունել տուի որ, կը խօսէր վալէ տէ Բէօք ընկերութեան անդամներուն մասին : Արման վեջին ծայր խորամանկ մէկը ըլլաւուն, ինծի պաշտօն յանձնեց որ ես դռնեմ այդ ընկերութեան նախագահը, անոնց միջոցները, կանոններն ու օրէնքները, վերջապէս բոլոր դաղտնիքները :

— Շատ լաւ, ի՞նչ պիտի ընէք :

— Մէջտեղ պիտի հանեմ այդ սրբկաները :

Ռօքանպօլ (երկիւղով ու զարմացումով) .— Ի՞նչ կ'ըսէք :

— Ըսել կ'ուզեմ որ, դուք հիմա չորս հինգ սրբկաներ կը դանէք: Մենք անոնց մաս մը դրամ կուտանք լանձնելով անոնց կարգ մը աննշան պաշտօններ: Յետոյ այնպիսի ուղղութիւն մը պիտի բռնեմ որ Սիրելի եղբայրս վստահելի օստիկանապետին և կամ դատարանին կողմէ դատաւարութիւն մը տեղի կ'ունենայ, և այսպէս վալէ տը Բէօրի կը ջնջուի: Խնդիրը կը կայանայ ստոր դասակարգէ քանի մը սրբկաներ ճարեբուն մէջ: Ատով, բարենպաստակ հաստատութիւններն ալ կ'ազատին կարգ մը լպիր: սրբկաներուն ձեռքէն:

— Ճշմարիտ կ'ըսեմ, հօրեղբայր, չափազանց խելացի մէկն էք դուք:

— Այս աշխարհի մէջ մարդ բան մը ըլլալու է վերջապէս:

— Ձեր խօսքերուն և կազմած ծրագիրներուն մասին առարկութիւն մը չունիմ: Բայց ձեր վրէժխնդրութիւնը՝ հակառակ որ մէկուն յայտնած չէք, գոնէ այն ժողովին՝ ուր իմ միջոցաւ հաւաքուեցան այդ վեց հոգիները: Կարգ մը տեղեկութիւններ և մանրամասնութիւններ յայտնէիք այդ մասին:

— Ամէն պարագայի տակ, անհրաժեշտ նկատուած բանը ըսելուն մէջ չեմ վարանիր:

— Ուրեմն, այսչա՛փ ամէնը:

— Այո՛, տղաս: Անոնք որ կրթուած և նախադրոյ են իրենց ձեռնարկներուն մէջ, պէտք է միշտ դադարի պահեն խնդրին հետեւանքները:

Պարօնէն վերջացուցած ըլլալով ճաշը, մէկ կողմ հրեց սեղանը և սիկար մը վառելով կրթնեցաւ թիկնաթոռին, հետեւեալ կերպով շարունակելով իր խօսքերը:

— Գիտէք որ Հօլանտացի Վան Հօր մեծահարուստ դրամատէրը Բարիզի մէջ կ'անցունէ ձմրան եղանակը: Որքան որ յայտնի է, այս մարդու 5-6 հարիւր հաւրիւր հազար ֆրանքի եկամուտ մը ունենալը, սակայն, այդ գումարը բան մը չէ այն հարստութեան քով, որ պիտի ժառանգէ մօտերս:

— Ահա այս զարմանալի է:

— Կեցիր որ բացատրեմ: Մարքիզ Վան Հօր հղբայր մը ունի, որ հակակ Հօրի նման աղքատ ըլլաւ, և Հէյէն Հնդկաստան կը մեկնի և հոն ընկերութեան մը մէջ աշխատելով, ահագին հարստութիւն ձեռք կը բերէ, այնպէս որ հնդիկ կնոջ մը ունեցած մէջ աղջկովը միայն 20 միլիոն ֆրանք կը նուիրէ: Այս կինը՝ ինչպէս ամէն վայրենիներու յատուկ է, Լոնտոն կ'երթայ և հոն իր աղջիկը կրթելու համար հնդիկ դատաւորներու այրիացած կրներուն նման, անգլիական կառավարութենէն ալ թոշակ կ'ստանայ:

Ռօքանպօլ ընդմիջելով Սրբ Ուիլիեմի խօսքերը ըսաւ.

— Կատարեալ վէպ մըն է որ կը պատմես:

— Տղաս, արդէն նոյն ինքն մարդկային կեանքը վէպ մըն է: Սակայն, թոյլ տուր որ շարունակեմ: Տառապանքի առաջ Մարքին Հնդկաստան իր հօրեղբորը քով կ'երթայ ուր կը սիրահարուի իր հօրեղբորը աղջկան: Աղջիկն ալ փոխադարձ սիրով կապուած էր տնոր հետ, և կ'ուզէն ամուսնանալ իրարու հետ: Սակայն, Հօլանտայի մէջ եղած սովորութեան համաձայն, աշխարհի չըջանը կատարելէ վերջ միայն կրնար ամուսնանալ: Ան առաջ գնաց Անթիլեան կղզիները և Հաւանա քաղաքը մնալով, հոն սիրահարեցաւ Բէքա Ալվարէզ անուն աղջկան մը հետ: Սակայն Մարքիզը երիտասարդ և հարստութեան պէտքութիւն չունենալով, փոխանակ հօրեղբորը աղջկան հետ ամուսնանալու, Հա-

վանայի մէջ հանդիպած աղջկան հետ կ'ամուսնանայ։
Ռօքանայօյ.— Ապուշ արարած, կարելի է միթէ
այսպէս զրկուիլ քսան միլիոն գումարէ մը։

— Խնք արդէն վեց միլիոնի հարստութիւն ու-
նէր։

— Ըստ իս, խելքի մօտ բաժն է միթէ վեց միլիոն
ունենալով հանդերձ մերժել ուրիշ միլիոնները։

— Ինչ որ է, շարունակեմ պատմութիւնս։

«Մարքին հնդիկ աղջկան սրտին մէջ այն աստիճան
սիրոյ հետքեր ձգած էր որ, աղջիկը տաք կլիմաներէ
հեռու, ծովեղերեայ տեղ մը կը փոխադրուի, զովա-
նալու և հոն սպասելու համար իր սիրահարին, զոր կը
յուսար թէ պիտի դար շուտով։ Բայց երբ երեք տարի
վերջ կը լսէ անոր Հավանացիի մը հետ ամուսնանալը,
այն աստիճան կը կատղի որ, կ'ուզէ երթալ ու իր ե-
ղունդներով պատուել այն աղջկան սիրտը, որ Գրա-
ւած էր իրեն Մարքիզը։ Հիմա, հակառակ որ Մարքին
ուրիշ տարիէ ի վեր ամուսնացած է, հնդիկ աղջիկը
ատկէ ի վեր կը մտածէ վրէժ առնելու մասին։

— Ինչպէս կ'երեւի, ան մարքիզին հանդէպ դեռ
ատելութիւն կը սնուցանէ։

— Ընդհակառակը, զայն ամէն ժամանակէ աւելի
կը սիրէ դարձեալ։

— Սակայն, այնքան գիւրի՛ն է միթէ մէջտեղէն
վերջնականապէս վերցնել մէկը, որ Հնդկաստանի մէջ
ծնած և տէր է միանգամայն քսան միլիոն հարստու-
թեան մը։

Սըր Ուելլերմա ուսերը թօթուելով և արհամարհան-
քով մը ըսաւ։

— Տղա՛ս, դեռ դուն երիտասարդ ես, խելքդ ու-
մէն բանի չի հասնիր։

Ռօքանայօյ դիտելով զայն ուշադիր կերպով, պա-
տասխանեց։

— Ինչ այնպէս կը թուի որ, մէկը այրի ձգելու
համար, թերեւս յիսուն հազար տեսակ ձեւեր կան։ Ե-
թէ ացդ հնդիկ աղջիկը ինծի հարիւր հազար ֆրանք
տայ...

Պարօնէն (պաղարիւնով մը). — Այս բանին համար
ինծի խոստացաւ հինգ միլիոն ֆրանք։

Ռօքանայօյ զարմացական ազաղակներ արձակեց
ըսելով։

— Տակաւին կ'ապրի Մարքիզը։

— Այո՛։

— Լաւ, այդ հնդիկ աղջիկը ե՞րբ ըրաւ իր խոս-
տումը։

— Տարի մը առաջ։

— Տղաս, մեր այս խօսակցութիւնը կը հաստատէ
արդէն քու մասին ունեցած կարծիքս։

— Ո՛ր կարծիքդ։

— Այսինքն ձեր մօտ իմաստութիւն չկայ, թէ և
լաւ ընդունակութեան տէր մէկն ես և այս կամ այն
ծրագիրը գործադրելու մէջ ճարպիկ, մինչդեռ...

— Մենչդեռ, ի՞նչ...

— Մինչդեռ ծրագիր մը չես խորհիր, ասոր հետ
մէկտեղ, դեռ երիտասարդ ես որ մը այդ կարողութեան
ալ կը տիրանաս։

Յետոյ՝ Պարօնէն կատակելով ըսաւ։

— Զարմանալի բան, դուն կը կարծես որ երբ կին
մը սաստիկ կերպով կը սիրէ տըր մը, տըրը զայն չի
սիրեր, և կամ քնդհակառէ թէ այրը ուրիշ կին մը կը
սիրէ, այդ մարդը ձեռք անցնելու համար պէտք է
պայաննել կինը և կամ զայն թունաւորել։

— Իրաւունք ունիս հօրեղբայր։

— Այո՛, լաւ հասկցիր այս կէտը, Մարքիզը կը սի-
րէ իր կինը, և երբ մեռնի կինը կրնայ անձնատպան ըլ-
լալ, այն ատեն ի դուր վաճառած պիտի ըլլայ հնդիկ
աղջկան տուած զրամները։

— Կը հասկնամ:

— Հիմա, սիրելիս, երբ մեռնի Մարքիզուհին էրիկս ալ պէտք է դադարի զայն սիրելէ: Ասով հեռ մէկտեղ, ան հնդիկէ մը զատ ոչ ոք սիրելու է:

— Ահա հիմա է որ կը կնճռոտի խնդիրը:

— Այո՛, հնդկուհին ալ այս կէտը յայտնեց հաստատելով զայն: Եւ սակայն հաւատարմ է նաև որ անկարելի է որ դադարի զայն սիրելէ: Երբ ան դիմեց ինծի, հինգ միլիոնի խոստումէն ու այս յառնութիւններէն զատ ուրիշ ըսելիք և ընելիք բան մը չունենալն ալ աւելցուց:

— Ո՛ր հանդիպեցաք անոր:

— Անցեալ տարի նիւ Եօքսի մէջ հանդիպեցայ անոր: Արդարեւ հեռաքրքրական պատմութիւն մըն է: Առ այժմ կը յետաձգեմ նկարագրել այն դէպքերն ու պարագաները, որոնք արժանի են լուրջ ուշադրութեան, խնդիրը հիմնովին ուսումնասիրելու համար:

— Շատ լաւ, կը հնազանդիմ քեզի:

ՄՏՔԵՐՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Պարօնէն երկրորդ սիկարը վառելէ վերջ շարունակեց իր ընդհատած պատմութիւնը:

— Շնիւ Եօքսէն մեկնելէս քանի մը օր առաջ էր: Հան անկարելի է մեր ակումբին կազմակերպութիւն մը հիմնել: Ամերիկեան օստիկանութեան ունեցած արտաքայ կարգի ընդունելութեանը և սուր հոտառութեանը շնորհիւ, նմանօրինակ ամէն տեսակ ձեռնարկ դատապարտուած են վիժելու: Ինչ որ է, հարիւր հազար ֆրանքի փոխ գումար մը ունէի քովս Եւրոպայէն վերադարձած ժամանակս: Եթէ նկատի առնէք որ Ամերիկայ միացեալ եւ երեք տարի, կրնաք գուշակել թէ որ աստիճան քիչ էր այս գործարքը:

Վերիկուն մը երբ հիւրանոց կը վերադառնայի, տեսայ քառաձի կառք մը որ սրբնթաց կ'անցնէր փողոցէն, իր մէջ ունենալով 25—30 տաքեկան վայելչագեղ կին մը:

Վարելի չէ մօռնալ անոր դիմագիծը: Եւրոպացի մը, որուն տնտեսութ է ցեղերու զանազան դիմագծութիւններու ամբողջ գաղտնիքը կատարեալ բարիդուհի մը պիտի կարծեր զայն, հետեւցնելով անոր ցորենադոյն դիմագծութիւնէն: Սակայն ինծի համար այդ կինը ուրիշ գոյն մը ունէր, այսինքն այն կիներէն չէր ան,

որոնց երակներուն մէջ սև արիւնը չըջան կ'ընէ, նա-
մանաւանդ հնդիկ արիւնը: Ան այն կիներէն էր, որոնք
Սիվաթին կ'երկրպագեն և կը հաւատան Վիշնուի դը-
րախին:

«Այս կինը, իր հագած եւրոպական հագուստովը
նստած էր իր անձնական լանտիոն մէջ: Անոր դէմքը
այնպիսի արտայայտութիւն մըն էր որ, աչքի կը զար-
նէին իր ընդ որ վայրենի ցանկութիւններն ու իր մէջ
սնուցած հակառակութեան ու օխակալութեան ամբողջ
կնճիռները:

Ռօքանաօլ, այս միջոցին, սեղանին վրայ դրուած
սաքսոնական պնակին մէջէն սիկառ մը առաւ և վա-
ռելով զոյն լամբարէն, ըսաւ.

— Հօրեղբայր, քեզի գովաբանելու համար չէ որ
կ'ըսեմ, պատմութիւններդ չափազանց հետաքրքրական
ձեւով կը պատմէք: Երբ ձեզի մօտիկ կ'ընեմ, այնպէս
կը կարծեմ որ վիպական աշխարհի մը մէջ կ'ապ-
րիմ:

Պարօնէն ծիծաղելով շարունակեց.

«— Եո և կինը ակնարկներ փոխանակեցինք իրա-
րու հետ: Առաջին անգամ որ զայն տեսայ, հասկցայ
որ այս կնոջ կեանքին մէջ եզերական դէմք դէպք մը
պատահած է: Ո՛վ գիտէ, ան կարծելով որ ես եղած
կ'ըլլամ իմ փնտռած անձը. ակնարկներս փոխադարձեց
քանի մը անգամ:

Կինը՝ կարծես ակնարկներէս ներշնչուած ըլլաւ,
իր առեւած մէկ հրամանին վրայ կառքը կեցաւ: Ես աչ-
քերս կառքին կողմը դարձուցած, այնպէս կը նայէի
կնոջ օր, կարողացայ թափանցել անոր հոգիին մինչև
խորերը:

Յետոյ հարցուցի անոր. Ո՛վ կը փնտռէք: Կինը՝
անոնց նման, որոնք երկար ժամանակէ ի վեր իրենց
սրտին մէջ քէն ու ոխ կը պահեն, պատասխանեց.

— «Տրամադրելի մէկը կը փնտռեմ»

Պատասխանելով անոր ըսի իմ կողմէս:

— Դուք սիրոյ խենդ մը կ'երեւիք, ձեր հոգիին
մէջ ունեցած կատաղութիւնը կը նմանի այն վաղրերու
կատաղութեանը, որոնց ճանկերուն մէջէն խլուած է
իրենց ձագերը:

— Այո, պատասխանեց, վերջին ծայր վրէժխնդիր
եմ մէկու մը նկատմամբ:

— Սակայն, ըսի, վրէժխնդրութիւնը չառ սուղի
կը նստի վրէժառուին վրայ:

— Ինչ արժէք ունի այդ ինծի համար, ըսաւ ան
հանդարտօրէն, քսան միլիոնի չափ հարստութիւն մը
ունիմ:

Առանց սպասելու որ ան ուրիշ խօսքեր ընէ, ան-
միջապէս կառքին մէջ քովը նետուեցայ: Անոր մէկ
նշանին վրայ պահ մը ընթանալէ վերջ, կանգ առաւ
ծառերէ շրջապատուած ժամարանոցի մը որմափակին
առջև:

«Նախ ես իջնելով կառքէն, ձեռքս երկարեցի ա-
նոր, վար իջաւ և զիս տանելով ամարանոցին ծայրը
դանուող դղեակի, ներս մտանք միատեղ: Սենեակ մը
առաջնորդեց զիս և դուռը լաւ փակելէ վերջ, արդէն
քեզի ծանոթ դէպքերը պատմեց ինձ մանրամասն կեր-
պով:

«Բացատրեմ քեզ թէ՛ ինչ տեսակ խօսակցութիւն-
ներ անցաւ իմ և անոր միջև:

Հնգկուսին.— Երբեք քեզի չէի տեսած և չեմ գի-
տեր թէ ով էք և ուրկէ կուգաք. միայն թէ ձեր աչ-
քերէն հասկցայ օր վրէժոյ լուծելու համար փնտռած
անձս դուք էք:

— Ես ալ պատասխանեցի ըսելով. իրաւունք ու-
նիս, վրէժ լուծելու համար պահանջած ճարտարութիւնը
ունիմ. Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

— Ազգականներէն մէկը կը սիրեմ և կ'ուզեմ ամուսնանալ ա՛նոր հետ:

— Անոր հետ ամուսնանալու համար պէտք է որ մեռնի Մարքիզը, պատասխանեցի անոր:

— Դիտեմ առիկա, ինձ համար այդ բանը շատ դժուարին է: Ես կարգ մը դերիններ ունիմ, որոնք կրնան իմ մէկ թելադրանքիս վրայ սրախողխող սպաննել թըշնամիներս: Սակայն, եթէ մեռնի Մարքիզը, ազգականս զայն պիտի սիրէ, իսկ ես չեմ ուզեր որ զայն սիրեն:

— «Այդ բոլոր արգելքները վերցնող և Մարքիզին գոյութիւնը մէջտեղէն անհետացնելով, ձեզի ձեր ազգականին սիրցունող անձին ի՞նչ վարձատրութիւն կըրնաք տալ:

— Ինչ որ ուզուի կրնամ տալ:

— Կրնաք ինծի հինգ միլիոն ֆրանք տալ այն օրը, երբ ձեռք, ձեզ ամուսնական նպատակին հասցունեմ:

— Սակայն պիտի մեռնի՞ Մարքիզը:

— Այո՛, և թէ բոնի մահով պիտի մեռնի:

— Մեռնելէն յետոյ պիտի մոռցուի՞:

— Այո՛, այն աստիճան որ ան պիտի արհամարհուի զինքն սիրողներէն իսկ:

Այդ միջոցին, կինը սուր նայուածքները ինծի ուղղելով, կարծես թէ կ'ուզէր թափանցել խորհուրդներու ներքին ծալքերուն: Յետոյ շարունակելով ան իր հարցումները ըսաւ ինձ.

— Բռնի կերպով պիտի մեռնի կ'ըսէք, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, պատասխանեցի:

— Որով ձեռքով պիտի սպաննուի:

— Նայն ինքն իր ամուսինին ձեռքովը:

Հնդկուհին վերջին ծայր գոհունակութիւնով մը

— Կարելի՞ է այդ:

— Տիկին, երբ ես Բարիզ գտնուիմ, ամէն բան կարելի է:

— Բայց վերջապէ՞ս...

— Հա, գիտնալ կ'ուզէք, սակայն անօգուտ է ձեր դիտնալը: Միայն սա չափը կը բաւէ գիտնալ որ, մէկ տարիէն Մարքիզը ամուսինին կողմէն սպաննուելով պիտի խայտառակուի, և անոր մահունէ երկու ամիս վերջ, դուք ամուսնանալով ձեր ազգականին հետ, ան իր կեանքը քեզի մօտ պիտի անցունէ:

«Յետոյ երիտասարդ հնդկուհին տեղէն ելնելով, սենեակին մէկ կողմը դրուած գրասեղանին մօտեցաւ, բացաւ դարակը և մէջէն թուղթ մը հանելով վրան բաներ մը գրեց ու յանձնեց ինծի. «Գործի սկսելու համար պէտք եղած գումարը, այս յանձնագրով կրնաք առանալ»:

«Ֆրանսական դրամ ըլլալու պայմանով Լոնտոնի Դրամաառքոյն Պ. Մորթօնուրի կողմէ Գլխաւի վճարուի հինգ հարիւր հազար ֆրանք»:

ՏԱԻ ՆԱԹԱՎԱՆ-ՀՕԲ

Յետոյ ուրիշ վճարադիր մըն ալ գրեց տարբեր ձեւով.

«Այն հրամանագիրս ներկայացնողին և կրողին 5 միլիոն ֆրանք պիտի վճարեմ»:

ՏԱԻ-ՆԱԹԱՎԱՆ-ՀՕԲ

Վերջը ինծի դառնալով ըսաւ:

Մեր ամուսնութեան օրը կը նշանակէք և անոր թուականը որովհետեւ, այս հրամանագիրը այն ատեն միայն արժէք պիտի ունենայ և ես ալ ի պատասխան ըսի անոր:

— Տիկին Մարքի Վան Զօր՝ ձերան եղանակը Բարիզ անցունել մտադրած ըլլալուն, վաղը չպիտի մեկնիմ,

դուք զիս մի խորհիք, համբերեցէք, և վստահութիւն ունեցէք հաւաստիացումներուս: Միայն թէ, եթէ օր մը Բարիզէն Պուժիվայի դրոշմաթուղթը կրող նամակս ստանաք, առանց յապաղելու անմիջապէս մեկնեցէք:

Այո խօսակցութենէն վերջ, բաժնուելով հնդկուհիէն, երկու օր յետոյ մեկնեցայ:

— Է՛, հօրեղբայր, նորէն տեսա՞ք Տաի Նաթան:

— Երէկ տեսայ:

— Բարի՞ք է:

— Երկու օրէ ի վեր Բարիզի մէջ կ'սպասէ...

Սըր Ուիլիերմսի շրթունքներուն վրայէն ժպիտ մը անցաւ, իսկ Ռօքանայօլ հասկցաւ որ Մարքիզ Վան Հօբի ի հաշիւ հինգ միլիոն ֆրանքի մահուան դատապարտուած էր ան:

Պարօնէն փոքր ուժգնեցով սուրճը խմելով երրորդ սիկառ մըն ալ վառեց:

Ռօքանայօլ. — Հօրեղբայր, կը ներէ՞ք բան մըն ալ պիտի հարցունեմ քեզի:

Պարօնէ: — Ինչ որ պէտք էր արդէն ըսի:

— Մարքիզի մասին ձեր ըրած յայտնութիւններուն համար չնորհակալութիւնս կը յայնսեմ: Ձեր պատրաստած դաւադրութեան գաղտնիքը լիովին հակոցած եմ: Սակայն, ինչ է սա տիկին Մալասիի դործը:

— Այդ կինը մեր մտադրած դաւադրութեան մէկ մասը կը կազմէ: Ո՛չ մէկ առնչութիւն կայ Վան Հօբի և տիկին Մալասիի միջև, սակայն, նայելով իրականութեան, այս երկու կիներն ալ յանցաւոր են:

— Ինչպէ՞ս:

— Մարքի Վան Հօբը դուքս Շաթօ Մայիքի բարեկամն է:

— Անոր դրամատէրն է, չէ՞:

— Այո՛, առաջ այդպէս էր, յետոյ ինքը օտարական մը ըլլալուն, Սէն Ժէրմէնի հանդիսաւորութիւն-

ներուն կնոջը հետ մէկտեղ ներկայ ըլլալուն, միշտ կը պարծենայ: Իսկ այս գուարճութիւններուն հոգին կը կազմէ դուքսը:

— Սակայն, ինչ բան կայ այդ մասին Տիկին Մալասիին համար

— Տիկին Մալասի դուքին մէթրէսն է:

— Գիտե՛մ:

— Եթէ թոյլ տրուի, դուքսը պիտի ամուսնանայ անոր հետ, և այս պատճառով թողը պիտի զրկուի ժառանգութենէն:

— Այնպէս կ'երեւի թէ կը ցաւիք թոռանը վրայ:

— Ո՛չ, միայն թողը, եթէ հօրեղբայրը յանկարծամահ ըլլայ, իրեն ինկած ժառանգութենէն հինգ հաւրիւր հազար ֆրանքը պիտի ստանայ:

— Ոչ թէ հինգ միլիոն, այլ հինգ հարիւր հազար ֆրանք, Այս կերպով հնդկուհին աւելի առատածեռն է:

— Այդ ճիշդ է, սակայն այս երկու գործերը միատեղ կատարելուն մէջ չափ մը պատճառներ կան:

— Չարմանալի բան:

— Նախ և առաջ, Մարքի Վան Հօբ և իր կինը տիկին Մալասի, ծանօթ չեն այն յարաբերութիւններուն, որոնք գոյութիւն ունին ծերունի դուքսին միջև: Սակայն, գիտեն որ դուքսը սիրահարած է և մտադիր է ամուսնանալ անոր հետ: Մարքիզը տիկին Մալասին իր քրոջը պէս կը սիրէ, և զայն կիներուն մէջէն ամենէն պատուաւորը նկատելով, սրտանց կը փափաքի որ դուքսը ամուսնանայ այդ տղի կնոջ հետ:

«Սակայն, Մարքիին նախանձոտութեանը պատճառաւ թշնամութիւն մը ծագած է, որովհետեւ ինք կինը սիրելուն համար, անոր ստուերէն իսկ կը նախանձի, Պ. տը Շաթօ Մայիի իսկական ժառանգորդը եղող թողը, երկու տարի առաջ ներկայանալով Մարքիին տունը, անոր հասեւէն ինկած է թէև, սակայն

չի կրնար յաջողելով իր ձեռնարկին մէջ, դարձած է անոր վաւերացումը թշնամին: Հակառակ որ Մարքի վան Հօբ դուքսին բարեկամն է. ամենէն աւելի ան է որ խորհուրդ կուտայ ամուսնանալու արկին Մալտի հետ:

— Այս է ամէնը. չիտակը, ես ոչ մէկ պատճառ կը գտնեմ այս երկու գործերը իրարու հետ միացնելէն:

— Եթէ մակերեսէն նայինք խնդրին, այդպէս է: Սակայն, մակերեսէն չէ որ պիտի հասկցուի իմ ծրարքներերու հոգին: Պարտականութիւնս քանի մը բառի մէջ կը կայանայ, այսինքն, աւելի դիւրին է մօլորեցնել երկու կիներ, քան կին մը:

Այս խօսակցութիւնը ժամանակ մըն ալ տեսնելէ վերջ, Ռօքանայօլ խօսքը դրամի վրայ կեդրոնացնելով ըսաւ.

— Հօրեղբայր, զիս փոխանորդ նշանակէ, ձեր կանոնադրին համաձայն, ես եմ որ կը կառավարեմ վալէ տէ Բէօրի ակումբը:

— Տղա՛ս, զրամական խնդրին գալով, կը հաստատուեմ նախապէս ըսածներս:

Միեւնոյն որոշումն ալ ի դօրո՛ւ է վան Հօբի խնդրին մէջ:

— Գրեթէ այդպէս, այսինքն միլիոն մը քեզի և միլիոն մըն ալ գործակիցներուդ:

— Սակայն, հօրեղբայր, երկու միլիոն եղաւ միայն:

— Այո, մնացած երեք միլիոնն ալ ինծի կը վերապահեմ:

— Պարօնէ այս վերջին խօսքերը այնպիսի ձեւով մը արտասանեց որ, Ռօքանայօլ առանց պատասխանելու, առանց բառ մը ըսելու գլուխը խոնարհեցուց:

Պարօնէ. — (Նօսքը շարունակելով) աղաւս մէկ երկու տարիէն, այրիանալիք Արման տը Բէրկազին կ'նշ

հետ ամուսնանալ մտադրած ըլլալով, կը փափաքի որ ան յարմար և վայել հարստութիւն ձեռք ձգեմ:

Պարօնէն այս խօսքերը ըսելէ վերջ բաճկոնակը կոճակեց և հրամայեց որ զանգը հնչեցնէ:

Գետոյ պատուհան մը բանալով դուրս նայեցաւ:

— Մառախուխր ցրուեր է, ըսաւ, կառքերը կը մեկնին, անձնական կառքը թո՛ղ պատրաստեն ու կառապանգ զիս մինչև Բալէ Բօեալ թող տաջնորդէ:

Ռօքանայօլ. — Ձեզի անգամ մըն ալ ո՛ւր և ե՛րբ կրնաս տեսնել:

— Կրնաս երեք օրէն տեսնել:

Ռօքանայօլ գլուխը խոնարհեցուց և յետոյ կանչեց իր կառապանը: Այս կառավարը երիտասարդ մէկն էր և ուրիշ սենեակի մը մէջ ընկողմանած հրամանի կ'ըստէր, երբ ներս մտաւ:

Ռօքանայօլ ըսաւ անոր.

— Լէօնան կառքին լծէ՛:

Կառավարը դուրս ելաւ հրամանը կատարելու համար: Սրբ Ուրիերմս վերարկուին փաթթուելով և երեսը լաւ մը ծածկելէ վերջ դարձաւ Ռօքանայօլին ու անոր ձեռքէն բռնելով ըսաւ.

— Թիթենի հետ պիտի գտնուիք, կը հասկնամ:

— Շատ լա՛ւ, վաղը կը գտնուիմ:

— Սակայն, մի՛ւր...

— Ո՛վ է միւրը:

— Միւրը... ահա՛... սա՛ գիտցածդ...

— Համբերել գիտցիր, սվ որ կը համբերէ իր նպատակին կը հասնի:

Այս խօսքերէն յետոյ, Պարօնէ ննջասենեակէն մեկնելով, այս անգամ ուրիշ դուռնէ մը փողոց ելաւ, և կառքը մտնելէ յետոյ հրամայեց կառապանին որ Բալէ Բօյալ քչէ կառքը: Կառքը սրբնթաց արշաւով մը տասը վայրկեանէն Շաթօ Տօի առջև հասաւ: Սրբ Ուրիերմս Ռօքանայօլ

կառքէն վար իջնելով կռուականը ճամբեց: Ան կրկին վերարկուն փաթթուելով, երբ հետիոտն կը շարունակէր ճամբան, ինքնիրեն կը խօսէր ըսելով.

— Ռօքանալօ լաւ գծեր ունի, կը յուսամ որ բան մը պիտի կրնամ ընել անոր: Բայց սրիկան ալ հետաքրքիր է և կ'ուզէ խնդրին մանրամասնութիւնը ամբողջութեամբ հասկնալ, առանց կէտ մը վրիպեցնելու: Անոր հասկնալիք ուզած բանը, իմ վրէժս է, որովհետեւ ես միայն գիտեմ բոլոր այն խնդիրն ու առնչութիւնները, որոնք գոյութիւն ունին իմ արհամարած անձնը: Բոլոր միջև, ես միայն գիտեմ այդ բոլորը ի գործ դնել համաձայն իմ շարերու: Տիկին Ռօշէն և Մարքիզը, դուքս տը Շաթո Մային և Արմանը, Տիկին Մալափին և Պաքարան, ասոնք բոլորը չլիթայի մը օղակներուն նման կապուած են իրարու հետ: Ասոնք բոլորը ինձ կը վերաբերին, և հինգ տարիէ ի վեր, ամէն օր, ամէն ժամ, իմ գբադումներուս առարկան ըլլալով անոնք, ընդարձակ և զօրաւոր չլիթայի մը օղակներուն նման օղակաւորած են զանոնք:

Սըր Ուիլիելմս յանկարծ կանգ առնելով գիշեր շաժանակ, աններդաշնակ երգի մը նման եղանակաւորուած խառնափնթոր շուրջի ձայներուն ազանջ դնելով, ինքն իրեն կը խորհրդածէր:

— Ո՛վ Բարիզ, Բարիզ, իրական Բաբելոն մըն ես դուն: Դուն հայրենիքն ես բանասարկութիւններու, քուութիւններու և դաւադրութիւններու: Ինչպէս հովերն ու փոթորիկները ծովուն մակերեսը յուղելով, կը խռովեն անոր հանգիստն ու ու խաղաղութիւնը, քու փառք ու անունդ ալ ո՛վ Բարիզ, կ'աղարտեն անոնք՝ որոնք միտասուեր անկիւններու մէջէն ծնելով, կը սփռուին ամէն տեղ, տաքածելով աղտոտութիւն ու արիւն: Դուն վառարանն ես փոթորիկներու, շանթերու և որոտումներու: Բարիզ, ո՛վ դու քարէ ուկիմանոս, տես, ես քու

երեսմերձ լեռներուն մէջտեղը կանգնած, արհամարհելով շանթն ու կայծածը, որոտումն ու փայլատակումն: Բը, իր մեծ թեւերը ահեղ փոթորիկներու առջև բացող արծիւի մը նման ուրախ եր սուրամ տներկիւղ: Բայց ես, այո՛. ես կ'ուզեմ ըլլալ այս վայրկեանիս անգղ մը դիշափչ ու մարդախանձ, որ ընդունակ ըլլալ կրելու իր սրտին մէջ շարութեան ոգին, և այն բոլոր վատութիւններն ու շարութիւնները՝ որոնք կանան ալեկոծել մարդկային ընկերութիւնը, զայն գլորելով անդունդէ անդունդ:

Եւ ո՛վ դու Արման տը Բէրկազ, ինչպէս մութը՝ լոյսը կ'արհամարէ, այնպէս ալ ես կ'արհամարեմ քեզ: Ահ, երբ պիտի գայ այն օրը, այն երջանիկ վայրկեանը, երբ դուն զիս կրկէս հրաւիրելով պիտի չափուիս ինձի հետ: Ահա այն օրն է որ ես մտած եմ և պիտի ըլլամ դրախտը ցանկութիւններուս ու երազներուս ցանկալի եղեմը:

Պարոնէն այսպէս երեւակայութեանը թռիչ տուած յուզումնալից խորհուրդներ կը յղանար, շարունակելով իր ճամբան մտախոհ և յամբ քայլերով:

Բալէ Բօեալ փողոցը դառնալէն յետոյ, ան կանգ առաւ շէնքի մը առջև՝ զոր կը կոչէին Սիթէ տէ Մարթիր: Նախ քան այս տան զանգակը հնչեցնելը, Պարոնէն իր ձախակողմը դառնուող տան յարկաբաժինները ուշադրութեամբ քննեց: Այդ տուններէն միայն հինգերորդ յարկաբաժինին մէջ լոյս մը նշմարեց, ուրկէ դուրս կը յորդէին առատօրէն լոյսի փայլուն ձառագայթները:

— Հասկցայ, ըսաւ Պարոնէն, ինձի կ'սպասէ: Այն տունն երկու ժամ անցած էր կէտ դիշերը:

Սըր Ուիլիելմս այդ տան զանգակը երբ հնչեցուց, դառնալով արթննալով, նախապէս անոր մտադրութիւններուն ծանօթ եղողի մը պէս, բաւականացաւ Պարոնէն ցոյց տալ իր մտնելիք սենեակին թիւը:

Պարօնէն այլ անունով Սըր Ուիլիերմս մութին մէջէն քալելով, հինգ յարկ սանդուխներէն վեր ելաւ, ու կանգ առնելով թիւ 7 սենեակին դռան առջև, զանգակը հնչեցուց: Կին մը՝ որ տակաւին նստած էր ձայն տալով հարցուց.

— Ո՞ր է ան:

Սըր Ուիլիերմս դուրսէն ցած ձայնով մը պատասխանեց, ձեր սպասած անձն է: Յետոյ սկսաւ խօսիլ ինքնիրեն:

— Այս կինը՝ որ ապագային ասպանդակը պիտի ըլլայ Պաքարային, այո՛ր թէև ձեզնայարկին մէջ կը բնակի, սակայն ան չուտով մօտերս պիտի կրնայ ագրի մեծ ու փառաւոր սենեակներու մէջ: Աս, աշխարհի անհրաժեշտութիւններէն է և շատ ալ ուղիղ:

Այդ միջոցին դուռը բացուելով Սըր Ուիլիերմս ինքզինքը գտաւ վերջին աստիճան գեղեցիկ ու հմայիչ կնոջ մը առջև:

Եթէ նկարիչ մը ուզեր նկարել Մարիամ Մաքսաղենացին, անոր աստուածային անբիծ գեղեցկութիւնովը, սխալած չենք ըլլար եթէ ըսենք թէ՛ այս կնոջ ունեցած դիմադեմութիւնը, անոր լուրջ ու նուրբ գեղեցկութիւնը պիտի բաւէր կաաարելապէս գոհացնելու տեւէ պատկերահանի մը վառ երեւակայութիւնը:

ԳԱՂՏՆԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՄԾԱԿՈՒՄԸ

Այն սենեակը՝ ուր մտաւ Պարօնէն, թէ՛ փոքր էր և թէ կահաւորուած չէր պատշաճ կերպով: Ան կը նըմանէր ինկած ու ցոփակեաց կիներու այն առանձնաբաններուն՝ ուր կարասիները հոս, հոն ցրուած, տեսնողին կուտային վերջին աստիճան թշուառութեան տիղմին մէջ գլորած ընտանիքի մը պատրանքը: Վարանգոյները գնուած էին Թաքսը բազարէն, որոնք գուռաթափ ու մաշած էին: Յատակը կը ծածկէր հին ու մաշած դորգ մը: Սենեակին անկիւնը դրուած էր սաքսօնական քանի մը թագարներ, որոնք հազիւ քսան ոտ կ'արժէին: Պատէն կախուած ժամացոյցը դեփ գեղին կարած էր ծուխէն: Եւ սակայն, հակառակ սենեակին պարզած այս տխուր պատկերին, հոն մտնողը կը մոռնար իր տխուր տպաւորութիւնները, տեսնելով իր նմանը շատ հազուագիւա եղող այն գեղեցիկ կինը, որուն հիւր կ'ըլլար Պարօնէն:

Այս գեղեցկուհին հազիւ քսան տարեկան կար: Մազերը դեզնորակ, սեւաչեայ, վարդագոյն այտերով և բարեձև հասակով չափազանց նուրբ կազմուածքի տէր մէկն էր: Անոր ոտքերն ու ձեռքերը այնքան փոքր էին որ երբեք չէր տարբերէր աղու մը փոքրիկ ձեռքերէն ու ոտքերէն: Ճակատը լայն, յոն-

քերը կամարածե . անոր կուտային հրեշտակային պատկերի մը գեղեցկութիւնը : Ան ունէր այնպիսի խնդուածք մը , ուրկէ կարելի կ'ըլլար հասկնալ անոր ուշիմութիւնն ու խոհականութիւնը :

Այս աղջիկը ժանն կը կոչուէր և կը նմանէր այն թիթեռնիկներուն , որոնք գեռ նոր կ'սկսէին թռչիլ : Անոր նայուածքէն , վարքէն ու բարքէն , անոր ունեցած գեղեցկութենէն ու թովիչ պատկերէն կարելի էր գուշակել թէ՛ ան օր մը հռչակաւոր պիտի հանդիսանար այն փնասակար ու աղէտալի ճամբուն մէջ , զոր մենք կը տեսնենք զայն այսօր :

Հակառակ անոր քսան տարեկան հասակին , ժանն ծանօթ էր հիմնովին բոլոր այն գաղափարներուն , որոնք յատուկ են այդ ազգոտ ու ստոր մթնոլորտին մէջ ապրող կիներուն : Անգամ մը սր կին մը , կը թեւակոտայդ մթնոլորտէն ներս , կը մատնուի սատանաներու մասնաշէններուն , ուրկէ ազատիլ այլեւս անհնար կը դառնայ այդպիսիներուն համար : Անդղի մը ճանկերուն յանձնուած որսի մը պէս , հոն կը բզբռուի անոնց գեղեցիկ այտերը , կը ձեղքուին անոնց մաքուր ու թարմ կօրծքերը ու պատառ պատառ կ'ըլլայ այդ թշուառներուն նուրբ ու գեղեցիկ մարմինները :

Անոնց խնդուածքն ու ծիծաղը տարբերութիւն չունէր անդգայ ստոր ու գետնաքարչ կըքերու յանձնուած ժողովական զաղաններու խնդուքէն ու ծիծաղէն :

Ժանն՝ իր ընդգրկած ասպարէզէն յատուկ մանրամասնութիւններն ու ծանօթութիւնները առանձնապէս ուսումնասիրելու ժամանակ չէր ունեցած : Ան այդ բոլորը իւրացուցած էր և կ'զգար տեսակ մը բնազդաւոր մով :

Ան տասն և վեց տարեկան եղած ժամանակ , գրգռուած էր ինքիւնով , ինքզինքը յանձնած էր վատահամբաւ և անկարագիր կնոջ մը խնամքին ու պաշտպանու-

թեան : Այս կինը՝ ոչ միայն իւրացուց անոր փոքրիկ ծանոթութիւնը , այլ և նախանձէ դրդեալ , ուղեց խելի ժաննի ձեռքէն անոր նշանածն ալ :

Յեղճ աղջիկը անկէ վերջ լքուած ու յուսահատ , համակերպեցաւ այն բոլոր պայմաններուն , որոնք կ'առջարկէր անոր , այդ հրեշտակ կինը : Ան երբ 17 տարեկան էր , դպրոց յաճախելով մէկտեղ , կը հետեւէր նաև դաշնակ նուագելու և պարել վարժեցնելու համար կազմակերպուած դասականութիւններուն :

Ան լուրջ դասականութիւններէ ձանձրանալով , չէր հետեւէր կրօնական և բարոյական դասախօսութիւններուն : Փոխանակ իւրացնելու ան կրօնաբոյր մթնոլորտի մը ներշնչած սկզբունքներն ու մաքրակենցող կանոնները , իր բնական սառն արամադրութիւններուն անսալով , դէպի անկում կը քաշէր արագօրէն :

Ան աւելի կը սիրէր հաճոյալի և զուարճալի կեանքը , դեռ իր պատանի տարիքէն , կեանք մը՝ որուն մէջ կը լողայ ան այսօր , զինուած իր սրտի և մտքի ամբողջ ունեցած կարողութիւնովը և յաակութիւններովը :

Ժանն երբ դեռ նշանած էր , զոհ գացած էր խաբկանքի մը՝ որ պատճառ դարձաւ անոր նիւթական հարստութեանը փճացումին : Ան , նախ քան խնամակալին , այդ խռփած , վատ ու նախանձատ պառաւին յանձնուիլը , երկար խորհած էր նշանածէն բաժնուելու պարտաներուն և հետեւանքներուն մասին :

Պիչեր մը՝ երբ դեռ փոխադարձ սէրը չէր մարած իրենց սրտերուն մէջ , ժանն քաղցր երազներով օրօրուն , յանձնուած իր նշանածին բազուկներուն , միառեղ կը քնանային անկողնին մէջ պառկած , ան յանձնուած ապագայ կեանքի վարդազոյն ծրագիրներու իրականացումին իրեն պարզեւելիք դիւր ու բարեկեցիկ կեանքի թովին տնուրջներուն , ուր վայելքի արբշտան-

քէն գինովցած թաղուեցաւ խոր ու քաղցր քունի մը մէջ։ Առաւօտուն երբ ան սթափեցաւ իր երազանքներէն ու արթնցաւ, առանձինն գտաւ ինքզինքը այն անկողինին մէջ՝ ուր ան այդ դիշեր ինքզինքը մատնած նշանածին բազուկներուն, երազներ կը հիւսէր վաղուան համար։

Նշանածը գիշերը օգտուելով անոր խոր քունէն փախած էր գաղտագողի, զայն լքելով և ձգելով մինակ իր անկողինին և իր երեւակայութիւններուն մէջ։

Տարի մը անցնելէն վերջ, ժանն հազիւ կրցաւ իր ճանկերուն մէջ անցունել հարուստ դրամատէր մը։ Այս մարդը խոշոր հարստութեան տէր մէկն էր, զայն այդ անկողէն հանելով, երկու հազար հինգ հարիւր ֆրանք վարձքով տուն մը փոխադրեց և անոր տրամադրութեան տակ դրաւ նաեւ մասնաւոր կառք մը և առանձին ձիաբոյժ մը։ Ժանն սակայն չկրցաւ շահագործել այս առիթը։

Այս հարուստ դրամատէրը՝ որ երեք օրէ ի վեր կը յաճախէր հոմանիին, մէկու մը հետ, խնդրի մը համար կռուի բռնուելով, մենամարտի հրաւիրեց զայն։ Կռուի ժամանակ գնդակ մը ընդունելով ճակտէն, մեռաւ վայրկենապէս։

Այն սենեակը, ձիերն ու կառքը՝ որոնք ժաննի տրամադրուած էին, իր անուան փորձանձուած չէր։ Այս պատճառաւ, մեռնող դրամատիրոջ հաճոյամու ընկերներէն մին, իբրեւ անոր եղբայրը ժառանգորդ ներկայանալով, գրաւեց անոր բոլոր գոյքերը, այնպէս որ ժանն ստիպուեցաւ անկէ վերջ ապրիլ խղճալի կեանքով մը, լեցուն զրկանքներով ու տառապանքներով, մինչև այն ատեն, երբ իր դէմ կ'ելլէ բարերար հրեշտակի մը նման Սըր Աւիլիամը։

Ժանն մինչև այս բարեդէպ հանդիպումը, չափազանց ամուր և արգահատելի կեանք մը անցուց, մաշե-

լով իր առողջութիւնը և նուազեցնելով իր զեղեցկութենէն մաս մը յատկանիչեր։

Ժանն՝ որուն սրտին մէջ գոյութիւն չունէր բարոյական զգացումներ, շատ չաղուեցաւ այս դէպքէն, և արդէն մեղապարա գաղափարներու ընդունակ, կարեւորութիւն իսկ չտուաւ այս պատահած դէպքին համար։

Ասկէ զատ, իր նշանածին փախուստը առիթ համարելով, պատերազմ հրատարակեց մարդկային ընկերութեան դէմ։ Իր գեղեցկութիւնը, ստատնայական խորհուրդները, իր փայլուն երիտասարդութիւնը և փաստական ու ստորնաքոր կրքերը իբրեւ զէնք գործածելով նետուեցաւ կռուի ասպարէզը։ Որքան որ ան կը կարծէր թէ նոր ընդգրկած ասպարէզին մէջ, ան կռուութեան, ծառաներու և պանդոկներու տէր պիտի ըլլար, զանոնք իր տրամադրութեան տակ պահելու համար, բայց ատենցմէ և ոչ մին գտաւ։ Ան չհիասթափուեցաւ սակայն, որովհետև շատ լաւ գիտէր որ իր գեղեցկութիւնն ու սքանչելիութիւնը, իր խելքն ու ճարպիկութիւնը, օր մը պիտի յաջողէին իր առջև ծունկ բերելու բոլոր այն հաճոյամու հարուստ երիտասարդները, որոնք առատօրէն ոսկի թափելով իր ափին մէջ, պիտի կրնար իր յղացած օգային դղեակները վերածել չօշափելի իրականութեան մը։

Այս ատենները ժանն թէ գեղեցիկ էր և թէ հազիւ 18 տարեկան։ Իր փախուստին ժամանակ չկրնալով զրտնել կառք մը, հարկադրուեցաւ երթալ ու բնակիլ Ֆլէշի փողոցը գտնուող գետնայարկ նկուղի մը մէջ։ Առաջին անգամ մտած ըլլալով այդ ասպարէզին մէջ, կարգ մը աննշան թոչակներով ապրող պաշտօնեաներու հետ սկսաւ յարաբերութիւն հաստատել։

Ժանն որչափ որ իր ընդգրկած ասպարէզին պահանջած յատկութիւնները ունէր, սակայն բախաւ չօգ-

նելով . և միշտ ենթակայ ճակատագրի դառն հարուածներուն , չկրցաւ աղատիլ թշուառութեան ճիրաններէն :

Ան միշտ կ'անիծէր բախան ու իր ճակատագիրը , ըսելով երբեմն . «պէտք է տոկամ ու կուրծք տամ , հարկաւ օր մը կրկին կ'ուենենամ ես սեփական բնակարանս , կառք ու ձիեր» :

Ահա այս վիճակին մէջ էր ան , երբ երբ անոր ձեռք երկարեց Սըր Ուիլիերմս :

Այս նոր Դիոգինէսը իր նշանաւոր ծրագիրները իրականացնելու համար , կին մը կը փնտռէր արդէն : Սըր Ուիլիերմս , ժաննի հետ քանի մը ժամ աեսակցելէ վերջ , լաւ մը ուսումնարիոնց դայն , և այնքան յարմար գտաւ զայն իր նպատակին ծառայելու գործին մէջ որ չկրցաւ զսպել իր զգացած ուրախութիցնը :

Այն օրը , երբ Վալէ աէ Դէօրի ահումբին պատկանող անդամները Ռօքանալի նախագահութեան ասկ ժողով կը գումարէին , Սըր Ուիլիերմս հետեւեալ նամակը գրեց ժաննին :

«Այս գիշեր , ժամը 1—3 սպասեցէք ինծի : Այն մարդը՝ օրուն դուք երէկ հանդիպեցաք , ձեզի պիտի բերէ ձեր պահանջած գումարը :

ՊԱՐՕՆԷ

Եւ ստուգիւ , որոշեալ ժամուն , Պարօնէ ժաննի մօտ երթալով : նստաւ սենեակին մէջ դանուող վառարանին մօտ :

— Սիրելիս , ըսաւ Պարօնէ , կը ներէք որ այսպէս երկար ժամանակ սպասցնել տուի ձեզ :

Ժանն ուշադրութեամբ զննելով զայն պատասխանեց . Վաղուց ի վեր մէկու մը կամ քուէ բանի մը հարկադրուած ըլլալով սպասել , վարժուած եմ համբերելու :

— Մօտ է իմ ալ ժամս ու վայրկեանս :

— Ապահով եղիր պիտի գոյ այդ վայրկեանը :

Այս միջոցին երբ ժանն խնդալ սկսաւ , բերնին մէջէն կը փայլէին անոր ճերմակ ակօսները :

Սըր Ուիլիերմս շատ լաւ գնահատած ըլլալով անոր մարմին գեղեցկութիւնը , կը հիանար ժաննի վրայ : Պահ մը լռութենէ վերջ , Պարօնէն հետեւեալ կերպով շարունակեց իր խօսքերը :

— Աղջիկս , եթէ կը փափաքիս միասին տեսակցինք քիչ մը :

Ժանն . — Շատ լաւ , մտիկ կ'ընեմ քեզի :

— Դեզի ութ օր առաջ չէի ձանջնար , անգամ մը միայն տեսնելով , հասկցայ որ ընդունակ աղջիկ մըն ես գուն :

— Թեւեւ :

— Սովորութիւն չունիմ կառարելու կարգ մը ձեւակերպութիւններ և պաշտօնութիւններ , միաքս ու նպատակս քեզ բացատրելու պատճառն այն է որ , կ'ուզեմ քեզի հետ գտնուիլ կարգ մը կարեւոր գործերու մէջ :

— Պատրաստ եմ ամէն բանի :

— Կ'ուզե՞ս Մօնսէյ փողոցի պանդոկին մէջ գրասնուիլ :

— Պանդոկ . . .

— Այո՛ , Մօնսէյ փողոցին մէջ բակով և պարտէզով յըջապատուած այնպիսի գեղեցիկ պանդոկ մը , որ կառուցուած է Պարոն տը Օ . . . կողմէ , իր հոմանունին , գեղեցիկն Պաքարայի համար :

— Այո՛ , լսած եմ , սակայն այդ աղջիկը լքուած է հիմա :

— Ո՛չ , առաքինութեան ժամբան մտաւ որ միեւնոյն բանը չնշանակէ , ինչ որ է , կրնանք ան պանդոկը ձեզի յատկացնել :

— Մտխո՛ւ է :

— Ոչ, իմ սեփականութիւնն է:

— Ժանն քննելով անոր խղճալի արտաքինը, որ կարօտութեան և դժուրեան արժանի թշուառի մը երեւոյթը ունէր ըսաւ.

— Տէր Աստուած, ձեր սեփականութիւնն է:

— Երեք ամիս առաջ, ամբողջ կարասիներով: Իմ գործակատարիս միջոցաւ գնեցի հարիւր վաթսուց հար ֆրանքի:

— Ժանն (վախէն ձայնը դողդղելով). — Ի՞նչ, ինչո՞ւ պիտի տաս այդ պանդուկը:

— Բացարձակապէս չեմ ըսեր որ քեզի պիտի տամ: Կը կրկնեմ որ քեզի հետ կարգ մը գործեր պիտի ունենամ:

Երիտասարդ աղջիկը լստարանելու համար անոր վերջին խօսքերը նորէն կրկնեց: Սըր Ուիլիեմս, իր կարգին պատճառաբանելով փոխադարձեց անոր խօսքերուն ըսելով.

— Բաւական ղննեցիք զիս, ինչպէ՞ս կը գտնէք:

— Շիտակը՝ այն աստիճան զարմանալի ձեւով հագուած մը հագած էք որ, հակառակ ձեր երեսուն տարեկան հասակին, յիսուն տարեկան մէկը պիտի կարծեն քեզ:

— Քսան և իննը տարեկան եմ, ոսկայն կարեւորութիւն չունի աս, եթէ ես կամենամ, միայն իմ անձիս համար դուն ալ բաւական ես զիս օրերու:

— Առաջն պանդուկ մը ունենալու:

— Այո՛:

— Ո՞վ գիտէ: Թերեւս դուք գերմարդկային մէկն էք:

— Դիչ մը առաջ կը խօսէի Մօնսէյ փողոցի պանդուկին մասին: Վաղը կրնաս բնակիլ այդ պանդուկին մէջ: Քեզի համար երեք ձի և կռուք մըն ալ պիտի արամադրուի:

Այն հրէշներուն աչքերուն նման, որոնք կը յաջողին ձեռք բերել, երկար տքնութիւններէ վերջ, իրենց հետապնդած օրսը, Ժաննի աչքերուն մէջ յառաջ եկաւ արատաւոր փայլաւորութիւն մը:

Սըր Ուիլիեմս շարունակեց իր խօսքերը.

— Ծառաներդ պիտի բաղկանան հինգ հոգիներէ, պատուհի մը, կառապան մը, կռապանի օգնական մը և խոհարար մը: Եթէ խելացի շարժիս, առանձին օթեակ մըն ալ պիտի ունենաս թատրոնի մէջ:

Ժանն աննկարագրելի ուրախութիւնով մը մտիկ կ'ընէր Սըր Ուիլիեմսի, իսկ ան իր խօսակցութիւնը կը շարունակէր ըսելով.

— Հա՛, մոռցայ ըսելու, առօրեայ ծախքերուդ ի հաշիւ, քեզի պիտի տրուի ամսական հազար օսկերամ:

— Բայց պարոն, դուք զիս պիտի դիւահաբեցնէ՞ք:

— Թերեւս, աղջիկս, քու մասին մեծ համարում ունենալուս համար է որ այսպիսի փոխառութիւն մը կ'ընեմ քեզի համար:

— Փոխառութիւն, կ'երեւի թէ դուք ինձ հետ չահախնդրական խաղ մը կ'օղոսիք խաղալ:

— Աղջիկս, գեղեցիկ դրամագլուխի տէր եղող մեկու մը հետ ես կը խաղամ խաղը:

— Ո՞վ է այդ դրամագլուխին տէրը:

— Տասերկու միլիոն հարստութեան տէր եղող մէկը:

— Տասերկու միլիոն, Աստուած իմ, ո՛հ, եթէ այդպիսի մարդ մը իյնայ իմ ձեռքերուս մէջ...

— Կը յուսամ որ քեզի տամ այդ մարդը:

Այս միջոցին գրեթէ դառնալ սկսաւ Ժաննի գլուխը:

Սըր Ուիլիեմս. — Այդ մարդը ամուսնացած է և իր կիսն ալ չափազանց կը սիրէ:

— Գիտեմ սէրը պաղեցնելու ճամբան :
 — Ահա՛, այդ մարդը պիտի յանձնեմ քեզի :
 — Շատ լաւ, ինչպէս որ դուք փափաքիդ ձեր ազածին պէյ զայն կը վերադարձնեմ քեզի :
 — Ազջի՛կս, քեզի երեք ամիս պայմանաժամ կուտամ, աշխատէ որ զայն իշխանութեանդ ու կամքիդ ենթարկես, որպէս զի զայն ինձ յանձնած ժամանակդ ան կատարեալ ապուշ մը եղած պէտք է ըլլայ : Ահա՛ թէ ինչ կ'ուզեմ քեզէ :
 — Է... Ինչ պիտի ըլլայ տառներկու միլիոնի խընդիրը :
 — Այդ ուրիշ գործ է. յառաջիկային այդ մասին կը տեսնուինք : Առ այժմ ես շահագրգռուած չեմ այդ բանով :
 — Մըրահդ պիտի ներկայացնէք ինծի այդ որսը :
 — Առ այժմ չեմ գիտեր, կը մտածենք վերջը :
 — Կրնամ հասկնալ անունը :
 — Յո՛ր, Ֆէմնան Ռօշէ է անունը :
 Պարօնէն այս խօսքերէն յետոյ ոտքի ելնելով ըսաւ :
 — Ես բարով, կրկին կը տեսնուինք :
 Ժանն լամբարի լոյսով զայն դուրս առաջնորդելով պատասխանեց. բարի գիշեր հայրի՛կ...
 Սըր Ուիլիեմս հազիւ թէ քայլ մը տուած էր եւ դարձաւ ըսելով.
 — Լաւ յիշեցի, դուն ուրիշ անուն չունի՞ս, որովհետեւ շատ հասարակ անուն մըն է Ժաննը :
 — Շատ լաւ հայրի՛կ, զիս ուրիշ յարմար անունով մը մկրտէ :
 — Ազջիկս, քեզ նման ուրիշներ ալ կան որոնք կարգ մը ազնուականի անուններ կը կրեն, ինչպէս լուսացարար Պէլֆօնթէնը Տիկին Ֆօնթէն, փռքրիկ Ալֆօնսին ալ, Տիկին Սէնթ Ալֆօնս և այսպէս ըստ կարգին :
 — Այժմէն ոկսաք գործին :

Այս անունները աչքի չգործնելով, ո՛չ ոք կը հաւատայ : Ըստ իս՝ դուն լաւ կ'ընես որ Յակիմի կամ Մարգարիտ անուններէն մին առնես վրադ : Հա՛, քու աչքերդ գրաւիչ կերպով կապոյտ ըլլալուն, շատ յարմար կը գտնեմ որ անունդ ըլլայ Թիւրքուազ :
 — Այո՛, շատ լաւ անուն մըն է այդ :
 — Ուրե՛մն, մնաք բարով Թիւրքուազ ցանաւթիւն, վաղը անպատճառ պիտի փոխադրուիս Մօնսէյ փոզոցը :
 Յետոյ, Սըր Ուիլիեմս Ժաննի քովէն մեկնելով, դեռ առտու չեղած հասաւ Բէրկազի հիւրանոցը : Մտաներուն վրայ կոխելով անցաւ բակէն և երբ երկրորդ յարկին պատուհաններուն մէջ քանի մը լոյսի ցոլքեր նշմարեց, յառաջաւ դէպի հոն :
 — Խեղճ Արման՝ կ'ըսէր ինքնիքին, մարդասէրներուն և բարեգործներուն այդ աննման մարգը դեռ կ'աշխատի... ու փոխանակ ուղղակի իր սենեակը երթալու, քայլերը ուղղեց Արմանի սենեակին կողմը, եղբօրը առջև և անոր ներկայութեանը իր միշտ ունեցած խղճալի երեւոյթով զարկաւ դուռը, ուրկէ ներս մտաւ Գ. Թէրկազի «մտէք» արածնութիւնը սառնալէ վերջ :
 — Սըր Ուիլիեմս երբ ներս մտաւ, եղբայրը անոր այս տարածած այցելութենէն զարմացած հարցուց :
 — Ինչ է այդ Անտրէս, դեռ չես քնացած այս ժամուն :
 — Եղբայրս, հիմա վերադարձայ :
 — Հիմա՛ վերադարձար :
 — Այո՛, այս գիշեր Բարիզի մէջ ժամանակ անցուցի, որովհետեւ քանի որ զիս ձեր ոստիկանութեան պէս նշանակեցիք, անհրաժեշտ է որ պարտականութիւնս կատարեմ լիովին :
 — Այժմէն ոկսաք գործին :

— Այո՛, նոյն իսկ կրցայ գտնել վալէ աէ Բէօրի ընկերութեան հեռքերը:

— Զարմանալի բան, այժմէն կրնա՞ք գտնել այդ ընկերութեան անդամներուն հեռքերը:

— Այո՛, միայն ցարդ գտած հեռքերս այնքան արժէքաւոր հանգամանք մը չունենալուն, հիմա չեմ կըրնար բան մը ըսել: Առ այժմ գիշեր բարի սիրելի եղբայրս:

Յետոյ, մեծ յանցանք գործողի մը ամօթահար երեւոյթով գետին խոնարհելով մինչ գուրս կ'ելլէր Սըր Ուիլիերմս, Պ. տը Բէրկազ ըսաւ ինքնիրեն.

— Խեղճ եղբայրս, ո՛ր աստիճան մեծ զղջումի մը ենթարկած է իր անձը:

Պարօնէն ձեզնայարկին մէջ գտնուող իր առանձնարանը քաշուելով փակուեցաւ հոն: Սեղանին գգրոցէն կտոր մը դրութիւններ հանեց և սկսաւ բազդատել ուրիշ տետրակի մը մէջ զրուած ձեռագիրներուն հետ:

Այս տետրակին առաջին երեսը հետեւեալ տողերը գրուած էր:

«Այս իմ երկրորդ կեանքիս տետրակն է»:

Ապաշխարող Անտրէան, ամէն օր բան մը կը գրէր այդ տետրակին մէջ: Սատանայական ծիծաղ մը արձակելէ վերջ, Անտրէա նշանակալից երեւոյթով մը ինքնիրեն հետեւեալ խօսքերը սկսաւ խօսիլ.

— Այս բանին մէջ պէտք է մեծ համբերութիւն ցոյց տալ: Սիրտս այրող գաղտնի սիրոյս համար ապաշխարողի մը կատարեալ խոհականութեամբ, անհրաժեշտ է գտնէ ամէն օր երեսուն տող գիր գրել: Աստուած վկայ, սա շատ հնարամիտ գիւտ մըն է: Տետրակին առաջին երեսին վրայ գրուած էր այսպէս «Առ իմ կեանքիս գիրքն է, ինծի համար միայն գրած ըլլալուն ոչ ոք պիտի կարդայ զայն»: Խորհեցաւ որ օր մը, իբր թէ մոռնալով բաց թողու գրասեղանին գրո-

ցը, որուն մէջ կը պահէր այդ տետրակը: Արման պիտի առնէր զայն և երբ անոր մէկ էջին վրայ կարդար այս տողերը, այն ատեն, ան...

Անտրէա, անմիջապէս այդ էջը բանալով հետեւեալ տողերը կարդաց.

«Գեկտեմբեր 3.— Ո՛հ, որքան առաւպեցայ այս գիշեր... որքան դեղեցիկ է ժամներ. ինչպէս ջղջիկ մը կամ բերդարդի մը, որոնք այնքան կարոտով կը սիրեն լոյսը, ես ալ իմ բոլոր հոգիովս կը դիտեմ զայն, այդ հրեշտակ ժամներ...»

«Ո՛հ, Աստուած իմ պիտի գա՛յ այն օրը, որ ես ալ զայն վայելելու հաճոյքը ունենամ, ինչպէս անոնք, Տէր և Տիկին Քէրկազ, որոնք իմ առջև շիրար համբուրելու գերագոյն երջանկութիւնը կը վայելեն...» Ո՛վ Աստուած իմ, այն օրը երբ վրիժառութիւնս յազեցնելու համար ժամներ առեւանգեմ տէր դարձած պիտի ըլլամ երջանկութեան բոլոր սրբազան միջոցներուն:

«Ես, այո՛, ես իմ սոսոր վարմունքովս նեղացուցի ժամներ, բանալով իմ և անոր միջև այս խոչոր վիճը»:

— Այո՛, ըսաւ Պարօնէ, և ստատանայի մը պէս հեզնական ծիծաղով մը սկսաւ խօսիլ ինքնիրեն.

— Այո՛, երբ Արման կարդայ այս տողերը, հակառակ իր տածած եղբայրական սիրոյն անձնասպան ըլլալով, ինծի պիտի ձգէ այրի կնոջ մը հետ ամուսնալու բարեգէպ իրաւասութիւնը:

Յետոյ Սըր Ուիլիերմս Ֆէրնան Ռօչէն յիշելով, զոր ամենէն առաջ ան պէտք էր անցուիլ ճանկը, ամէն օրուան պէս, սկսաւ երեսուն տողի չափ գիր գրել տետրակին մէջ:

ՊԻՒՍԻ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԵՆԱԿԵԱՑԸ

Մեր այս պատմութեան ընթացքին, Սէնի թագա-
մասին անմիջապէս ժողովրդին, Պիւսի Սէն ժէրմէն փողո-
ցին մէջ դառնալով տունը, որքան որ կը կարծուէր թէ
ան ֆրանսական դատարան մըն էր, սակայն վեց
ամիս առաջ, այդ տունը գնուած էր սեւազգեստ կնոջ
մը կողմէ։ Այս կինը իր երկու աղախներուն հետ
նախ քան հոն փոխադրուիլը, իրմէ պահանջուած ահա-
գին գումարը վճարելով տիրացած էր այդ շէնքին։

Տիկին Շարմէ անունով ճանչցուցած էր ինքզինքը
այս փողոցին մէջ, և դատելով զայն իր հագած սև հա-
գուստէն ու տխուր երեւոյթէն այնպէս կը կարծուէր թէ
սգուոր կին մըն էր ան։

Որչափ որ Բարիզի մէջ շատ քիչ կ'զբաղին անձի
մը անհատական կեանքովը, սակայն, նայելով շատ մը
ցերերու վկայութեանը, այդ կնոջ տանը մէջ ոչ ոք կը
բնակէր բացի իրմէ։

Անոր վարած կեանքը շատ զարմանք կը պատճա-
ռէր թաղեցիներուն, և այդ բանին համար, շատ կը
յողնեցնէին իրենց միտքերը, աշխատելով լուծելու ա-
նոր գաղտնիքը։

Տիկին Շարմէ, քսան և վեց տարեկան, չափազանց

զեղեցիկ կին մըն էր, ու միշտ վանական խուցերու
մէջ արգելափակուած մայրապետներուն նման կը հագ-
նէր սև հագուստ։

Պիւսի փողոցը բնակութիւն հաստատելէն առաջին
օրէն իսկ, անոր վարած կեանքը տարօրինակ կը թուէր
ամէնուն։ Ան, ամէն առաւօտ ժամը եօթին կը մեկնէր
տունէն իր սեփական կառքովը, և հազիւ իրիկուան
ժամը երկուքին տուն կը վերադառնար։ Այդ ժամէն
սկսեալ, մինչև գիշեր, անոր տունը կ'սկսէին յաճախել
բազմաթիւ անձեր, նամանաւանդ մայրապետի զգեստ
հագած շատ մը կիներ։

Վերջապէս կարելի եղաւ հասկնալ թէ՛ Տիկին Շար-
մէն, շատ մը բարենպաստիկ հաստատութիւններու օգ-
նող, և իր ամբողջ հարստութիւնը թշուառներու և
անկարներու տրամադրող բարերարուհի մըն է։ Ան,
նախապէս պտուղիկ, սակայն զղջալով իր ընթացքին
վրայ, վերադարձած էր Աստուծոյ գիրկը, իր օրերը
անցունելով ախպէս, ապաշխարհանքով, սփռելով իր
շուրջը առատօրէն նպաստ և օգնութիւն։

Այս կինը, մեր պատմութեան սկիզբը բնւ հանած
ծանօթ Պաքարան էր, որ երբ կը տեսնէ իր սաստիկ
կերպով սիրած Թէրնան Ռօչէի ամուսնանալը Օր. Պօր-
րէօի հետ, ինքզինքը Սէն Լուիզ անուանելով վանական
զգեստ կը հագնի, իր կեանքին այս կերպով վերջ տա-
լու որոշումով։

Հետեւաբար, ետ վերադարցուց իր հոմանին եղող
Պ. ար 0... ի կողմէ իրեն նուիրուած պանդոկի կալ-
ուածագրերը, արժէթուղթերն ու թանկագին քարերը։

Իսկ Պ. ար 0... կատաղի կիրպով սիրելուն, զայն
այդ որոշումէն ետ կեցնելու մտօք շատ աշխատեցաւ,
նոյն իսկ խոսաացաւ ամուսնանալ իրեն հետ, տրամա-
դրելով անոր բոլոր անհրաժեշտ միջոցները, պատուա-
ւոր կնոջ մը պէս ապրելու համար։ Սակայն, հակառակ

Պ. ար 0...ի սղոքանքներուն, կինը չհրաժարեցաւ իր տուած որոշումէն:

Պ. ար 0... այսպէս ձեռքէ հանեց իր այնքան սիրած համանուէին, և հարկադրուեցաւ զայն անկէ վերջ տեսնելու Սէօր Կրիզի մենաստանին յառուկ տարազին տակ ծածկուած:

Պաքարա գրեթէ մէկուկէս տարիի չափ մնաց հոն: Օր մը, երբ պաշտօնապէս ուխտ մը կատարելու վրայ էր, անակնկալ դէպք մը ետք կեցուց զայն իր ուխտադրութենէն: Ան առաւօտ մը սա իմաստով տոմսակ մը ստացաւ:

«Այս առաւօտ, Մէտօն անտառին մէջ մենամարտելով, սրտէս զարնուեցայ կապարով: Ձեզի ծանօթ Տօքթ. Ա... կը հաւատայ որ հազիւ միայն քանի մը ժամ պիտի կրնամ ապրիլ: Վերջին անգամ ըլլալով, չէ՞ք գար ձեռքս սեղմելու:»

ՏԸ Օ...

Այս տոմսակը գրուած և ստորագրուած էր Պ. ար 0...ի կողմէ, և Պաքարա երբ զայն ստացաւ, անմիջապէս մոռնալով ամէն ինչ, շտապեց անոր բնակարանը, որ դաւա զայն պառկած անկողնի մէջ, հոգեվարք ու մահամերձ: Հակառակ սակայն անոր այս վիճակին, տակաւին չէր կորսնցուցած իր գիտակցութիւնը:

Պաքարա, երբ ծունկի եկաւ զինքը այդ անտիճան սիրող և իր պատճառաւ, կեանքին վերջ տուող այս մարդուն անկողնին ժող. ան հետեւեալ խօսքերը ըրաւ անոր.

— Աղջիկս, քեզի նկատմամբ ի գործ դրած սխալներու համար ներէ՛ ինծի: Դուն պատուաւոր և մաքուր աղջիկ մըն էիր, իմ սէրս էր որ քեզ առաջնորդեց վառ ճամբաներու: Հիմա, կ'ուզեմ սրբադրել սէրս

ու սխալներս, թեթեւցնելու համար խղճիս վրայ ծածանող բեռը:»

Այս խօսքերէն վերջ, մահամերձ հիւանդը բարձին տակէն դուրս հանեց դրոշմուած և կնքուած թուղթի կտոր մը, և երկարելով երիտասարդ կնոջ շար ու նակեց.

— Ահա՛ կտակս, ես ամենավերջին մէկ անգամն եմ այն ընտանիքին որուն կը պատկանիմ: Հեռուէն հեռու, թէ և ընտանեկան և ցեղային կապակցութիւններ ունիմ ոմանց հետ, սակայն անոնք թէ իմ անունս չեն կրեր և թէ հարուստ են միանգամայն: Հիմա, իմ ամբողջ հարստութիւնս քեզի կը նուիրեմ, պայմանով որ զայն գործածես խելացի կերպով: Անոր եկամուտէն բաժին հանես աղքատներուն և օգնութիւններ սփռես շուրջդ, թեթեւցնելով բաղդազուրկներուն զրկանքները:»

Այս խօսքերէն վերջ համբուրելով Պաքարային երկու ձեռքերը, աւանդեց իր հոգին:

Կինը՝ հակառակ զղջացած ըլլալուն, չի կրցաւ մերժել իրեն նուիրուած թողօնը: Ան կը խորհէր թէ՛ ինք, զինքը ձեռնհաս կ'զգար գործածելու այդ դրամը ուղիղ իր նպատակին: Ան յիշեց այն կիներն ու աղջիկները, փայլուն ու շոնթալից կեանք վարող բազմաթիւ բոզերը, ասոր անոր իմա հաճոյքին խաղալիք եղող աղջիկները, որոնք տապալակելով ստորնաքարչ կեանքի մը մէջ, և նախապէս զոհուելէ վերջ ասոր անոր հաճոյքներուն, ի վերջոյ կը դառնան մէկ մէկ ահուկի դահիճներ:

Անոնք դժգոհանալով խանութի և գործարանի չար շարող աշխատանքներէն, աւելի աղաւ ու անկախ ապրելու, և կեանքի պարզեւած վայելքները ըմբոյխնելու նպատակով կը ձգեն այդ լուրջ զբաղումները և անպատիւ

րին, մերթ առաա վայելքներու մէջ յղփացած, երբեմն ալ անհանդուրժելի զրկանքներու մէջ առաջադնելով, կարօտը քաշելով նոյն իսկ չորաբեկ պատառ մը հացին:

Այո՛, Պաքարա կոչուող այս կինը, ժամանակից բողբոռ աշխարհին մէջ ապրած և ծանօթ ըլլալով այդ կեանքին ամբողջ մանրամասնութիւններուն և թագուն ծալքերուն, որոշեց փրկութեան հասնիլ անոնց, որոնք կամ բոլորովին ինկած չեն, և կամ դեռ նոր ինկած պոռնկանոցները, յոյս կը ներշնչէին վերադառնալու պատուաւոր կեանքի մէջ ապրելու:

Ահա այս որոշումով լքեց վանքը և դուրս ելնելով այդ մթնոլորտէն, ինքզինքը կոչեց անկէ վերջ Տիկին Շարմէ:

Ասկէ վերջն էր որ ան հաստատուեցաւ Պիւսի փողոցը այդ տունին մէջ, որուն ձեւն ու շինութիւնը խոր հնութեան մը հետքերը կը կրէին:

Եթէ մեր ընթերցողներուն հետ մէկտեղ ներս մըաննք այդ տունէն ներս, ուշադրութեան առնելիք ոչ մէկ բան պիտի կրնանք գտնենք հոն, բացի այն կարգ մը առարկաներէն ու կարասիներէն, որոնք մեզ կը փոխադրեն հին դարերուն:

Տիկին Շարմէի աշխատանոցը, ազօթարան մըն էր նաև, բսլոր անոնք որ մօտէն ծանօթ են անոր անցեալ կեանքի գաղտնիքներուն: Այս սենեակը տեսնելէ վերջ հաստատապէս պիտի համոզուէին որ, ան իրապէս Ղըղջացեր ու դարձեր է առաքինի կէն մը:

Այս սենեակին մէջ տիրող պարզութիւնն ու ցըրտութիւնը, վարդապետի մը յարկաբաժնի ապաւորութիւնը կը թողուր տեսնողին վրայ:

Պատերուն վրայ ոչ պաակեր կար և ոչ ալ նկար: Աթոռները պարզ փայտէ էին և հակառակ ձմրան մէջ տեղը ըլլալուն, չէր վառուած վառարանը:

Երբ պատահէր որ հիւր ունենար Տիկին Շարմէ, զայն կ'առաջնորդէր հիւրասենեակը, ուր նաև կը վառէր վառարանը: Իսկ երբ առանձինն մնար, իր ժամանակը կ'անցունէր այս աշխատանոցին մէջ:

Այս աշխատանոցը ունէր նաև գաղտնի դուռ մը: Հոն կը պահէր Տիկին Շարմէ այն հագուստներն ու առարկաները՝ որոնք գործածած էր ժամանակին, երբ գեռ ինք կ'ապրէր Պաքարա անունին տակ, մեզի ծանօթ կեանքովը:

Պաքարա անունով նշանագրուած այդ առարկաները ան կը պահէր այդ գաղտնի պահարանին մէջ, իբրև իր անցեալ կեանքին յիշատակները:

Շատ գիշերներ, երբ այլեւս վստահ էր որ ոչ ոք պիտի գայ իրեն այցելութեան, ծառաներուն գործ մը պատուակելով, զանոնք կը զրկէր հեռու տեղեր, և ապահովուելէ վերջ թէ ինք առանձին է, զգուշութեամբ կը բանար այդ գաղտնի պահարանը, դուրս կը հանէր հոն պահած իրերն ու առարկաները, զանոնք հիւրանոց կը փոխադրէր, և բաղդաւանելով զանոնք իր ալժմու կրած տարազին հետ, երէկի Պաքարային և այսօրուան արկին Շարմէին վարած կեանքը աչքի առջեւ պատկերացնելով բազդատութեան եզրեր կը հանձնէր: Ան կարծես թէ դուգակչութիւնը կ'ընէր երէկի դժոխքին և այսօրուան արքայութեան միջև:

Հոն, ուր հիմա կը բնակէր Պաքարա կը նմանէր Մօնսէյ փողոցի սենեակին, ուր ղետեղուած վառարանին վրայ կը տեսնուէր զրուած սուր մը և չքանչան մը:

Այդ չքանչանը կը պատկանէր Ֆէրնան Ռօչէի, և երբ գիշեր մը եկած էին անոր սենեակը զայն իբրև գող ձերբակալելու, փրցուցած էին զայն անոր վզէն:

Իսկ գալով սուրին, երբ օր մը ան փախուստ կու-

ապր յիմարանոցէն, անոր անհաւատարիմ ծառային՝
Ֆաննիի կոկորդը միտուող սուրն էր ան:

Պաքարա յաւ մը դոցելէ վերջ այս գաղտնի պա-
հարանը, վառեց մոմերը:

Յետոյ վեր վերցունելով մէջտեղ հանեց այն նկա-
րը, որ պատկանէր Ֆէրնան Ռօշէի, զոր նկարուած էր
Մէն Լուի փողոցին մէջ. ուսերուն վրայ առած անգլի-
կան լալով մը և մարած վիճակի մը մէջ:

Իսկ ուրիշ պատկեր մըն ալ կար որ անյայտացած
էր և կը ներկայացնէր Մօնսէյ փողոցը փոխադրուած
ժամանակին իր ունեցած վիճակի:

Բայց ինչպէս եղած էր որ Պաքարա յաջողած էր
ձեռք անցունել այս նկարները, Բացաարենք անոր պա-
րագաները մանրամասնօրէն:

Իր կուն մը, Պաքարա լսելով որ նշանաւոր նկա-
րիչ մը, վերջին ծայր թշուառութեան ենթարկուած,
կարօտ մնացած է օգնութեան, անոր քնակած վեցերորդ
յարկին վրայ եղող սենեակը երթալով, խեղճ նկարիչը
կը գտնէ անկողինի մը մօտ:

Հակառակ որ հոգին աւանդած էր այդ անկողինին
վրայ, որուն գլխուն կողմը մոմ մը կը վառէր, պառ-
կած էր գեղեցիկ կին մը:

Նկարիչը խորհելով որ քիչ մը վերջ, այդ գեղեցիկ
մարմինը առնելով, պիտի տանին զայն անյայտացնե-
լու գերեզմանին փոսին մէջ, կը մտադրէ անոր պատ-
կերը նկարել, ատով թէ գութը հարժելու համար բա-
րեսէր անձերուն, և թէ ցոյց տալու իր նկարչական
տաղանդը, զոր Աստուած տուած էր իրեն ամենաազնիւ
առնակէն:

Ահա այս պահուն էր որ տիկին Շարմէ կը մտնէր
այդ սենեակը:

— Մի հարցունէք իմ ով ըլլալս, ըսաւ տիկին Շար-
մէ նկարիչին, մինչդեռ դուք կ'աշխատէք, թոյլ տուէք

որ ես ալ արտասուեմ և աղօթեմ ծնկաչոք այս անկեն-
դան մարմնին վրայ:

Եւ իրապէս տիկին Շարմէ ծունկի գալով սկսաւ
լալ և աղօթել: Այն պահուն, երբ մեռելին նախապէս
տրուած տեղերուն փոխարժէքը վճարելու համար
սկսաւ ծախուիլ նոյն իսկ այն վարագոյրները, որոնք
նկարիչին աշխատանոցին անհրաժեշտ առարկաներն էին,
և հարուածը կը տրուէր նաև իր աշխատանքի բոլոր
յարմարութիւններուն. նկարիչը յուզուած իր ցաւէն ու
վիշաէն սկսաւ յորդաբուխ արտասուել: Այդ ժամանակ
տիկին Շարմէ անոր ձեռքերէն բռնելով ըսաւ.

— Պէտք է մենք կարող ըլլանք աղօթելու մեր
սիրելիներուն գերեզմանին վրայ: Պէտք չէ որ կորսուի
իշատակը այն դեղեցիկ էակին, որ տասը տարի վերջ,
թաղուած ըլլալով պարզ գերեզմանի մը մէջ, պիտի
անյայտանայ: Այս ըսելէ յետոյ, տիկին Շարմէ, հազար
Ֆրանքի թուղթ մը սահեցուց նկարիչին ափը, գնելու
համար առանձին թաղամասի մէջ գերեզման մը, ուր
պիտի կրնար թաղուիլ կինը, յաւերժանալով արձանի
մը և ծաղիկներու բոյրերուն տակ:

Ննջեցեալին մարմինը ոչ միայն չաբուեցաւ աղ-
քատներու յատուկ դագաղով, այլ քահանայ մըն ալ
բերուելով, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ
անոր անշնչացեալ դիակին փրայ:

Ատիկ երկու օր վերջ, երիտասարդ նկարիչը եր-
թալով Տիկին Ֆէրմէի տունը, ուզեց որ անձամբ շնոր-
հակալութիւն յայտնէ անոր:

Տիկին Շարմէ չափազանց գոհ և զգացուած անոր
այս ընթացքէն, պատասխանելով անոր ըսաւ.

— Ինչ որ ըրիր քու հոգեհատոր սիրելիիդ, նոյնը
ըրէ նաև ինձի համար: Ինչպէս որ ան մեռած է այլևս
քեզի համար, որուն պատճառով գառնօրէն կ'արտաս-
ուէք այսօր, ես ալ ունիմ այս աշխարհին մէջ մէկը.

սիրելի մը, որ թէև ինծի համար մեռած է, սակայն ան կ'ապրի և երջանիկ է միեւնոյն ժամանակ:

Այդ մարդը՝ երբ օր մը մարած էր, գիշեր մը իմ մօտ անցունելով, ցիսիի մը մէջ փաթթուած պտուկեցաւ իմ անկողինիս մէջ: Այդ ցփսին ցարդ կը պահեմ ես նուիրական առարկայի մը պէս: Եթէ ցոյց աամ քեզի, կրնա՞ք անոր պատկերը նկարել իմ բացատրած դիրքովս և ձեւովս:

— Այո՛, պատասխանեց նկարիչը:

Երկու օր վերջ, իրիկուն մը, երբ Ֆէրնան Ռօշէ առնէն գուրս կ'ելնէր. ճամբուն վրայ կեցող կառքի մը հանդիպեցաւ ան:

Այդ կառքին մէջ նստած էին նկարիչն ու գեղեցկուհին:

— Նոյն ինքն ան է, ըսաւ տիկին Շարմէ, ցոյց տալով նկարիչին Ֆէրնան Ռօշէն: Նկարիչը զայն դիտելով նշանաւոր պատկերահանի մը երեւոյթով ըսաւ.

— Երբեք չպիտի ելնէ մտքէս անոր դիմագծութիւնը:

Երկու ամիս վերջ, այս դէպքէն յետոյ, Պաքարա նկարիչին երբ գնաց, նախապէս կորսուած իր սիրելի Ֆէրնանի նկարը պատրաստ գտնելով, զարմացական և գոհունակութեան արտայայտութիւնով մը ըսաւ ինքնիրեն:

— Ո՛հ, զայն միշտ պիտի կրնամ տեսնել ասկէ վերջ:

Հետեւեալ օրը, նկարիչին քովէն իր տունը փոխադրել տալով նկարը, տիկին Շարմէ պահարանի մը մէջ ներփակելով քսան հատ հազարնոց արծէթուղթեր, զրկեց անոր հետեւեալ անստորագիր նամակին հետ:

«Անոնք որ կը սիրեն մեռելները, եղբայրներ են:»

Ահա այսպէս, տիկին Շարմէ, այդ նկարը դիտելու և վերջիելու համար իր անցեալ կեանքի զգայացունց

յիշատակները, ամէն իրիկուն մտնելով այդ գաղտնի սենեակը, մէկդի կ'ընէր Ֆէրնանի դէմքը ծածկող վարագոյրը, մօմերը կը վառէր, և երկար ժամանակ մտախոհ և ապշահար կը դիտէր զայն: Միեւնոյն ժամանակ, Պաքարա մերթ Բէրկազի հիւրանոցը, երբեմն ալ քրոջը՝ Սըրիզի տունը Ֆէրնանին հետ ունեցած հանդիպումները միտքը բերելով կ'ընէր ինքնիրեն:

Հէրմինին երջանիկ ամուսինը չէ՛ր աս, որ աչքերը յառած, անքթիթ կը նայի իրեն: Ան այսպէս նկարին վրայ յառած իր աչքերը, երկար ժամանակ կը դիտէր զայն, վերջիւմներ ընելով անոր հետ անցուցած կեանքի դրուադներէն: Այդ բոլորը երազի մը նման կ'անցնէր իր աչքին առջեւէն: Մոմշորի վրայ նկարուած Ֆէրնանի պատկերը տեսալ մը կենդանութիւն կուտար իր հոգիին, թոյնալէս որ ան ժամերով, երբեմն մինչև առաւօտ փակուած իր սենեակին մէջ, նկարը դիտելով կ'անցընէր իր ժամանակը: Ան այդ պարագային կը մոռնար բոլոր այն քաջած տանջանքներն ու զրկանքները, զոր կ'զգան միայն անոնք, որոնք կ'արգիլափակուին, հակառակ իրենց ցանկութիւններուն վանքի մը կամ առանձնարանի մը մէջ:

Յետոյ, սրբելով իր արցունքները, գուրս կ'ելնէր այդ աշխարհիկ սենեակէն. ու կ'երթար այն սենեակը, ուր կրակ չէր վառեր երբեք: Տխուր մտածումներու մէջ ընկղմած, ան այսպէս կը նետուէր մահճակալին վրայ, չափազանց յոգնած մէկու մը պէս:

Արդ, Սըր Ուրիերմս, ժաննի հետ ունեցած աստակցութենէն երկու օր վերջ, այսինքն չորեքշաբթի օր մը, երբ վաճառ Հօր երեկոյթ մը կուտար, տիկին Շարմէ մինչդեռ զբաղած էր կարգ մը նամակներ դառաւորելու, դրան զանգակը հնչուեցաւ յանկարծ, որուն ի լուր տիկին Շարմէ սկսաւ գողգղալ:

Այդ ժամանակ, ժամը հինգն էր: Տիկին Շարմէ

30p

unp

50m

2013

